3/16

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.

Nr 3 (295). Сакавік – marzec 2016. http://czasopis.pl ■ Cena 5 zł (w tym 5% VAT)

Ikona Matki Bożej z Zaleszan, która bezpośrednio wiąże się z tragiczną pacyfikacją, jak tarcza w obronie przed próbą gloryfikacji zbrodniarza. Kościół też stanął na wysokości zadania *(str. 16)*

Zbliża się 70. rocznica powstania Liceum Ogólnokształcące w Michałowie. To niezwykłe wydarzenie w życiu szkoły oraz mieszkańców miasta i gminy... str. 18)

Часопіс „Заранка” выдаваўся на беларускай мове (кірыліцай) у 1927–1931 гадах у Вільні. Яе рэдактарам і выдаўцом была знакамітая пісьменніца, лексікограф, перакл... (str. 32)

Здавалася, што будзе добра, але я яшчэ раз трапіла ў бальніцу, і ўжо пасля таго са мною ўсё было добра. Але пачалі хварэць дзеці. У дачушкі пачалі вывальвацца балячк... (str. 39)

■ ***Tamara Bołdak-Janowska. Manifest feministyczny (nie tylko na Dzień Kobiet).*** Śnił mi się manifest feministyczny – mó... **str. 4**

■ ***Minął miesiąc. W regionie.*** Z kilkudniową wizytą na Podlasiu gościł Adam Bodnar, Rzecznik Praw Obywatelskich... **str. 6**

■ ***Nieudana prowokacja.*** **Od początku było wiadomo, że I Hajnowski Marsz Żołnierzy Wyklętych to prowokac... str. 16**

■ ***Jak powstało michałowskie liceum.*** **Zbliża się 70. rocznica powstania Liceum Ogólnokształcące w Michałowie... str. 18**

■ ***„Пра нашу Пастаўшчыну напісана больш за 50 кніг”.*** З Міхалам Гілём пазнаёміўся ажно ў Шчэ... **str. 20**

■ ***Białowieżanie pożegnali Bolesława Rychtera.*** Należał do grona nauczycieli, którzy po wojnie organizowali i ks... **str. 24**

■ ***За скібу бацькаўшчыны.*** Янка трымаў плуг, а Васіль паганяў коней. Іх бацька, Трахім, як заўсёды, стаяў і... **str. 25**

■ ***Беженство. Дорога і повороты.*** (укладка).. **str. 27-30**

■ ***Календарыюм. Сакавік – гадоў таму.*** **450** – 11 сакавіка 1566 г. быў зацьверджаны Другі Статут Вялікага... **str. 31**

■ ***Марыя Ласько – аўтарка „Заранкі”.*** **Часопіс „Заранка” выдаваўся на беларускай мове (кірыліцай)... str. 32**

■ ***Плённыя кантакты журналіста з прафесарам. 3.*** Wypadałoby mi również w tym roku szkolnym ruszy... **str. 34**

■ ***Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce. 4.*** W ciągu kolejnyc... **str. 36**

■ ***Маё жыццё пад пушчай. 3.*** Здавалася, што будзе добра, але я яшчэ раз трапіла ў бальніцу, і ўжо пасля таг... **str. 39**

■ ***Успаміны з 1998 г. 2.*** **Польшча.** У 1998 г. чулася аб гаспадарчых крызісах у Паўднёва-Усходняй Азіі, Расі... **str. 42**

■ ***Думкі пра дуду.*** **Як педагог з працяглай практыкай у сферы філалагічных навук і чалавек, які пача... str. 45**

■ ***Piękno i dewastacja.*** *Tu cała pyszałkowatość ludzka przycicha i zanika, a dreszczem wstrząśnięta dusza odczuw...* **str. 47**

■ ***Jemioła.*** *Dawno, dawno tomu nazad, było sobie odne sioło, a w juom żyła – była mati zo swoimi ditima. U matery było szty...* **str. 50**

■ ***Здароўе ў вазоне – каланхоэ.*** Каланхоэ – «жывародка» – паходзіць з трапічных краін. На тэрыторыі Усход... **str. 52**

■ ***Радкі з лістоў, адгалоскі. List otwarty do Pana Prezydenta RP Andrzeja Dudy i Prymasa Polski Wojciecha Polaka***... **str. 54**

Fot. na okładce Andrzej Salnikow

Czytelnikom, którzy świętują Wielkanoc w marcu,
życzymy, aby ten czas przyniósł wytchnienie
i dostarczył nowych sił i nadziei.

Redakcja

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. Калі на працягу мінулых тydняў у Польшчы ўзнік вялікі шум вакол супрацоўніцтва Леха Валэнсы са службай бяспекі ў 1970-1976 гадах, я адразу ўспомніў як было з гэтым у выпадку Сакрата Яновіча. Розніца тут такая, што легенда Салідарнасці і былы прэзідэнт краіны ад пачатку заракаецца, што не быў агентам, а пісьменнік з Крынак пад канец жыцця да гэтага сам прызнаўся, хаця раней ніхто яго не абвінавачваў у чымсьці такім. Праўду кажучы я – цалкам несвядома – крыху ў гэтым „дапамог”.

Хаця з Сакратам Яновічам быў я ў вельмі блізкіх адносінах многія гады, ён ніколі мне нават не намякнуў, што ў яго жыцці быў такі цьмяны эпізод. Прытым тайным супрацоўнікам спецслужбаў камуністычнай Польшчы быў ён удвая даўжэй чым Валенса, бо з 1958-га па 1970-ты год. Але пра гэта я даведаўся толькі тады, калі сам ён прызнаўся ў 2007 г. Раней, праўда, часта ўспамінаючы сваё жыццё, калі гутарылі мы, седзячы за даўжэзным сталом у яго доме ў Крынках, паўтараў мне: „Юрка, нельга пражыць жыцця беспамылкова, амаль кожны нешта мае на сваім сумленні”. Даваў зразумець, што і ён не да канца „чысты”. Але мне і ў галаву не прыходзіла, што на думцы меў менавіта сваю скрываную агентурную дзейнасць. Здавалася, што гаворыць пра нейкія звычайныя жыццёвыя ўчынкі ці рашэнні, якіх проста шкадуе.

На пачатку 2006 г. у „Часопісе” перадрукавалі мы артыкул Тамаша Данілецкага з „Бюлетэня Інстытуту Нацыянальнай Памяці”, пра „двух літаратараў” – Сакрата Яновіча і былога „ўбоўца” Аляксандра Амільяновіча. Тэкст быў напісаны на аснове рапартаў службы бяспекі ды агентаў з 60-тых гадоў, якія пераняў ІНП. Нават тады Яновіч не заікнуўся, што і ў яго калісь былі сувязі з бяспекай. Аднак аўтар артыкула добра ўжо пра гэта ведаў. На пачатку тэксту даў пра гэта зразумець, пішучы што „жыццё Сакрата Яновіча ёсць прыкладам балюча складанага заблытання ў рэчаіснасці Польскай Народнай Рэспублікі, з якога немагчыма было выйсці без глыбокіх ранаў”. Але ніхто на такое папярэджэнне не звярнуў увагі і ўсё крыху прыціхла больш чым на год. У міжчасе Тамаш Данілецкі прапанаваў мне, або каб я папрасіў кагосьці з нашага асяроддзя прыйсці ў ІНП і перагледзець папкі з дакументамі пра беларускі рух у Народнай Польшчы. Тлумачыў, што яму і іншым асобам звонку цяжка ў іх разабрацца. Але папраўдзе справа была ў тым, каб інфармацыя пра агентурную дзейнасць Яновіча выйшла ад кагосьці з нас, а не ад палякаў. Папка супрацоўніка TW „Kostuś” (такую меў мянушку) ляжала тады проста зверху. Данілецкі спадзяваўся, што я або хтосьці з маіх сяброў завязем такую інфармацыю Яновічу ў Крынкі і тады ён сам публічна прызнаецца да супрацоўніцтва з бяспекай ды разлічыцца з гэтай драмы з мінулага. Аднак такая просьба была недастаткова рашучая, перададзеная завельмі агульна. Я нічога не дадумаўся. Данілецкі – сёння гэта добра ведаю – баяўся, што польскія шавіністы – заядлыя ворагі Яновіча, першыя знойдуць тую папку ды зробяць скандал на ўсю Польшчу. На шчасце ажно да такога не дайшло, бо ў апошні момант Яновіч, аднак, сам да ўсяго прызнаўся і тлумачыўся.

Быў гэта час, калі першы раз да ўлады у Польшчы дайшла партыя Права і справядлівасць. Хаця кіравала краінай (у кааліцыі з „прыстаўкамі”) надта коратка, бо толькі два гады, то між іншым паспела ўвесці свой закон аб люстрацыі. Быў пашыраны круг асоб, якія гэтаму падлягалі, між іншым на журналістаў.

Памятаю як сёння той люстрацыйны вэрхал амаль дзесяцігадовай ужо даўнасці. Закон увайшоў у жыццё, хаця не ўсе яго запісы былі адпаведна сфармуляваныя і адназначна акрэсленыя. Таму ў канцы Канстытуцыйны суд яго ўрэшце скасаваў. Але, пакуль так сталася, Інстытут Нацыянальнай Памяці парассылаў люстрацыйныя фармуляры ўсім суб’ектам закона. Прыйшлі яны і ў нашу рэдакцыю.

Спачатку цяжка мне было разабрацца, хто з нас у „Часопісе” падлягае люстрацыі, хто журналіст, а хто не. Каб высветліць справу, скантактаваўся я з Тамашом Данілецкім з беластоцкага аддзела ІНП, з якім знаёмы я яшчэ з ранейшых часоў, калі працаваў ён у беластоцкай рэдакцыі „Газеты Выборчай”. Мой сябра праверыў дзе трэба і ўстанавіў, што ў выпадку рэдакцый невялікіх як наша, люстрацыі павінны падлягаць пастаянныя аўтары. На другі дзень я перадаў, або

парассылаў поштай, фармуляры ўсім, што былі на той час у рэдакцыйным калектыве, у тым ліку і Сакрату Яновічу. А я, памятаю, склаў ажно дзве люстрацыйныя заявы, бо яшчэ як рэдактар „Гарадоцкіх навін", чаго ад мяне патрабаваў дырэктар Дома культуры ў Гарадку (як выдавец).

Сакрат Яновіч, калі атрымаў той жа фармуляр дэкларацыі, збянтэжыўся. Але калі ўпэўніўся, што люстрацыйны закон датычыць, аднак, і яго, напісаў праўду і адаслаў мне дэкларацыю, а яе копію паслаў у... меншасны дэпартамент Міністэрства ўнутраных спраў і адміністрацыі з просьбай „o dalsze wskazówki". У міністэрстве спачатку не ведалі што з гэтым зрабіць, але ўрэшце ліст адаслалі назад з занатоўкай, што адрасатам павінен быць ІНП, а міністэрства нічога да гэтай справы не мае. Тады немагчыма ўжо было далей скрываць праўду, бо даведаліся пра ўсё журналісты з беластоцкіх газет. Хаця не ведаю дакладна ў які спосаб і ад каго канкрэтна. Было гэта ў чэрвені 2007 г. Шум трываў усяго месяц часу. Хутка настала лета і ўсё прыціхла.

Калі гляджу на ўсё гэта пасля амаль дзесяці гадоў, калі ад трох гадоў Сакрата Яновіча няма ўжо ў жывых, я спакойны, што ў апошні момант паспеў ён – крыху дзякуючы мне менавіта – увольніцца ад цяжару, які насіў у сабе доўгія гады. Тое, што пасля дзесяцігоддзяў прызнаўся да 12-цігадовага супрацоўнцтва са Службай бяспекі ў глыбокія часы Народнай Польшчы, не пашкодзіла яму – пайшоў з гэтага свету як славуты польскі беларус, выдатны пісьменнік і заслужаны беларускі дзеяч. Адышоў у хвале. Паспеў гучна адсвяткаваць яшчэ юбілей 75-годдзя. Без аніякага сораму за сваю агентурную даўным-даўно дзейнасць.

Але каб Яновіч сам да гэтага не прызнаўся, а праўду выявіў хто іншы, нават пасля яго смерці, у гісторыі застаўся б, на жаль, кімсьці абняслаўленым, ляснула б уся яго легенда.

Сакрат Яновіч часта падкрэсліваў, што нельга ацэньваць гісторыю і калісьнія ўчынкі цяперашнімі меркамі і сучаснымі катэгорыямі. Трэба памятаць, што паўвеку таму ўсім жылося складана, цяжка. Немагчымым было жыць незалежна, побач сістэмы, якая мела дастаткова розных спосабаў і інструментаў, каб падпарадкаваць сабе кожнага.

Цікава, ці тыя маладзёны, якія так цяпер ахвотна лаюць быўшых агентаў бяспекі, самі ў той час на іх месцы абараніліся б перад агентурнай сеткай, не паддаліся б падману ці абсурдальнаму падпарадкаванню ўладзе, не палакоміліся б на дадатковыя грошы ці нейкія прывілеі... ■

Tamara Bołdak-Janowska

Manifest feministyczny (nie tylko na Dzień Kobiet). Śnił mi się manifest feministyczny – mówię do Tola i powtarzam jego treść: Jajko ma kobieta, a nie mężczyzna. A tak to facet ma to i to. Wszystko zagarnął. Do tego jajko sobie podwoił. Mówię, że to był białoruski manifest w języku prostym. *Jajco majo*.

Tolo śmieje się, bo wie, że tak sobie żartuję, choć niezupełnie, i mówi: Bo kobieta ma jajeczko, a nie jajo czy jajco, a do tego całkowicie niewidoczne.

Jestem jednak pod wrażeniem „dokumentu" ze snu i upieram się, że jajo/jajco należy do kobiety, widoczne czy nie. I nie żadne jajeczko, tylko jajo. Cała uwaga została scedowana na mężczyznę. I to on ma męstwo i żeństwo. Nie tak jest? Śmiesznie zaczęłam szkic? Tak. Przecież mamy poczucie humoru.

Niewidoczność żeńskiego jaja powodowała przez wieki, że kobietę brano za puste naczynie, w które mężczyzna „wlewał życie". Dopiero w

19. wieku kobieta stała się jak kura – z jajem widocznym w mikroskopie i innych przyrządach, które bardzo się rozwinęły. Niektórzy ludzie tak się nie rozwinęli i wciąż mają kobietę za puste naczynie, czyli niektórzy ludzie nie stali się nawet mikroskopem i trzymają się starych bajeczek.

Powstaje inne pytanie: czy kobiety, opisywane, oplotkowywane w literaturze przez mężczyznę, rzeczywiście istnieją? Czy kobiety są tak interesujące, jak je widzi mężczyzna? Czy interesującą kobietę stworzył mężczyzna tylko w literaturze, filmie? Czy w rzeczywistości każda kobieta jest taka sama, przyziemna, nudna z tym swoim wiecznym kłopotaniem się o podstawowe sprawy egzystencji? Nie tak. Sara Wagenknecht to ktoś bardzo, bardzo interesujący. Piękna myśląca lewicówa, której faceci nie dali stanąć na czele partii.

Czy jest tak, że mężczyzna zaczął portretować kobietę karykaturalnie, czyniąc z niej istotę przyziemną i nudną, mało przejmując się, że to obraz fałszywy?

Nie tak. My, kobiety, mamy poczucie humoru tylko wtedy, kiedy zaspokojone są podstawowe potrzeby ludzkie – dach nad głową, jedzenie, ciepło. Jakże mało chcemy! I to nam odbierają we współczesnym świecie. Żyjemy blisko dziecka i uważamy, że dziecko to nie towar, że dach nad głową to nie towar. Tymczasem nad nami znowu lata jakiś Hitler, jakiś wódz, i pierdzi, jak to ujął jeden z pisarzy niemieckich. Pierdzi na przykład o tym, że dziecko to też towar.

Żartobliwy manifest feministyczny i białoruski brzmiałby: *Ty ni pjesz i ja ni pju, abo pjem aboja. Ali ni tak, kab padać i ni sztodzień. Pjem sionnia, bo świato. A jak napjeszsa, ta ni malisa da miskaŭ biez najmieńszaho sensu. Nawat miski paŭciakajuć ad twajej bałbatni.*

Obejrzałam przejmujący film o RAF. Kobiety zostawały terrorystkami, aby zmusić do zmiany niemieckie państwo policyjne, ten RFN, który demoludom jawił się jako demokratyczny raj. Wtedy obywatele RFN dzielili rzeczywistość na „my i oni", zupełnie jak u nas w PRL, ale i obecnie. Ja tak dzielę. Ja i oni. Oni to rządy, które nie przestrzegają prawa, jak to ujął Küng, wołając o wychowanie do responsibility (odpowiedzialności), o bycie takim – odpowiedzialnym. Wołanie to utonęło gdzieś. Ja je zanotowałam w „Szkicach dla zielonego wróbla". Tyle. Nie, to nie wszystko. W jednym z esejów, chyba też w tym dla zielonego wróbla, zanotowałam słowa niemieckiego autora o lataniu nad nami jakiegoś wodza – lata i ględzi. O „demokracji zachodniej", tej wymarzonej, najlepiej wypowiedział się nasz przyjaciel z Niemiec: „Zobaczysz, jak to wygląda. Ścisną cię tak, że się nie poruszysz. Będziesz czuć pętlę na szyi, brak tchu, oddechu i wolności. Wolnej prasy nie będzie, a jeśli, to niszowa i będzie miała trudności. Zobaczysz, jak każdy drobiazg z osobistego życia będzie poddany inwigilacji i spętaniu, a o myśleniu zapomnij. Zapomnij, że jest coś takiego jak wolnomyślicielstwo".

Nie mogę znaleźć w Internecie fotografii z przeszłości, z Gobiat czy innych wiosek. Pamiętam dworki w Gobiatach i Bobrownikach. Już ich dawno nie ma. Chciałabym jeszcze raz na nie zerknąć, ale nikt takich fotografii nie wstawia. W obu dworkach były szkoły. Ocalał jedynie dworek w Wierobiach, gdzie kiedyś była moja szkoła.

Czy aż tak porzuciliśmy nasze wioski, że już nas nic nie obchodzą? Już nawet nie przeglądamy starych fotografii, nie wstawiamy do Internetu? To porzucenie ostateczne i likwidacja pamięci? Kalectwo. Pozbycie się życiorysu raz na zawsze. Jesteśmy liśćmi, czy jak? Nie możemy żyć bez pamięci. O pamięć wołał Pruski, olsztyński plastyk, utalentowany autsajder. Autsajderzy są usuwani na margines, bo wiedzą więcej i mają talenty osobne. Bez nich mamy dyktat centrali, nudę samozwańczego salonu, nastawionego na gust „masy".

Żadna mniejszość nie stanowi masy, toteż mniejszość zawsze i wszędzie żyje w warunkach nadmiernej widoczności, kiedy aż za dobrze widać tych dobrych i tych złych, a w kulturze tych utalentowanych i tych średnich, ale utalentowanych tu się wypycha z uwagi, bo „nie nasi".

No tak, mówię o konieczności pamiętania, ale sama przestałam oglądać albumy z fotografiami. Jednak gdybym miała te dworki, wstawiłabym je na blog. Nie przeglądam albumów z fotografiami, bo są zbyt osobiste. Córka na nich żyje, śmieje się, biega. Matka uśmiecha się. Ojciec układa tory, które zlikwidowała postkomuna. A ja jestem taka młoda! Obchodzą mnie sprawy, które pozwalają żyć lub nie. Ze spraw osobistych wychodzę. I nie zawsze mogę.

W dworku w Gobiatach przez jakiś czas była wiejska świetlica. Wyświetlano w niej filmy i pokazywano małe formy teatralne. Miałam wtedy może pięć lat. Słabo pamiętam ten dworek. Pamiętam teatrzyki i filmy. Ludzie uczyli się wtedy odbioru filmu, który najpierw zdawał się im fragmentaryczny – nie mogli powiązać poszczególnych fragmentów i ciągle ktoś kogoś pytał, o co chodzi.

No więc nie mam możliwości obejrzenia tego byłego dworku w Internecie. Raz zrobiono mi jedno zdjęcie pomiędzy dwiema białymi kolumnami. Miałam wtedy kędzierzawe włosy. Były tak bardzo skręcone, że nie można było ich dobrze uczesać. *Kuczarawyje* – mówiliśmy o takich włosach,. Mąż jest kuczarawy do dziś.

Patrzę z odrazą na tych, co skorzy są do wojny i wywołują ją, lubią łupy wojenne i przemoc. Zabijają dzieci, którym dałyśmy życie my, kobiety. Wystarczy odwrócić proporcje, aby żyło się lepiej i aby się żyło – to my, kobiety, dajemy życie. To życie odbiera jakiś gówniarz.

Nie znoszę destrukcyjnych gówniarzy, zwłaszcza zebranych w stado. W 21. wieku obie płcie stają się takie gówniarskie i zebrane w stado, to jest żeńskiej w tym nie ma, jest jedna dominująca płeć. *Jana takaja sa-*

maja, jak najstraszniejszy jon. I tak mówię nie dość jaskrawo o tych sprawach. Dubravka Ugresić – ta dopiero siecze słowami! Natknęłam się na jej esej o mizoginii, według niej obecnej wszędzie – w domu, na ulicy, w kulturze, w gazetach, w telewizji, w polityce, w recenzjach, w nagrodach, w jury. Nazywa to wprost – faszyzmem, „pismem męskim". Mizoginia to faszyzm. Świat jest pisany tym „pismem męskim", znienawidzonym przez rozumnych mężczyzn, wyzywanych od zdrajców płci męskiej, od mięczaków, zniewieściałych i zbędnych. O, nie, ci akurat nie są zbędni. Mało się liczą w obowiązującym destrukcyjnym „piśmie męskim". Nie możemy tego zmienić. Kobiety nie mogą. Mogłyby. Tak? Dubravka zwraca uwagę, że mężczyźni mówią „my", a kobiety – „ja". I to się nie zmienia. Dodam: to mężczyźni przemocy mówią „my". I są tym tłumem, masą nie do pokonania ani przez kobiety, ani przez tych innych mężczyzn.

Kiedy piszę powyższe słowa, wpada Tolo i przynosi mi cytat z Bierdiajewa – chcesz? Chcę. Oto on: „Faszyzm eto diktatura mołodioży".

Pytam: czy aż tak załapujemy się myślami, że przynosisz mi odpowiedni męski cytat, w odpowiednim momencie, bo pisałam o destrukcyjnych gówniarzach? Jaka to „mołodioż", to gówniarze. Gówniarze robią rewolucje, wojny, delektując się możliwością zabijania. Akty terrorystyczne to też dzieło gówniarzy.

Haŭniak. Haŭniaki. Te nasze słowa nie miały znaczenia pejoratywnego. Mieliśmy tu inne słowa, używane przez Sokrata: *zasrancy. Zasraniac. Wojny robiać nam zasrancy. Hetych zasrancaŭ ja baczu i baczu u telewizary. Jany skażuć – „my". Nikoli nichto z ich ni skaża: „ja". Kab skazać „ja", piersz trebo padumać. I adwahi trebo. Na „my" ni trebo nijakoj adwahi. Tysiacza łup paŭtaraje: zabiwaj! I heta paŭtoryć sto tysiacz, i bolsz.* Jakie to łatwe. *Jakija „my" mocnyja.*

Tolo: A ten o Bogu zapisałaś? Jak to brzmiało: Bóg już nie jest przedmiotem wiary… A dalej jak to brzmi? Szukaj, czy zapisałaś.

Szukam w stosach kartek. Mam nareszcie: Bóg nie jest już przedmiotem wiary. Jest tym, co robisz. Jest tym, co kochasz i czego nienawidzisz. Ty to robisz, ty to czytasz, ty to czujesz. I nie jesteś Bogiem. Nie czujesz się jak Bóg. W twoim języku żyje Bóg.

Tolo: Początkowo myślałem, że wracasz do stwierdzenia: dziś Bóg jest postulatem myślenia.

Ja: To myśliciel Mynarek zaproponował takie cywilizowane rozumienie Boga na nowy wiek. A ja śniłam podobny, ale zarazem inny tekst.

Nigdy nie naruszam granicy, kiedy mówię o feminizmie, za którą to granicą zaczyna się fundamentalizm, w stylu: facet nie jest mi potrzebny w ogóle, bo on to pedofil, damski bokser, sadysta, pijak i bandyta – jak to wyliczyła na kanale Biełsat białoruska feministka. Aż tak źle i z samym feminizmem, i z mężczyznami?

Znowu powiem coś niemiłego: nie podoba mi się sposób, w jaki Słobodzianek przedstawia kobietę w „Naszej klasie". Może to reżyser Ondrej Spišák tak się wygłupił? Tak spytałam, nie znając tekstu. Rozumni recenzenci jednak pisali, że sam tekst jest kiepski, bo oparty na samych stereotypach. Tekstu czytać już nie chcę, skoro wypadł na scenie, jak wypadł, kiepsko, i skoro to same stereotypy. Poprzestanę na tym, co obejrzałam.

Znowu jest tak, że sama kobieta ma uprawomocnić mizoginię, tym razem jęcząc z rozkoszy w czasie zbiorowego gwałtu! Nie jest tak źle, skoro kobieta sama chce być gwałcona, co? Ten mizoginiczny stereotyp psuje mi całą sztukę. To relatywizacja tematu przemocy wobec kobiety. Co to jest? Promocja gwałciciela?

Wymowa sztuki, na co zwraca uwagę Elżbieta Binswanger-Stefańska, jest następująca, to znaczy jest pytaniem: dlaczego możliwy jest mord w Jedwabnem czy gdzie indziej podobny? Mordercy chodzili do jednej klasy z ofiarami, no to jak to możliwe?

Owszem, to ogólna wymowa w postaci zawieszonego pytania i to Elżbieta ma rację, ponieważ wpisuje spektakl w ogólne palące problemy, kiedy nie ubywa nietolerancji, szowinizmu, nacjonalizmu.

Dla mnie jęcząca z rozkoszy gwałcona kobieta czyni jednak tę ogólną wymowę tylko tłem. Tak to odbieram ja. Moja reakcja jest węższa. Mizoginiczny stereotyp wywołuje we mnie obrzydzenie całością. Tak już ze mną jest. To moja racja jest niepełna, ale ja się z Elżbietą uzupełniam. Dość się naczytałam o gwałtach wojennych, aby zbrzydził mnie ten stereotyp w sztuce.

Nie podoba mi się sztuka również dlatego, że poprzetykana innymi kopulacjami w stylu porno. Nudna toporność. Że niby to nowoczesne? A idźcie w cholerę z tą toporną porno dosłownością. Dla kobiety każda sprawa będzie ważniejsza od tych nudnych kopulacji w narracji męskiej. A mężczyzny, określającego się feministą, nie zadowala jedynie kopulacja.

Paweł Schreiber pisze w recenzji o „Naszej klasie" to samo co ja, ale więcej zarzuca, po prostu odmawia sztuce znaczenia, bo nie do przyjęcia są w 21 wieku utwory z przestarzałych stereotypów i promocja gwałciciela, ale Schreiber zarzuca ponadto reżyserowi wtórność sceniczną, w żadnym stopniu niedorównującą Kantorowi, i bardzo słabą grę aktorską.

Czy wybitni aktorzy pouciekali od autora i reżysera? Dość się naczytałam artykułów na temat buntu aktorów tu i tam, aby o to spytać.

Dlaczego klasa zabija żydowskie koleżanki i żydowskich kolegów?

Ależ odpowiedź jest! Bo istnieje odgórne przyzwolenie i milczenie duchownych lub ich wysługiwanie się stronie „silniejszych". To odpowiedź podstawowa i główna. Trudno by ją było przedstawić w utworze, a potem na scenie? Owszem. Trudno. Łatwiej coś zrelatywizować, zastąpić stereotypami, „nie dopowiedzieć", łatwiej unikać odpowiedzi. Łatwiej

zrobić gwałt „nie takim złym”, skoro sama kobieta…

Łatwiej sklecić złego bohatera niż dobrego.

Widzę inny mechanizm, zmieniający ludzi w morderców, a mogę go ująć w dwa punkty: 1. Trzeba/muszę zabić ludzi tej ojczyzny i ojczyznę tych ludzi 2. Głos mocodawcy: zapłacę ci za to, że zabijesz ludzi tej ojczyzny, a ty zostawisz przy życiu samych niewolników, a ojczyzna będzie twoja.

Dlaczego pisarze lezą w łatwiznę relatywizacji? Nie ma odpowiedzi? Ależ jest. Dla forsy. Składają książki ze stereotypów i nie kryją się z tym. Bo tak chce „góra”. A kto ją stanowi? Ten, który chce zarabiać na posłusznym pisarzu. No żeby masy podniecić, a nie zabrać głosu w palących problemach współczesności. A żeby masy podniecić, to wystarczy odpowiednio ułożyć 120 klisz, czyli stereotypów, a tu dodam, że stereotypy to takie łatwe myślątka z ubiegłych wieków, które dawno się zużyły. Coś od siebie? Ależ nie. Przecież mamy 120 stereotypów. Jak się je odpowiednio przemiesza, to zawsze coś jaskrawego z tego wyjdzie. No i nasza kochana stara mizoginia się przez tę miazgę przebije. I będzie, że aż. Nie lubię. A nie lubię, bo jestem białoruska, więc trochę dzika. Spoza historii. Nie lubię stereotypów; lubię las.

Nie lubię stereotypów, bo według nich Białorusini to jakieś tam kacapy, kołchoźnicy, komuna i postkomuna. Nie lubię stereotypów, bo według nich, jak w sztuce Słobodzianka, Żydzi to żydokomuna, bramy stawiali, żeby powitać tych od Stalina, i w ogóle dno, bo to na wieki wieków żydokomuna.

Nie lubię pisarzy, którzy przykładają do rynkowego produkcyjniaka 120 klisz, 120 ukochanych stereotypów, bo wywijanie stereotypami utwierdza zastane zło, a ponadto przez takie pisanie prześwieca pogarda literackiego cwaniaka dla czytelnika. Dajmy głąbom ich ukochane stereotypy. To ma być pisarstwo?

Dość się nasłuchałam o „przykładaniu do utworu 120 stereotypów dla głąba”, aby mówić, co mówię. Nie lubię was. I wiem – wy mnie nie lubicie.

Lubię filmy Woody Allena w języku białoruskim, to jest te świetne tłumaczenia lektorskie, a mam to na kanale Biełsat. Chwilami bardzo lubię Biełsat za te filmowe narracje w przebogatym białoruskim. Zauważyłam, że tłumaczenia tego samego na język polski (na naszych kanałach) gubią dowcip oryginału. Są drętwe, układne. Skąd to się bierze? Obejrzeliśmy na Biełsat „Scoop” Allena z wielką przyjemnością. Jak barwny, jaki bogaty jest język białoruski! I miałby umrzeć? Czy według naszego wodza, miałby być taki nienowoczesny, że nie w nim ważnego nie da się powiedzieć?

Nie wiem, kto tłumaczył w tak wyśmienity sposób dialogi w tym filmie, ale należą mu się wielkie brawa.

Narracja Allena jest cywilizowana, nie jest mizoginicznym destrukcyjnym „męskim pismem”. Niewiele dziś mamy takich osób w kulturze. Almodovar jest w tym świetny. Narracje u takich twórców nie czynią z kobiety kawałka mięsa do męskiej zabawy. Nie są takie, jakby odbywały się w męskim gronie, kiedy faceci popisują się mizoginicznymi dowcipami o babach i nikt nie zaprotestuje, bo baba u nich to głupia baba. Tak ją przedstawią, że nie zareaguje.

Tolo delektował się białoruskimi słowami ze „Scoopa”. Bardzo mu się podobało słowo „piakotka” (zgaga) i „kazytać” (łaskotać). I słowo „żach”. I wiele innych słów, w tym „chabar”, wymawiany u nas – „chabor”, z akcentem na końcu. *My zaŭsza baczyli adnych chabornikaŭ u każdaj kaźnie. Jon kazionny chabornik. Heta chaborniki.*

Tolo zniesmaczyła promocja gwałciciela w sztuce Słobodzianka. Tolo jest już w całości mój, babski. Widzi mizoginię tak, jak ja ją widzę, jak widzi Dubravka Ugresić. Tolo jest wielki, bo tak widzi. ■

Minął miesiąc

W regionie. Z kilkudniową wizytą na Podlasiu gościł Adam Bodnar, Rzecznik Praw Obywatelskich. 28 stycznia w Białymstoku spotkał się m.in. z przedstawicielami organizacji mniejszości narodowych. To i inne spotkania rzecznika w regionie odbywały się pod wspólnym hasłem: „Prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w świetle art. 35 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”.

31 stycznia w Bielsku Podlaskim i Zaleszanach oddano hołd ofiarom pacyfikacji pięciu wsi, zamieszkanych przez prawosławnych Białorusinów, dokonanej 70 lat temu przez oddział kpt. Romualda Rajsa „Burego” (spłonęły wówczas Zanie, Zaleszany, Końcowizna, Szpaki i Wólka Wygonowska). Uczczono też pamięć grupy furmanów, rozstrzelanych przez ten oddział. W sumie, jak ustaliło śledztwo IPN, zamordowanych zostało 79 osób (30 furmanów). Część uroczystości w Bielsku Podlaskim odbyła się na cmentarzu, gdzie od 2002 roku stoi pomnik upamiętniający ofiary wydarzeń z 29 i 31 stycznia oraz 2 lutego 1946 roku, z terenu ówczesnego powiatu Bielsk Podlaski. W cerkwiach modlono się za ofiary i o to, by podobne wydarzenia nigdy się nie powtórzyły. Kilka dni wcześniej Rada Miejska Bielska Podlaskiego i rada powiatu hajnowskiego przyjęły stanowiska, oddając hołd ofiarom w 70. rocznicę tych tragicznych wydarzeń. Na prośbę jednego z radnych, swoją opinię dotyczącą projektu uchwały bielskiej rady przygotował białostocki oddział IPN. W jednym z jej fragmentów czytamy m.in.: „[Działania „Burego”] posłużyły komunistycznej propagandzie do dyskredytacji całego podziemia, a nade wszystko wyrzą-

Śladami znanych białostockich małżeństw

W dniach 7-14 lutego Białystok po raz pierwszy przyłączył się do kampanii społecznej Międzynarodowy Tydzień Małżeństwa. Jest on obchodzony od 1997 r., obecnie odbywa się w 22 krajach na czterech kontynentach. W Białymstoku taką inicjatywę podjęła Pracownia Psychoterapii i Psychoedukacji INTEGRA. W ramach tego tygodnia Daniel Paczkowski – licencjonowany przewodnik turystyczny po województwie podlaskim, zafascynowany wielokulturowością regionu – 14 lutego zorganizował historyczny spacer po centrum miasta „Śladami znanych białostockich małżeństw”. Wzięła w nim udział grupa około pięćdziesięciu osób. Przewodnik opowiadał m.in. o Sokracie i Tatianie Janowiczach. Jednym z przystanków spaceru był blok przy ul. Skłodowskiej, w którym Janowiczowie mieszkali ponad trzydzieści lat, do 1994 r., kiedy to przeprowadzili się do Krynek. Przewodnik uczestnikom spaceru przybliżył postać Sokrata Janowicza i jego żony Tatiany oraz przeczytał opowiadanie „Za Jaroszówką” z tomiku „Wielkie miasto Białystok”.

Podczas spaceru oprócz Janowiczów jako inne znane białostockie małżeństwa zostali przywołani historyczni właściciele Białegostoku – Jan Klemens i Izabela Braniccy oraz Krzysztof i Aleksandra Wiesiołowscy – oraz powojenni architekci, Stanisław i Placyda Bukowscy. (**jch**)

Fot. z albumu Daniela Paczkowskiego

Przewodnik Daniel Paczkowski wraz z uczestnikami spaceru

dziły wielką szkodę powojennym stosunkom polsko-białoruskim na Białostocczyźnie”.

2 lutego dwóch Polaków zostało ukaranych mandatami za nielegalne przekroczenie granicy polsko-białoruskiej w pobliżu Białowieży. Mężczyźni wybrali się na wycieczkę rowerową, która kosztowała ich 500 zł – na tyle wycenili ją funkcjonariusze Straży Granicznej, którzy zatrzymali wracających z odważnego rajdu turystów.

3 lutego w popularnym białostockim klubie muzycznym Zmiana Klimatu wystąpił Todar, czyli Źmicier Wajciuszkiewicz. Zaśpiewał po białorusku znane już z wcześniejszych koncertów piosenki czeskiego barda Jaromira Nohavicy.

12 lutego w sali kameralnej Teatru Dramatycznego w Białymstoku odbyła się premiera czytania performatywnego „Popiół i pamięć. 1946”. Aktorzy Joanna Troc i Tomasz Taranta (Teatr Czrevo) czytali fragmenty informacji o ustaleniach końcowych śledztwa S 28/02/Zi (prowadzonego przez IPN w sprawie pozbawienia życia 79 mieszkańców powiatu Bielsk Podlaski dokonanych w okresie od 29 stycznia do 2 lutego 1946 roku) oraz fragmenty wspomnień – relacji mieszkańców spacyfikowanych wsi, spisywanych przez dziennikarzy Niwy (m.in. Jana Maksymiuka, Mikołaja Wawrzeniuka, Annę Kondratiuk-Świerubską). Część wspomnień pochodziła również z książki „Oj dauno, dauno”. 19 lutego to samo czytanie odbyło się w Bielskim Domu Kultury.

Nasi w prestiżowym plebiscycie

Blisko dwieście zgłoszeń zostało zakwalifikowanych do 12. edycji plebiscytu marszałka województwa na Podlaską Markę Roku. O tę prestiżową nagrodę ubiegają się też przedstawiciele naszej społeczności. W kategorii „Wydarzenie” wśród 37 zgłoszeń znalazły się ubiegłoroczne wojewódzkie obchody setnej rocznicy I wojny światowej – zgłoszone przez Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach oraz Festiwal Muzyki Młodej Białorusi BASowiszcza – przez Białoruskie Zrzeszenie Studentów i Fundację Villa Sokrates. Do kategorii „Kultura i społeczeństwo” Urząd Miejski w Zabłudowie zgłosił Muzeum Kultury Materialnej „Baćkaŭszczyna” w Rybołach, założone z inicjatywy niedawno zmarłego proboszcza tamtejszej parafii, o. Grzegorza Sosny. Gmina Mielnik wraz z Gminnym Ośrodkiem Kultury, Sportu i Rekreacji w Mielniku zgłosiły Ogólnopolskie Prezentacje Kultur Mniejszości Narodowych i Etnicznych „XXV Muzyczne Dialogi nad Bugiem”. W kategorii „Odkrycie” znalazło się m.in. studio wzornictwa podlaskiego Xoroshe Magdaleny Pietruk.

Laureatów poznamy podczas gali 15 kwietnia.

15 lutego Rada Miasta Białystok ustanowiła błogosławionego księdza Michała Sopoćkę patronem miasta. Z wnioskiem wystąpiło Stowarzyszenie Czcicieli Miłosierdzia Bożego. Za ustanowieniem patrona opowiedziało się 26 radnych z PiS, PO oraz Komitetu Truskolaskiego, wstrzymał się jeden radny PO, zaś przeciw zagłosował jedyny radny lewicy – Wojciech Koronkiewicz.

16 lutego służby weterynaryjne poinformowały, że od 2 marca powiększy się w Podlaskiem strefa ochronna wyznaczona w związku z ASF – afrykańskim pomorem świń. Do strefy wejdzie pozostała – nie obję-

БГКТ адзначыла сваё 60-годдзе

27 лютага ў Беластоку адбылося ўрачыстае пленарнае паседжанне Беларускага грамадска-культурнага таварыства, прысвечанае юбілею 60-годдзя гэтай старэйшай беларускай арганізацыі ў Польшчы. БГКТ было заснаванае 26 лютага 1956 г. Адначасна выйшаў таксама сігнальны нумар тыднёвіка беларусаў у Польшчы „Ніва”.

Падчас юбілейнага паседжання заслужаныя дзеячы БГКТ атрымалі дзяржаўныя ордэны і медалі ад уладаў Польшчы і Беларусі. З гэтай нагоды кіраўнік беларускай дзяржавы Аляксандр Лукашэнка 17 лютага падпісаў указ аб узнагароджанні ордэнам Францыска Скарыны старшыні БГКТ Яна Сычэўскага, сакратара арганізацыі Валянціны Ласкевіч ды Юрыя Астапчука, мастацкага кіраўніка вядомага на Беласточчыне гурта „Прымакі”. Такі ордэн з’яўляецца адной з найвышэйшых дзяржаўных узнагарод Беларусі за асаблівыя заслугі між іншым на ніве нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння і за папулярызацыю культурніцкай спадчыны беларускага народа. У гэтым выпадку ва ўказе, падпісаным Аляксандрам Лукашэнкам, ёсць напісана, што ордэны прзнаюцца за „значны асабісты ўклад у папулярызацыю культурнай спадчыны беларускага народа за мяжой і ўмацаванне добрасуседскіх адносін паміж Беларуссю і Польшчай”.

Юбілей 60-годдзя БГКТ прайшоў перадусім пад знакам беларускай песні, паколькі якраз у гэтым часе на Беласточчыне прайшлі песенныя агляды ў рамках штогадовага фестывалю. Адбыліся яны ў Сямятычах, Бельску-Падляшскім, Дуброве-Беластоцкай, Гайнаўцы і Беластоку. На жаль, у параўнанні з папярэднімі выпускамі фестывалю ў гэтым годзе прыняло ў ім удзел крыху менш выканаўцаў. Таксама неяк не на месцы ёць ужо падкрэсленне ў назве, што ён ажно... агульнапольскі, паколькі ўсе ўдзельнікі – з Беласточчыны. БГКТ кожны год арганізуе гэты фестываль, нічога не мяняючы – ні формулы, ні сцэнаграфіі. Усё ў ім надта сціплае, зусім непараўнальнае да сучасных фестываляў. Тым не менш для ўдзельнікаў як і арганізатараў нязменна гэты фестываль з’яўляецца вялікім святам. Амаль усе песні, што гучаць за сцэны – пераважна ўжо на літаратурнай мове, рэдка хто спявае на дыялекце. У адной з песень, што прагучала падчас сёлетняга фестывалю, праяўляўся нават патрыятызм да роднай мовы. Толькі як словы „...Іншай мовы мы ў сэрцы не чуем” маюцца да нашай штодзённай рэчаіснасці...

Падчас юбілейнага пленума

Фота Улі Шубзды (Радыё Рацыя)

Адным з трох лаўрэатаў ордэна Францыска Скарыны стаў Ян Сычэўскі. 78-гадовы ўжо дзеяч БГКТ яшчэ мінулым летам для Голасу Радзімы сказаў, што „Хутка складае паўнамоцтвы, перадае справы маладзейшым. Рыхтуецца заняць месца лідара цяперашні яго намеснік Базыль Сегень”

Фота Юркі Хмялеўскага

Беластоцкі хор „Крыніца", што дзейнічае пры БГКТ, падчас раённых элімінацый фестывалю „Беларуская песня 2016"

ta dotąd ograniczeniami – część gminy Zabłudów w powiecie białostockim oraz gminy Czyże i Hajnówka w powiecie hajnowskim. Włączenie tych obszarów do strefy oznacza konieczność badania trzody przy próbie sprzedaży lub wywozie poza strefę. Województwo podlaskie, głównie powiaty sokólski i białostocki, pozostaje dotąd jedynym regionem w Polsce, gdzie występuje ASF u dzików (85 przypadków) i trzody chlewnej. W związku z ASF ministerstwo rolnictwa planuje ponadto sanitarny odstrzał ok. 40 tys. dzików w 42 powiatach w pasie ok. 50 km od wschodniej granicy Polski.

19 lutego w Pracowni Filmu, Dźwięku i Fotografii „Niezbudka" w Michałowie odbył się pokaz najnowszego filmu Jerzego Kaliny „Siaroża". Po projekcji reżyser opowiadał o pracy nad tym dokumentem, reakcjach, jakie wywołał w społeczeństwie, a także odpowiadał na pytania zgromadzonych widzów. Był to jak dotąd drugi publiczny pokaz tego filmu w regionie (oprócz styczniowej projekcji w białostockim kinie Forum). Na jego emisję nie zgodził się też białostocki oddział TVP. Zdaniem Jerzego Kaliny, główną tego przyczyną jest to, że bohater filmu na przykładzie tragicznych losów swej najbliższej rodziny jednoznacznie udowadnia, iż „Bury" był zbrodniarzem, a jego mordu na Białorusinach Podlasia w żaden sposób nie można utożsamiać z walką o niepodległy byt państwa polskiego.

W sobotę 27 lutego o godz. 14 wyruszył w Hajnówce kontrowersyjny I Hajnowski Marsz Żołnierzy Wyklętych. Na plakatach zapraszających na marsz, obok m.in. podobizny Romualda Rajsa „Burego", pojawiła się informacja o patronacie nad nim prezydenta RP Andrzeja Dudy. Po oprotestowaniu tego patronatu przez przedstawicieli środowisk mniejszości białoruskiej i organizacji prawosławnych, a także przez wielu polskich działaczy politycznych oraz dziennikarzy, w tym prawicowych, prezydent Duda wycofał swój patronat. Kancelaria prezydenta wydała w tej sprawie jedynie lakoniczne oświadczenie o nieobjęciu marszu patronatem głowy państwa. Marsz zaplanowali i wspólnie zorganizowali skrajnie prawicowy Obóz Narodowo-Radykalny, Narodowa Hajnówka, a także Stowarzyszenie Historyczne im. Danuty Siedzikówny „Inki". Mieszkańcy Hajnówki i okolic oraz władze powiatu i miasta na kilka dni przed marszem, uważając go za prowokację, wymierzona przeciwko mniejszości białoruskiej, wystosowali list otwarty do Prezydenta RP i prymasa Polski Wojciecha Polaka. Pod listem podpisało się blisko tysiąc osób. *Czyt. str. 16, 54*

Z zestawień wartości zakupów, dokonanych przez obywateli Białorusi w województwie podlaskim w latach 2014 i 2015 wynika, że w ostatnim roku nastąpił spadek o 80 mln zł. Wspomniana wartość zakupów to wciąż bardzo znacząca kwo-

Фота Мацея Халадоўскага

Іаанна Троц і Тамаш Таранта (Тэатр Чрэво) у Беластоку і Бельску прадставілі прэзентацыю „Попел і памяць", чытаючы дакумэнты і артыкулы пра жудасныя падзеі 70 гадоў таму зімой на Беласточчыне

Радныя ў Нараўцы пакінулі дагэтульняшняе імя школы

Не спыняецца націск звонку, каб Пачатковай школе ў Нараўцы скасаваць імя Аляксандра Валкавыцкага. Такая спроба была ўжо два гады таму, калі дамагаўся гэтага нават ваявода, бо падазравалася, што Валкавыцкі быў сышчыкам НКВД і гестапа, а пасля камуністычным функцыянерам. Асоба з такім нядобрым мінулым, вядома, не павінна быць прыкладам для дзетак у школе. Але не знайшліся аніякія дакуманты, якія ставілі б Валкавыцкага ў нядобрым святле. Затое ў народзе ў памяці нараўчан застаўся ён як выдатны асветніцкі беларускі дзеяч, арганізатар паваеннага школьніцтва.

Нягледзячы на ўсё на мэйл школы надалей хтосьці пастаянна слаў паклёпы на Валкавыцкага. Урэшце справа зноў была пастаўлена на сесіі Рады Гміны, якая адбылася пад канец лютага. Раней адбыліся кансультацыі з настаўнікамі і бацькамі. Радным трэба было вырашыць, ці скасаваць імя школы, ці не. У выніку няяўнага галасавання імя было пакінута.

Ёсць публічнай тайнай, што мэтай ціску звонку, каб з шыльды школы ў Нараўцы выкінуць імя Аляксандра Валкавыцкага ёсць памяняць яго на імя „Інкі” – славутай маладзенькай санітаркі, якая з’яўляецца цяпер адным з яркіх сымбаляў „Выклятых жаўнераў”. Але для многіх жыхароў Нараўчанскай гміны атрад польскага ўзброенага падполля, з якім супрацоўнічала „Інка”, яшчэ сёння асацыюецца са страшнымі падзеямі. Таму найлепш было б, каб заняліся гэтым урэшце толькі гісторыкі.

ta, bo dochodząca do prawie miliarda złotych. Zauważalny spadek wynika m.in. z obniżenia kursu białoruskiego rubla i co za tym idzie zamożności białoruskiego społeczeństwa oraz z przepisów celnych, które utrudniają swobodny przewóz towarów przez polsko-białoruską granicę. Z danych Izby Celnej w Białymstoku wynika, że wciąż największym zainteresowaniem wśród cudzoziemców przekraczających polsko-białoruską granicę cieszą się elektronika, chemia gospodarcza, artykuły spożywcze, motoryzacyjne i budowlane.

W kraju. W dniach 30-31 stycznia odbył się XXI Międzynarodowy Festiwal Kolęd Wschodniosłowiańskich w Terespolu. Wzięło w nim udział 31 chórów i zespołów z Polski, Ukrainy i Białorusi. Organizatorami festiwalu są Prawosławna Diecezja Lubelsko-Chełmska, Fundacja Dialog Narodów, Nadbużańskie Centrum Kultury Prawosławnej oraz Miejski Ośrodek Kultury w Terespolu.

1 lutego w wieku 75 lat zmarł w Zakopanem Michał Jagiełło – taternik, pisarz, eseista, wieloletni wiceminister kultury i dyrektor Biblioteki Narodowej. Od 1 listopada 1989 r. do października 1997 r. jako podsekretarz stanu w resorcie kultury odpowia-

Фота Юркі Хмялеўскага

Памёр Міхал Ягела, сябра беларусаў

Фота Гайнаўскага беларускага музея

5 лютага 2016 года падчас адкрыцця першай у гэтым годзе выстаўкі ў Музеі і цэнтры беларускай культуры ў Гайнаўцы („Нашчадкі авангарду” з фондаў Нацыянальнага цэнтра сучаснага мастацтва Беларусі ў Мінску). На здымку злева направа: консул генеральны РБ у Беластоку Ала Пятрова, пасол Беларусі ў Польшчы Аляксандр Авяр'янаў, дырэктар гайнаўскага музея Тамаш Ціханюк і дырэктар Культурнага цэнтра Беларусі ў Варшаве Эдуард Швайко, які якраз завяршае сваю місію ў Польшчы. На гэтай пасадзе заменіць яго Міхаіл Рыбакоў, які раней працаваў, між іншым, як прэс-сакратар упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцей Беларусі.

dał m.in. za sprawy dotyczące mniejszości narodowych. Żywo interesował się naszym białoruskim środowiskiem na Białostocczyźnie, prywatnie przyjaźnił się z niektórymi jego przedstawicielami. W 2011 r. był jednym z uczestników Trialogu Białoruskiego w Krynkach – Łapiczach. Wśród wielu odznaczeń miał order św. Marii Magdaleny, przyznany przez polską Cerkiew prawosławną za opiekę nad zabytkami cerkiewnymi.

2 lutego prawosławny metropolita warszawski i całej Polski Sawa i prawosławny ordynariusz Wojska Polskiego, biskup siemiatycki Jerzy złożyli wizytę prezydentowi RP Andrzejowi Dudzie. Okazją do spotkania było przekazanie ikony św. Apostoła Andrzeja, podarowanej przez patriarchę ekumenicznego Bartłomieja, który podczas swojej ostatniej duszpasterskiej wizyty w Polsce spotkał się z prezydentem RP. Ikonę napisano w Monasterze Xenophontos na Świętej Górze Atos w intencji prezydenta Andrzeja Dudy.

11 lutego sejmowa komisja spraw zagranicznych pozytywnie zaopiniowała kandydaturę Konrada Pawlika na stanowisko ambasadora RP w Mińsku. Pawlik jest absolwentem międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych w Szkole Głównej Handlowej i Aarhus University w Danii. W latach 2006-2008 pracował w Kancelarii Prezydenta RP, a w latach 2008-2016 w MSZ. W latach 2014-2015 był podsekretarzem stanu ds. współpracy rozwojowej, Polonii, polityki wschodniej i bezpieczeństwa.

Polska popiera zniesienie przez UE sankcji wizowych i finansowych wobec Białorusi – powiedział szef polskiej dyplomacji Witold Waszczykowski na konferencji prasowej 15 lutego. Zapowiedział też, że uda się z wizytą do Mińska. – Planuję w najbliższym czasie wyjazd na Białoruś, aby przekonać się, czy nastąpił jakiś postęp i czy celem Białorusi jest chęć i determinacja do współpracy z UE, a przede wszystkim z nami, z Polską, bo jesteśmy najbliższym sąsiadem i na tym nam zależy – dodał szef MSZ.

Polska branża stalowa obawia się dumpingowych działań krajów spoza UE, m.in. Chin i… Białorusi. Okazuje się, że Białoruś wyrasta na potentata w tej dziedzinie i znaczącego eksportera do Polski (i UE). Z Białorusi sprowadzono 300 tys. ton stali – dwa razy więcej niż w 2014 r. – z Chin 150 tys. ton. Cała krajowa produkcja stali surowej w Polsce to niespełna 9 mln ton. W Białorusi możliwości produkcyjne wzrosły, a eksport przekierowuje się z kierunku rosyjskiego na UE (m.in. wobec deprecjacji rubla, spowolnienia rosyjskiej gospodarki i zmniejszenia eksportu z Rosji do zwalniających gospodarczo Chin). Przewaga Białorusi wynika też m.in. z nadania w tym kraju złomowi stalowemu statusu surowca strategicznego, z cenami regulowanymi na bardzo niskim poziomie.

W Republice Białoruś. Jak poinformowało ministerstwo zdrowia, od 1 lutego zwolnienia lekarskie mogą być wydawane w Białorusi nie tylko przez publiczne, ale i przez prywatne zakłady opieki zdrowotnej. Zgodnie z decyzją resortów zdrowia i pracy, prywatne kliniki będą mogły wydawać zwolnienia w przypadku wszystkich rodzajów niezdolności do pracy. Każda klinika będzie samodzielnie podejmować decyzję, czy się na to decyduje. W Białorusi pracownik na zwolnieniu lekarskim otrzymuje 80 proc. średniego wynagrodzenia przez pierwsze 12 dni niezdolności do pracy, a później – 100 proc. Jeśli niezdolność do pracy jest wynikiem spożywania alkoholu albo innych substancji toksycznych, to odsetek ten spada do 50 proc.

Tzw. podatek od pasożytnictwa, oficjalnie zwany opłatą w związku z nieprzepracowaniem w ciągu roku wymaganej liczby dni, ma swoje pierwsze statystyki. Już 107 osób dokonało wpłaty na sumę 315,3 mln rubli (60 tys. zł). Kolejne 80 zadeklarowało chęć dokonania wpłaty. Pierwsze wyliczone kwoty, które wpłynęły do budżetu państwa, dały w sumie 779,3 mln rubli białoruskich (150 tys. zł). Podatek dotyczy okresu od 1 stycznia 2015 r.

4 lutego w drewnianym dworku w Mereczowszczyźnie (Kosowo Poleskie) i przy pomniku odbyły się uroczystości z okazji 270. rocznicy urodzin Tadeusza Kościuszki. Wzięli w nich udział m.in. dyplomaci z Polski i USA, przedstawiciele białoruskich władz lokalnych i Polacy z obwodu brzeskiego, a także przedstawiciele opozycji. W drewnianym dworku-muzeum – miejscu urodzin Kościuszki – odtworzono pomieszczenia z epoki Naczelnika i co roku odbywają się tu uroczystości z okazji urodzin bohatera Białorusi, Polski i Stanów Zjednoczonych.

5 lutego Rada Ministrów wydała rozporządzenie w sprawie gratyfikacji dla obywateli Białorusi za informowanie o faktach korupcji. Jeśli osoby fizyczne pomogą w ujawnieniu mniej ciężkiego przestępstwa korupcji, to wynagrodzenie wyniesie do 6,3 mln rubli białoruskich (1140 zł). Jeśli kategoria takiego przestępstwa będzie ciężka lub bardzo ciężka, to sumę wypłaty ustalono do 10,5 mln (1900 zł). Jeśli osoba będzie w stanie potwierdzić, iż poniosła wydatki przy dostarczaniu informacji, mogą one zostać jej zrekompensowane do wysokości 2,1 mln rubli. Wszystkie wspomniane wyżej dochody nie będą opodatkowane.

Bank Światowy wspiera kredytami nie tylko centralne inwestycje w Białorusi. Jak oświadczył 5 lutego przedstawiciel władz obwodu brzeskiego Siarhiej Łabanou, ponad 22,2 mln dol. przeznaczył on na budowę w obwodzie brzeskim kotłowni pra-

cujących na lokalnych rodzajach paliw. Lokalne władze przeznaczyły na ten cel 2,8 mln dol. Obiekty w Janowie i Baranowiczach miałyby zacząć działać w 2017 r.

9 lutego otwarto w Mińsku ambasadę Austrii. Podczas uroczystości minister spraw zagranicznych Uładzimir Makiej powiedział, że Białoruś jest gotowa przejść swój odcinek drogi ku normalizacji stosunków z UE. Na otwarcie austriackiej placówki dyplomatycznej przybyli wysłannicy ministerstw spraw zagranicznych państw grupy wyszehradzkiej oraz Austrii, Niemiec i Wielkiej Brytanii.

11 lutego prezydent Aleksander Łukaszenka podpisał nowy dekret, zwiększający dotychczasowe ograniczenia dotyczące wwozu towarów z zagranicy do użytku osobistego. Zgodnie z nim, jeśli podróżny przekracza granicę częściej niż raz na kwartał, to wwożone przez niego towary o wartości powyżej 300 euro już nie będą uznawane za artykuły użytku osobistego i zostaną objęte cłem. Za wyjątek będą uznawane towary wwożone drogą lotniczą oraz przez pracowników misji dyplomatycznych. Nowy dekret ogranicza też wartość przesyłek z zagranicy, które mogą zostać wwiezione bez cła. Wcześniej wolno było bez cła sprowadzić w ten sposób towary o wartości do 200 euro i wadze do 31 kg miesięcznie. Teraz limity te zmniejszono do 22 euro i 10 kg. Z danych przytoczonych przez agencję BiełTA wynika, że w ciągu ostatnich dwóch lat ilość towarów komercyjnych, sprowadzanych za pośrednictwem sklepów internetowych, zwiększyła się sześciokrotnie. Nowy dekret ma skłonić Białorusinów do robienia większych zakupów w kraju.

W dniach 10-14 lutego odbyła się największa impreza wydawnicza w Białorusi – XXIII Mińskie Targi Książki. Oprócz rosyjskich i białoruskich wydawnictw prezentowali się wydawcy z Palestyny, Ukrainy, Kazachstanu, USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Wenezueli, Iranu, Niemiec i Syrii. Na targi nie zaproszono Swietłany Aleksijewicz – białoruskiej laureatki literackiej Nagrody Nobla.

W dniach 11-13 lutego odbyły się Targi Edukacyjne w Mińsku. Zaprezentowała się na nich rekordowa liczba 20 polskich uczelni, zarówno państwowych, jak i prywatnych. Wśród placówek prezentowanych na tegorocznych targach znalazły się uczelnie z wielu miast, w tym Politechnika Warszawska, Uniwersytet Jagielloński czy Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Na polskich uczelniach studiowało w zeszłym roku ponad 4100 studentów z Białorusi (3300 rok wcześniej). Białorusini są drugą najliczniejszą grupą wśród zagranicznych studentów w Polsce (stanowią 9 proc. wszystkich studentów spoza kraju) po Ukraińcach, na których przypada 51 proc. Największą popularnością wśród Białorusinów cieszyły się w zeszłym roku Szkoła Główna Handlowa i Uniwersytet Warszawski (odpowiednio 325 i 314 studentów), trzecie miejsce zajęła niepubliczna Uczelnia Łazarskiego z 200 białoruskimi studentami.

15 lutego kilkuset indywidualnych przedsiębiorców zorganizowało demonstrację w centrum Mińska. Jej uczestnicy uchwalili rezolucję z żądaniem skasowania prezydenckiego dekretu nr 222 (wprowadzenie certyfikatów jakości), który paraliżuje działalność drobnych handlowców. Przedsiębiorcy zapowiedzieli kolejne akcje protestacyjne.

16 lutego rzeczniczka Sądu Najwyższego Julija Laskowa poinformowała o zatwierdzeniu wyroku śmierci, wydanego przez miński sąd obwodowy na mężczyznę oskarżonego o podwójne morderstwo w wiosce Maczuliszczy pod Mińskiem. To już drugi w tym roku wyrok śmierci. W latach 2009-20015 wykonano

15 лютага 400-500 прадпрымальнікаў з Мінска, Гомеля, Баранавіч, Слуцка і іншых гарадоў правялі мітынг на Кастрычніцкай плошчы ў Мінску. Быў гэта пратэст супраць указа Прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі №222, які, уводзячы абавязковую сертыфікацыю тавараў, па сутнасці пакідае іх без працы. У акцыі ўдзельнічалі і выступалі з прыступак Палаца Рэспублікі таксама і палітыкі: былы палітвязень Мікалай Статкевіч, сустаршыня БХД Павел Севярынец, Уладзімір Някляеў, старшыня АГП Анатоль Лябедзька

Санкцыі зняты

Еўрасаюз 15 лютага амаль цалкам зняў санкцыі з Беларусі, якія дзейнічалі 13 гадоў. Са спіску няўязных у краіны ЕС выкрэслены цяпер 170 беларускіх чыноўнікаў на чале з Аляксандрам Лукашэнкам, а таксама тры бізнесовыя беларускія кампаніі. Санкцыі цяпер датычаць толькі чатырох асоб –Віктара Шэймана, Дзмітрыя Паўлічэнкі, Юрыя Сівакова і Уладзіміра Навумава.

Такім рашэннем Еўрасаюз, выглядае на тое, пагадзіўся, што не зможа Беларусі да нічога прымусіць. Прытым, відаць, зразумеў, што аніякая катастрофа з боку Лукашэнкі і яго чыноўнікаў не пагражае. І хаця ў цяперашняй Беларусі свае меркаванні наконт дэмакратыі розныя ад еўрапейскіх, гэта, аказваецца, таксама нічога.

Тыя ж санкцыі, што абавязвалі 13 гадоў, папраўдзе ніякага выніку не далі. Рашэнне Еўрасаюза аб іх скасаванні абазначае, што і Варшава палагодзіць свае адносіны з Мінскам. І гэта добра. Праблемай можа быць толькі далейшая падтрымка для беларускай апазіцыі (якая прыгасае) і развіцця дэмакратыі ў Беларусі. Хаця польскі ўрад пакуль не высылае аніякіх сігналаў, што нешта можа тут памяняцца на горшае, то час хутка пакажа, ці такі падыход зменіцца.

Для нас, беларусаў на Беласточчыне, пацяпленне адносін паміж Беларуссю і Захадам таксама ёсць карыснае. Гэта безумоўна паспрыяе нашым кантактам з грамадзянамі беларускай дзяржавы. І хаця у нацыянальным вымярэнні, найперш моўным, пайшоў там пэўна ўжо беспаваротны працэс, то тут, акзваецца, аніякія замежныя санкцы, нічога памяняць не могуць.

Так склалася, што пасля скасавання санкцый, галоўны рэдактар Нівы Яўген Вапа ўрэшце атрымаў беларускую візу і ў канцы лютага мог з’ездзіць у Гродна. Пяць гадоў беларускае консульства ў Беластоку адмаўляла яму выдачы беларускай візы.

ich w Białorusi jedenaście. Białoruś to jedyny kraj europejski, gdzie kara śmierci jest przewidziana prawem i wykonywana.

17 lutego sąd w Mińsku wysokimi grzywnami ukarał osoby biorące udział w pikiecie poparcia dla kupców, zorganizowanej bez zezwolenia władz w centrum stolicy 18 stycznia. Wśród skazanych znaleźli się szef opozycyjnej Zjednoczonej Partii Obywatelskiej Anatol Labiedźka oraz liderka drobnych kupców Iryna Jaskiewicz. Uczestnicy pikiety protestowali przeciwko dekretowi prezydenta Aleksandra Łukaszenki, wprowadzającemu wymóg certyfikatów jakości na artykuły przemysłu lekkiego.

17 lutego biuro prasowe prezydenta Aleksandra Łukaszenki poinformowało o przyznaniu orderów Franciszka Skaryny dwójce działaczy Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Polsce – jego przewodniczącemu Janowi Syczewskiemu i sekretarz Walentynie Łaskiewicz. Jak podano w komunikacie, zostali oni odznaczeni za istotny wkład osobisty w popularyzację dziedzictwa narodu białoruskiego za granicą oraz umacnianie dobrosąsiedzkich stosunków między Białorusią i Polską. *Czyt. str. 9*

Działacze opozycji dwuznacznie przyjęli zniesienie sankcji przez Unię Europejską. Była kandydatka w wyborach prezydenckich 2015 r., działaczka opozycyjnego ruchu „Mów Prawdę!” Tacciana Karatkiewicz odniosła się do tego kroku pozytywnie i dodała, że władze kraju powinny wykonać jakiś krok w stronę UE, by potwierdzić wolę dialogu. Wyraziła przekonanie, że dalsza współpraca z UE wymaga politycznych i gospodarczych reform w Białorusi. Inni liderzy białoruskiej opozycji – w tym b. więzień polityczny Mikoła Statkiewicz i szef Zjednoczonej Partii Obywatelskiej Anatol Labiedźka – uznali zniesienie sankcji za błąd.

20 lutego w Narodowym Centrum Sztuki Współczesnej Republiki Białoruś w Mińsku otwarto wystawę „Teatralia”, prezentującą około sześćdziesięciu projektów scenografii teatralnych, kostiumów, a także plakatów autorstwa prof. Andrzeja Strumiłły. Ekspozycję przygotowało Muzeum Podlaskie w Białymstoku oraz Instytut Polski w Mińsku. Można ją oglądać do 5 marca.

Osiem punktów przyjmowania wniosków wizowych, obsługujących polskie konsulaty, powstanie w Białorusi. Swoje siedziby znajdą w Baranowiczach, Brześciu, Grodnie, Homlu, Lidzie, Mińsku, Mohylewie oraz w Pińsku. Mają ułatwić otrzymanie dokumentu, pozwalającego na wjazd do Polski i całej strefy Schengen.

Znany zespół folkowo-punkowy Dzieciuki z Grodna specjalnie z okazji 270. rocznicy urodzin Tadeusza Kościuszki nagrał i zamieścił w Internecie swoją nową piosenkę, poświęconą temu bohaterowi białoruskiej i polskiej historii. Premiera ich nowego albumu „Recha”, na której znajdzie się m.in. wspomniana piosenka, odbyła się pod koniec lutego. Zespół Dzieciuki powstał w 2012 r. Śpiewa wyłącznie w języku białoruskim, a w swoich utworach często nawiązuje do historii Białorusi.

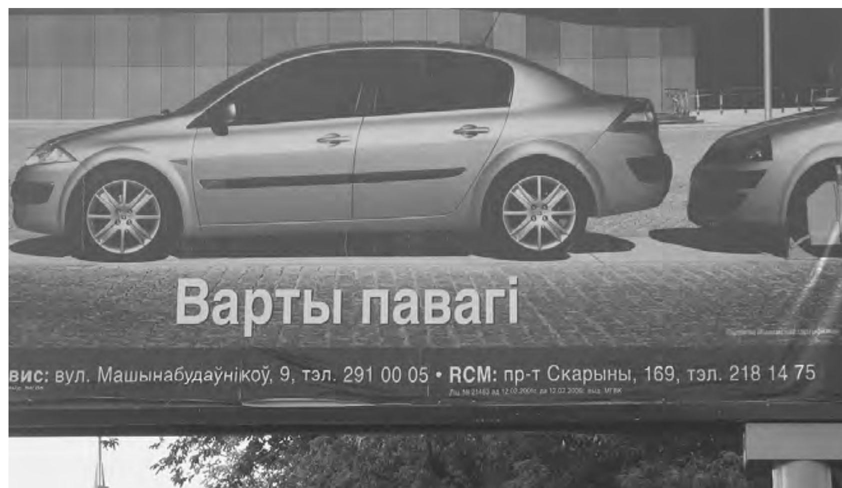
Na świecie. 28 stycznia Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) OBWE ogłosiło końcowy raport z wyborów prezydenckich w Białorusi z październi-

ka 2015 r. Stwierdza on, że choć nastąpił pewien postęp w porównaniu z wcześniejszymi wyborami, to „Białorusi wiele jeszcze brakuje do spełnienia warunków demokratycznych wyborów OBWE”. Poprawiona powinna być ordynacja wyborcza, gwarantująca wszystkim kandydatom równe traktowanie. W raporcie podkreślono, że władze powinny też rozważyć wycofanie wymogu, że dziennikarze krajowych mediów musza mieć akredytację, by pracować dla mediów zagranicznych. Zwrócono również uwagę, że obowiązujące ustawodawstwo ogranicza swobodę zgromadzeń oraz wolność słowa, przez co wyborcy mieli ograniczony wybór. Raport opublikowano w dniu, gdy wizytę w Mińsku rozpoczął szef ODIHR OBWE Michael Georg Link, który spotkał się z prezydentem Aleksandrem Łukaszenką oraz przedstawicielami Centralnej Komisji Wyborczej.

12 lutego na lotnisku w Hawanie na Kubie doszło do pierwszego, historycznego, spotkania papieża Franciszka i patriarchy moskiewskiego i całej Rusi Cyryla. Po ciepłym powitaniu, przywódcy Kościołów podpisali wspólną deklarację i wyrazili pragnienie jedności. Było to pierwsze spotkanie zwierzchników Kościoła rzymskokatolickiego i rosyjskiego prawosławia.

15 lutego ministrowie spraw zagranicznych państw UE zgodzili się na zniesienie sankcji wobec 170 obywateli Białorusi, w tym prezydenta Łukaszenki, oraz trzech białoruskich podmiotów. Na liście objętych restrykcjami pozostały jeszcze cztery osoby – byli członkowie służb bezpieczeństwa prezydenta, podejrzewani o udział w niewyjaśnionym zaginięciu przeciwników politycznych białoruskiego prezydenta. Sankcje wobec nich przedłużono o 12 miesięcy. W mocy pozostaje też embargo na broń. Łukaszenka w swoim oświadczeniu pochwalił państwa UE i polecił rządowi zintensyfikowanie współpracy z różnymi strukturami bankowymi UE oraz potencjalnymi inwestorami.

18 lutego w Studio Tommaseo we włoskim Trieście swoją wystawę otworzył Leon Tarasewicz, zaproszony przez organizatorów Biennale Sztuki „Trieste Contemporanea”. Otwarciu ekspozycji towarzyszył koncert Karoliny Cichej, multiinstrumentalistki pochodzącej z Podlasia. W Trieście odbywa się biennale poświęcone tematowi „Á la frontiere! Stare i nowe granice w Europie”. Biorą w niej udział goście z Bośni, Litwy, Ukrainy i Polski. Jednym z nich jest właśnie Leon Tarasewicz. Wcześniej wystawę związaną z projektem „Niewidzialny most” prezentowała ekipa Ośrodka Pogranicze z Sejn. Od 1 marca widzowie Biennale będą mogli zobaczyć znany w Białymstoku i Polsce projekt Albom.pl (zbiór fotografii z miejscowości na polsko-białoruskim pograniczu).

Фота Юркі Хмялеўскага

Беларускамоўная рэклама ў Мінску

Unia Europejska przeznaczy na wzmocnienie współpracy terytorialnej regionów przygranicznych Białorusi i Ukrainy 3,3 mln euro. Jest to pierwszy finansowany przez UE tego rodzaju program współpracy transgranicznej dla państw Partnerstwa Wschodniego, w którym współpracują one między sobą, bez udziału partnerów z UE. W ramach programu współpracy terytorialnej w pierwszej kolejności zostaną wsparte inicjatywy w takich dziedzinach jak ochrona zdrowia, małe i średnie przedsiębiorstwa, kultura, sport, turystyka czy ekologia. Budżet jednego projektu może się wahać od 60 do 250 tys. euro.

Film dokumentalny TV Biełsat w reżyserii Jerzego Kaliny pt. „Siaroża” został uznany za najlepszą premierę i nagrodzony medalem im. św. Jana Klimaka podczas VII Międzynarodowego Forum Filmowego w Dniepropietrowsku (Ukraina). Podczas forum pokazano 25 obrazów twórców z Białorusi, Estonii, Gruzji, Ukrainy, Rosji i Serbii. Film „Siaroża” jako jedyny reprezentował Polskę.

Spektakl „Sońka” według prozy Ignacego Karpowicza, grany przez białostocki Teatr Dramatyczny, gościł na Festiwalu Bharat Rang Mahotsav, największym festiwalu teatralnym w Indiach, na którym spektakle prezentowało 65 zespołów indyjskich i 15 zagranicznych. Spektakl podobał się publiczności, wzbudził jednak również i negatywne emocje – na zachodzie Indii przeciw kilkusekundowej scenie nagości w spektaklu zaprotestował stanowy minister kultury – i białostocki zespół musiał dokonać korekt tej sceny. Sprawę opisały indyjskie gazety, m.in. „The Indian Express”. ■

Nieudana prowokacja

Od początku było wiadomo, że I Hajnowski Marsz Żołnierzy Wyklętych to prowokacja wymierzona w społeczność prawosławną i białoruską. Ostatecznie wzięło w nim udział ok. 150 osób, w ogromnej większości przyjezdni. Na ulicach Hajnówki słychać było „kibolski" zaśpiew „Bury, Bury, nasz bohater". W marszu uczestniczył Artur Zawisza – jedna z twarzy Ruchu Narodowego w Polsce.

Atmosferę przed marszem rozgrzały stanowiska przyjęte przez hajnowskich i bielskich samorządowców, mające na celu uczczenie pamięci 70. rocznicę pacyfikacji białoruskich wiosek. Lokalna prasa zwróciła wtedy uwagę na zachowanie radnego Bogusława Łabędzkiego z PiS na sesji rady powiatu w Hajnówce, który tuż przed minutą ciszy opuścił salę obrad. Prawdopodobnie uczynił tak w geście sprzeciwu. Samorządowiec z etatem rzymskokatolickiego katechety kategorycznie nie przyjmuje do wiadomości, iż kpt. Romuald Rajs jest dla prawosławnych symbolem zbrodni i nie powinien być eksponowany jako polski bohater. Nie przeszkodziło to organizatorom hajnowskiego marszu, którymi były Obóz Narodowo-Radykalny oraz Stowarzyszenie Historyczne im. Danuty Siedzikówny „Inki", w umieszczeniu na plakacie „imprezy" właśnie postaci „Burego".

Nieoczekiwanie w sukurs narodowcom przyszedł białostocki oddział Instytut Pamięci Narodowej. Najpierw w styczniu, w opinii przedłożonej bielskiej radzie miasta, a następnie w połowie lutego w kolejnej – tym razem dla Hajnówki – padają słowa podważające kilkuletnie śledztwo w tej sprawie. O tym, że pacyfikacja białoruskich wsi w 1946 roku miała podłoże polityczne, a nie – jak twierdził w 2005 roku prokurator Dariusz Olszewski – narodowościowe, zaświadcza swoim podpisem dyrektor białostockiego oddziału, Barbara Bojaryn-Kazberuk.

W ostatniej opinii czytamy, że tak twierdzi wielu historyków, w tym dr Wojciech Muszyński i Leszek Żebrowski – z zawodu ekonomista, z pasji popularyzator historii Niezłomnych. Muszyński, współautor książki „Polska dla Polaków! Kim byli i są polscy narodowcy", w wywiadzie dla jednego z portali z przekonaniem twierdził, że w Zaleszanach po wkroczeniu oddziału… wywiązała się bitwa, a chłopi zginęli właściwie z bronią w ręku.

W niedawnym reportażu Marcina Kąckiego dla Dużego Formatu wspomniany wcześniej katecheta próbował wyjaśniać, iż dzieci spłonęły w Zaleszanach, bo ukryły się w domach i nie wykonały rozkazu. Spłonęły lub były zastrzelone za to, że grały w chowanego. Zapamiętałem również wypowiedź Macieja Świrskiego, założyciela Reduty Dobrego Imienia – Polskiej Ligi Przeciw Zniesławieniom, również doradcy wicepremiera Piotra Glińskiego. Na pytanie o śledztwo IPN z 2005 roku odparł, że przecież IPN to nie jest Pan Bóg. Uderzyło mnie to stwierdzenie, podważające 15 lat pracy tej bodaj najbardziej zasłużonej w badaniu historii najnowszej instytucji w Polsce. Jeżeli podważamy wyniki śledztwa, które nam się nie podobają, to możemy uczynić podobnie w stosunku do innych. Z nie lada problemem musi się teraz zmierzyć pan wicepremier, do niedawna znany bardziej jako wykładowca i socjolog w UwB. Gliński jest promotorem pracy hajnowianki Anny Moroz na temat konfliktu wokół „Burego". Książkę od kilku miesięcy wydaje IPN. Do jej ukończenia brakuje już tylko wstępu, który miał napisać aktualny minister kultury. Co wicepremierowi doradzi Świrski? Czas pokaże.

Cenne w reportażu Kąckiego było to, że o „Burym" mogła się dowiedzieć cała Polska. Czy to właśnie lektura Gazety Wyborczej była powodem decyzji prezydenta Andrzeja Dudy w związku z hajnowskim marszem? A może do przemyśleń skłoniły go akcje pozaparlamentarnej partii Razem? Bo właśnie o to, o uleganie lewackim naciskom, prezydent był przez część swego elektoratu oskarżany. Kancelaria Dudy podała, iż prezydent nie obejmie swoim patronatem I Hajnowskiego Marszu Żołnierzy Wyklętych. Jednocześnie podkreśliła, iż takiego patronatu nigdy nie było, co natychmiast podchwyciły prawicowe media. Jak było naprawdę? Jeszcze przed wydaniem oświadczenia informacja na temat marszu i jego przebiegu na oficjalnej stronie prezydenta była, następnie znikła. Warto odnotować głosy rozsądku wśród dziennikarzy kojarzonych z prawicą. Sprawę na swoim twitterze nagłośnił Cezary Gmyz, który przyznał, że publikowanie wizerunku „Burego" na okładce tygodnika DoRzeczy było błędem, a gloryfikowanie zbrodniarza nie ma sensu. Przeciw prezydenckiemu patronatowi wystąpiła również szefowa Belsat TV, Agnieszka Romaszewska-Guzy. To była poniekąd kontynuacja linii obrony ze strony narodowo-katolickiego środowiska przed zarzutami o wyprodukowanie rzekomo antypolskiego filmu „Siaroża" w reżyserii Jerzego Kaliny, w dodatku za polskie pieniądze. Kto zatem przekonał prezydenta do tak ryzykownego zagrania, uderzającego w elektorat skrajnie prawicowy, który również na niego głosował? Kto wie, być może powodem tej decyzji była rozmowa metropolity Sawy – jak się dowiedziałem – z dwoma ministrami z kancelarii.

Tuż przed marszem na łamach narodowo-katolickiego „Naszego Dziennika" opublikowano list w obronie dobrego imienia Rajsa, podpisany przez syna i wnuków kapitana oraz długą listę historyków. Warto odnotować, iż zbrodnie „Burego" próbują uspra-

wiedliwiać tacy historycy, jak senator prof. Jan Żaryn czy urodzony w Olmontach pod Białymstokiem były minister obrony narodowej Romuald Szeremietiew, który – jak czytamy – swoje imię otrzymał po tym polskim bohaterze. Przez sam list trudno przebrnąć, gdyż już na początku dowiadujemy się, że Romuald Rajs „podejmował walkę w ramach ogólnopolskiego powstania antykomunistycznego, w której drugą stroną byli sowieci i komuniści, do których należeli zabici mieszkańcy wymienionych wsi. Za wolnej Polski byli oni działaczami i współpracownikami Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi, deklarującymi chęć oderwania Podlasia i Białostocczyny od Macierzy, by włączyć te polskie ziemie do Związku Sowieckiego". Fragment listu został odczytany podczas samego marszu w odczycie przed Urzędem Miasta. Zrobiono to w fatalny sposób, brak profesjonalizmu w czytaniu wyraźnie irytował nawet osoby przychylne takiemu rodzajowi świętowania. List w obronie „Burego" w ustach młodego człowieka brzmiał jak katechizm, którym raz na zawsze powinno się zamknąć buzie niedowiarkom. Tym bardziej, że lektor zadeklarował się jako wyznawca prawosławia.

Dwa dni przed marszem w mediach pojawił się list otwarty adresowany do prezydenta i prymasa Polski (czyt. str. 54 – red.). O zaniepokojeniu sytuacją zawiadamiali mieszkańcy Hajnówki i okolic. Wśród sygnatariuszy wielu hajnowskich samorządowców – z powiatu, miasta i gminy, dyrektorzy miejskich placówek, reprezentanci środowiska białoruskiego i zwykli mieszkańcy. Pod listem w internecie złożono ponad tysiąc podpisów, nie tylko mieszkańców Hajnówki. Z informacji, które posiadam, wynika, że kuria gnieźnieńska przekazała sprawę do diecezji drohiczyńskiej, którą zarządza bp Tadeusz Pikus. W przeddzień marszu miało się odbyć spotkanie księży z dekanatu, podczas którego zapadła decyzja o ustosunkowaniu się wobec organizatorów. W rezultacie uczestników pochodu nie wpuszczono do kościoła Podwyższenia Krzyża, sprzed którego ruszył. Nie było również Mszy świętej w kościele świętych Cyryla i Metodego. Uczestników wpuszczono jedynie, by mogli złożyć wieńce pod tablicami „Łupaszki" oraz „Inki". Bezsprzecznie Kościół stanął na wysokości zadania.

Można założyć, że mieszkańcy Hajnówki w większości zastosowali się do jednej z propozycji, zamieszczonej na portalu społecznościowym przez osoby związane ze środowiskiem prawosławnym. Nawoływano w niej do bojkotu wydarzenia i pozostania w domu lub też wyjazdu z Hajnówki na wieś bądź do lasu. Marsz obserwowało kilkadziesiąt, głównie starszych, osób. Słychać było na zmianę „kibolskie" okrzyki „Bury, Bury, nasz bohater" i niekiedy nawet ostrą reakcję dezaprobaty ze strony mieszkańców. Ale bojkot nie był jedyną możliwą opcją. Środowisko prawosławne, zrzeszone pod sztandarem prawosławno-monarchistycznego bractwa, nawoływało do aktywnej obrony i pikietowania. Grupka prawosławnych pod dowództwem młodego mnicha, przebywającego na stałe w Grecji, miała się spotkać w okolicach amfiteatru. Duchowny, znany w Polsce jako lektor Marcin Piekarski, kilka lat temu ogłosił swój manifest, w którym wyrzekł się przynależności do polskiej Cerkwi, bo „jest siedliskiem herezji ekumenizmu", dołączył tym samym do Cerkwi starokalendarzowców. Mówił, że przyjechał do Hajnówki z okolic, z których pochodzi, by zamanifestować swój sprzeciw wobec gloryfikowania „Burego". Zgromadził wokół siebie grupkę ludzi, trzymających ikony Matki Bożej z Zaleszan, która niedawno się objawiła i bezpośrednio wiąże się z tragiczną pacyfikacją. Co ciekawe, wizerunek Matki Bożej widniał również na chorągwiach, które wzięły udział w marszu. Pikieta ustawiła się naprzeciw kościoła świętych Cyryla i Metodego i w ten sposób zwróciła na siebie uwagę mediów. Nie tylko lokalnych, bo marsz przyciągnął też duże komercyjne stacje. Swój materiał tego samego dnia wieczorem pokazał rosyjski Pierwszy Kanał, był również reporter prawosławnej stacji Sojuz TV. Organizatorzy sprawili rosyjskiej opinii publicznej świetną okazję do zaprezentowania swojego rozumienia patriotyzmu.

Za całkowicie nieudaną należy z kolei uznać pikietę SLD, zorganizowaną jeszcze przed marszem. Kilku białostockich polityków z pewnością li-

Fot. Andrzej Salnikow

czyło w swoim tradycyjnym mateczniku na większe audytorium. Kilkunastoosobowa grupa gapiów i dwa transparenty „Bury – nie nasz bohater" oraz „Wieczna pamięć ofiarom Burego". Niby to samo hasło, ale wyczuwało się wyraźny dystans grupki ultraprawosławnych wobec polityków lewicy.

Jednak coś się w Hajnówce zmieniło. Prowokację, mającą na celu skłócenie ze sobą katolików i prawosławnych, nalezy uznać za nieudaną. Można wręcz odnieść wrażenie, że marsz przysłużył się do konsolidacji podzielonego dotychczas środowiska przeciw próbom gloryfikacji zbrodniarza.

Tomasz Sulima ■

Jak powstało michałowskie liceum

Zbliża się 70. rocznica powstania Liceum Ogólnokształcące w Michałowie. To niezwykłe wydarzenie w życiu szkoły oraz mieszkańców miasta i gminy Michałowo jest okazją do sięgnięcia pamięcią wstecz i przypomnienia genezy szkoły oraz ludzi, którzy ją tworzyli.

Fot. Gazeta Michałowa

Pierwszą siedzibą szkoły był budynek obecnego ośrodka zdrowia

Zamysł utworzenia średniej szkoły ogólnokształcącej w Michałowie zrodził się zaraz po zakończeniu drugiej wojny światowej, kiedy na wielu domach widniały jeszcze napisy *min niet* (min nie ma), wykonane w lipcu 1944 roku przez saperów z 2 Frontu Białoruskiego. Tymczasem michałowianie leczyli świeże rany wojenne, opłakiwali poległych i zaginionych i czekali na powroty wywiezionych. Jednocześnie odbudowywali domy, naprawiali ulice i chodniki, uruchomiali fabryki, wznosili nowe zakłady pracy, tworzyli placówki kulturalne i... zakładali rodziny. Przypomnijmy również, że jeszcze na początku 1946 roku co trzeci mieszkaniec gminy Michałowo w wieku powyżej 14 lat (kiedy powinien przekraczać próg szkoły średniej) nie umiał ani czytać, ani pisać.

W takiej rzeczywistości, w ferworze tworzenia nowej infrastruktury społeczno-gospodarczej i edukacyjnej, na początku 1946 roku, a więc dokładnie 70 lat temu, powstał Komitet Organizacyjny Liceum Ogólnokształcącego w Michałowie, w skład którego weszli m.in. Antoni Stasiewicz jako przewodniczący oraz Jan Nazarko, Nikodem Szejnoga i Arseniusz Ziniewicz. Ideę utworzenia szkoły średniej gorąco poparli nauczyciele gminy Michałowo, a wśród nich kierownicy szkół powszechnych w Nowej Woli – Jan Dąbrowski i w Topolanach – W. Markiewicz.

Poparcie powiatu i sprzeciw władz oświatowych

Po raz pierwszy oficjalnie z wnioskiem o utworzenie szkoły średniej wystąpił 11 grudnia 1946 roku na zebraniu aktywu społeczno-gospodarczego gminy Michałowo kierownik Publicznej Szkoły Powszechnej Antoni Stasiewicz. Wniosek został jednomyślnie przyjęty przez uczestników zebrania, a następnie pozytywnie zaopiniowany przez ówczesnych włodarzy powiatu białostockiego.

Niestety, kategoryczny sprzeciw złożył ówczesny kurator Okręgu Szkolnego Białostockiego, niezależny od władz powiatowych i wojewódzkich. Obowiązywała jeszcze wówczas zasada, że licea ogólnokształcące mogą być tworzone tylko w dużych miastach oraz w miejscowościach będących siedzibami powiatów ziemskich. Michałowo było natomiast małym miasteczkiem, a w świetle podziału administracyjnego – wsią, liczącą w 1946 roku zaledwie 1414 mieszkańców. Nie przyniosły oczekiwanych rezultatów pisemne petycje i wielokrotne wyjazdy delegacji Michałowa do Ministerstwa Oświaty i innych instytucji. Wprawdzie wiceminister oświaty Eugenia Krassowska delegację z Michałowa przyjęła, a nawet jako rodaczka z ziemi białostockiej poczęstowała herbatą, lecz sprawy nie załatwiła.

Delegacja z Michałowa w Belwederze

Pomimo niepowodzeń liderzy z Michałowa nie rezygnowali, wręcz przeciwnie – jeszcze z większą determinacją kontynuowali starania. Po konsultacjach z Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Michałowie, przeprowadzonych na początku 1947 roku, postanowili zmodyfikować taktykę działania. Przede wszystkim zmienili adresata wniosku – zamiast Ministerstwa Oświaty wpisali: Obywatel Bolesław Bierut, Prezydent PRL, Warszawa, Belweder. Zmodyfikowano również uzasadnienie, w którym wyeksponowano szybki wzrost urodzeń i wielodzietność wielu rodzin. W samej rzeczy, w 1946 roku w gminie Michałowo urodziło się 248 dzieci, a w latach kolejnych następował stały wzrost wskaźnika dzietności, który w 1956 roku osiągnął apogeum – urodziło się aż 290 dzieci (obecnie – 50). Ponadto we wniosku poinformowano, że gmina dysponuje odpowiednim lokalem i udzieli pomocy w wyposażaniu szkoły. Wspomniano także o czynionych wówczas staraniach, dotyczących utworzenia powiatu michałowskiego.

Wiosną 1947 roku delegacja z Michałowa – Antoni Stasiewicz, Mikołaj Łuksza i Jan Nazarko – wyjechała

W 1949 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Michałowie wprowadzono jako przedmiot nauczania język białoruski.

do Warszawy z zamiarem uzyskania audiencji u Bolesława Bieruta. Prezydenta ponoć nie było w Belwederze, ale delegację przyjęli wysocy urzędnicy jego kancelarii. Właśnie na ich ręce złożono prośbę o przyjęcie godności ojca chrzestnego (oczywiście symbolicznie) nowo narodzonego dziecka płci męskiej (ósmego z kolei) w rodzinie Łukszów. A gdy uzyskali zapewnienie, że prezydent przyjmie zaproszenie – wręczyli pisemną prośbę o wyrażenie zgody na uruchomienie w Michałowie szkoły średniej.

Członkowie delegacji zapewne zakładali, że prezydent zechce stworzyć „swemu" chrześniakowi i jego rówieśnikom odpowiednie warunki do zdobycia wykształcenia średniego w miejscu zamieszkania. I jak się później okazało, nie pomylili się. Aby zwiększyć szanse na pozytywne załatwienie sprawy, do petycji, poza raportem o sytuacji demograficznej w gminie Michałowo, „dołączyli" unikatowy „załącznik", mianowicie poroże (rosochy) łosia.

Pełnomocnicy Prezydenta PRL na ziemi michałowskiej

Niebawem do Michałowa, na chrzciny syna Łukszów, przyjechało dwóch przedstawicieli Bolesława Bieruta. Starszy rangą celebrował godność ojca chrzestnego, młodszy zaś, jako świadek, mu asystował. W czasie pobytu na ziemi michałowskiej urzędnicy Belwederu przekazali władzom gminy bardzo ważną wiadomość – wniosek w sprawie utworzenia w Michałowie szkoły średniej został przekazany do Ministerstwa Oświaty z dyspozycją „w celu pozytywnego załatwienia…".

Z ustnego przekazu wiadomo, że belwederscy urzędnicy byli zachwyceni gościnnością gospodarzy, zwłaszcza bogactwem lokalnych obrzędów, przepięknym śpiewem, a także kunsztem wyrobów kulinarnych, zwłaszcza „palcówki" z dzika i comberka z łosia. Wśród „wtajemniczonych" szeptano również, że gościom z Warszawy przypadł do gustu „produkt" lokalny, wytwarzany z reguły przy blasku księżyca, poza Michałowem, lecz „rewelacje" te *ad persona* nie znalazły potwierdzenia.

Bazyli Niedźwiecki, dr nauk humanistycznych, urodził się w 1936 r. w Nowej Woli, w 1954 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące w Michałowie. Jest absolwentem Wydziału Prawa i Administracji na Uniwersytecie Warszawskim i Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Ma za sobą 55 lat pracy pedagogicznej. W wieku 19 lat został kierownikiem szkoły podstawowej w Nowej Woli; w latach 1959-1972 był m.in. nauczycielem, wicedyrektorem i dyrektorem LO w Michałowie, w 1972 r. został mianowany dyrektorem I LO im. T. Kościuszki w Bielsku Podlaskim, a następnie 12 lat pełnił funkcję inspektora oświaty. Jednocześnie pracował (w niepełnym wymiarze) na stanowisku adiunkta w białostockim Oddziale Instytutu Kształcenia Nauczycieli. Mieszka w Bielsku Podlaskim

Fot. Jerzy Chmielewski

Obecna siedziba michałowskiego liceum

Decyzja nadeszła przed wakacjami

Natomiast faktem bezspornym jest,

że tym razem na załatwienie sprawy nie trzeba było długo czekać. Przed wakacjami 1947 roku stosowną decyzję, zapewne na polecenie Ministerstwa Oświaty, wydał właściwy organ administracji oświatowej – Kurator Okręgu Szkolnego Białostockiego.

I tak 1 września 1947 roku oficjalnie, a *de facto* kilka tygodni później, utworzono klasę ósmą, która zapoczątkowała funkcjonowanie Liceum Ogólnokształcącego w Michałowie. Rok później – 1 września 1948 roku – zostało ono przekształcone w Szkołę Ogólnokształcącą Stopnia Podstawowego i Licealnego z 11-letnim cyklem nauczania (klasy podstawowe I-VII i klasy licealne VIII-XI). Była to pierwsza szkoła średnia na ziemi michałowskiej i jedyne wówczas LO w powiecie. Był to także ewenement na mapie oświatowej naszego województwa.

Pierwszym dyrektorem michałowskiego Liceum został jego założyciel, wspaniały pedagog, utalentowany organizator i działacz społeczny – Antoni Stasiewicz.

Godzi się podkreślić, że wśród wielu instytucji, jakie w pierwszych latach powojennych powstały, liceum zajmowało miejsce szczególne – nobilitowało Michałowo, było dumą i nadzieją jego mieszkańców. Albowiem otwierało perspektywę edukacji i awansu społecznego dla synów i córek tej ziemi. Dotychczas skorzystało z niej około dwóch tysięcy dziewcząt i chłopców. Sądzę, że rangi i znaczenia zaprezentowanych wydarzeń z przed 70 lat nie da się przecenić.

Bazyli Niedźwiecki

P.S. Dla rzetelności przekazu należy dodać, że wraz ze staraniami o utworzenie w Michałowie średniej szkoły ogólnokształcącej równolegle prowadzone były działania na rzecz zorganizowania szkoły zawodowej, które uwieńczone zostały uruchomieniem 1 września 1947 roku Publicznej Średniej Szkoły Zawodowej w Michałowie. Pierwszym dyrektorem tej szkoły był Arseniusz Ziniewicz. ■

Гутарка

Міхал Гіль:

„Пра нашу Пастаўшчыну напісана больш за 50 кніг”

З Міхалам Гілём пазнаёміўся ажно ў Шчэціне на адным з краязнаўчых семінараў у пачатку 2000-х гадоў. Ён сярод усіх вылучаўся сваёй магутнай постаццю, веданнем краязнаўчай справы і шчырасцю. А потым, калі раз'ехаліся па сваіх рэгіёнах у Беларусі, падтрымлівалі і да сённяшніх дзён падтрымліваем сувязі: то кнігамі абмяняемся, то лістамі, то пагутарым па тэлефоне. Нам ёсць аб чым весці гутарку і паразважаць. Шчыра прызнаюся, Міхал Гіль шмат зрабіў для роднай Пастаўшчыны, для ўшанавання сваіх знакамітых землякоў. Ды і не толькі для свайго раёна, але і для Беларусі наогул.

Нарадзіўся Міхал Гіль 12 кастрычніка 1958 года ў Паставах. Спачатку актыўна займаўся грамадскай і палітычнай дзейнасцю. Быў адзін з заснавальнікаў партыі Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Грамада. Цяпер неяк палітыка адышла на другі план. А засталася толькі грамадска-культурная дзейнасць. Ён з'язўяецца старшынёй раённай арганізацыі ГА „Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны”, старшынёй праўлення Пастаўскага раённага грамадскага аб'яднання „Экаагратур”, сябрам Беларускай асацыяцыі журналістаў. Рэдагаваў рэгіянальныя часопісы „Нашы карані”, „Барвы”, бюлетэнь НДА „Крэсы Еўропы”. Быў рэдактарам бюлетэня „Краязнаўца Паазер'я”, якіператварыўся ў часопіс „Нашы карані”, і газеты „Сумежжа”. Абіраўся дэпутатам Пастаўскага гарадскога Савета і Пастаўскага раённага Савета дэпутатаў. Васямнаццаць гадоў да 1999 года працаваў у Паставах інжынерам аддзела матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння завода „Беліт” (радыёэлектроніка), некалькі гадоў займаўся агратурыстычнай дзейнасцю, а цяпер большасць часу праводзіць у вёсцы Вярэнькі на Пастаўшчыне, дзе апрацоўвае зямлю і дыхае жывой прыродай. І, вядома ж, займаецца краязнаўствам.

Спадар Міхал, Пастаўшчына – ці не адзіны на сёння раён Беларусі, дзе працуе шмат добрых краязнаўцаў. Ці няма сярод вас творчай і пошукавай канкурэнцыі?

– Сапраўды, краязнаўцаў шмат. Двое ўжо даўно жывуць і працуюць у Польшчы. Гэта Іосіф Зямчонак, які жыве ў Варшаве, і Юрась Гарбінскі – у Любліне. Там яны абаранілі доктарскія дысертацыі, вы-

Міхал Гіль

кладаюць, пішуць кнігі. У Паставах самы вядомы на сёння – Ігар Пракаповіч – краязнаўца і літаратар. Толькі на краязнаўчую тэматыку ён напісаў і ўклаў больш 25 кніг, не кажучы пра зборнікі паэзіі. Ігар – шматгранны даследчык Пастаўшчыны. У Лынтупах жыве вядомы ў рэгіёне краязнаўца і літаратар, даследчык камянёў, курганоў і паганства Алесь Гарбуль, у Дунілавічах – даследчык гэтага мястэчка і ваколіц Франц Хоміч, які нават мае свой невялікі музей. У Гуце жыве і працуе настаўнікам гісторыі Мікалай Арэх, які таксама даследуе родныя мясціны і стварыў у школе краязнаўчы музей.

А яшчэ на Пастаўшчыне жыве цікавы краязнавец Іван Драўніцкі…

– Асобная постаць нашага краязнаўства – гэта, сапраўды, Іван Пятровіч Драўніцкі. З ім у мяне шматгадовая сапраўдная дружба. Яму ўжо 85 гадоў, а ён яшчэ поўны сіл для краязнаўчай працы. Раней пісаў артыкулы ў перыядычны друк, шмат яго артыкулаў надрукавана ў кнігах „Памяць" Мядзельскага, Пастаўскага, Астравецкага раёнаў, якія ён добра ведае, паколькі ўсё жыццё было звязанае з гэтымі мясцінамі, дзе нарадзіўся, вучыўся, працаваў настаўнікам, знаёмы з многімі людзьмі. Я вельмі ганаруся, што выдаў першую яго кнігу „Мая Віленшчына" ў 2004 годзе. За гэты час ён напісаў і выдаў яшчэ 14 кніг і ў чатырох быў укладальнікам. У яго зараз творчы пад'ём – ён заканчвае дзве кнігі пра Пастаўскую настаўніцкую семінарыю (1942 – 1944) гг., у якой выкладаў і некаторы час быў дырэктарам Барыс Кіт, а таксама пра Пастаўскае педвучылішча, якое Іван Пятровіч у свой час закончыў, пра лёс былых навучэнцаў. Таксама са старой гвардыі ўзгадаю Уладзіміра Магільніцкага, які будучы на пенсіі напісаў і выдаў дзве цікавыя кнігі: адну пра прыроду Пастаўскага краю, а другую – пра родную вёску Вайшкуны, якая знаходзіцца на беразе знакамітага ў Беларусі возера Балдук. З маладых хацеў бы адзначыць Вадзіма Шышко, цяперашняга навуковага супрацоўніка Пастаўскага краязнаўчага музея. Гэта я ўзгадаў імёны тых, якія напісалі і выдалі свае кнігі на краязнаўчыя тэмы. А ёсць яшчэ шмат тых, чые працы варта было б надрукаваць. Пакуль што канкурэнцыі ў нас няма, бо амаль кожны даследуе свае тэмы. Я прыкінуў і атрымліваецца, што пра нашу Пастаўшчыну напісана больш за 50 кніг, а яшчэ наперадзе чакае шмат адкрыццяў.

І якія гэта адкрыцці?

– Напрыклад, я зараз зацікавіўся гісторыяй Пастаўшчыны часоў ІІ Рэчы Паспалітай. Гэту тэму ніхто не пачынаў распрацоўваць, акрамя мяне: уклаў дзве кнігі „Вайсковае асадніцтва на нашых землях" і „Уланы, уланы – прыгожыя хлопцы" – пра 23 полк гарадзенскіх уланаў, які з 1934 па 1939 гады быў расквартэраваны ў Паставах. Яшчэ мая тэма, якой ніхто не займаецца – польская партызанка (дзейнасць Арміі Краёвай на нашых землях).

Такая вялікая праца па краязнаўству не абыходзіцца без сяброў, каб разам нешта абмеркаваць, прааналізваць, параіцца. Так?

– Вядома ж так. Таму сябрую і пастаянна падтрымліваю кантакты з краязнаўцамі суседніх раёнаў: Вітаўтам Ермалёнкам з Мёраў, Уладзіславам Ляскоўскім і Адай Райчонак з Шаркоўшчынскага раёна, Кастусём Шыдлоўскім з Браслава, які ўжо шмат гадоў працуе ў Польшчы, Уладзімірам Скрабатуном з Глыбокага, Кастусём Шыталем з Крулеўшчыны, Стэфанам Казлоўскім і Іялантай Валуевіч з Астравеччыны. Таксама шмат гадоў сябрую з вядомым беларускім мастаком Алесем Цыркуновым, які пачынаючы з вясны да позняй восені пражывае і працуе на сваім лецішчы ў вёсцы Чэхі, што недалёка ад Нарачы, і толькі на зіму пераязджае ў Мінск. Ягоная вёска ад маёй дзесьці каля 5 км, і мы часта сустракаемся ці ў мяне, ці ў яго. Удзельнічую і дапамагаю чым магу ў рэалізацыі яго задумаў (будаўніцтва капліц, помнікаў і г.д.), якіх ён паставіў на нашай зямлі шмат. Летам у мяне часта бывае вядомы скульптар і мастак Алесь Шатэрнік, у якога лецішча знаходзіцца ў Вайшкунах каля возера Балдук, і ён едучы ў Мінск ці з Мінска таксама часта ў мяне бывае. Ён у Лынтупах ля чыгуначнага вакзала пры нашай актыўным дапамозе паставіў бюст Баляславу Ялавецкаму, вядомаму інжынеру пуцейцу, кіраўніку будаўніцтва лініі Беразвеч – Но-

васвянцяны, якая праходзіць праз наш рэгіён, таксама ў Паставах на будынку дзіцячай бібліятэкі ўстаноўлена мемарыяльная пліта яго работы, прысвечаная нашаму земляку, класіку беларускай літаратуры Уладзіміру Дубоўку.

Спадар Міхал, Вы выдавалі газету "Сумежжа". Раскажыце пра яе і пра той час, калі яна выходзіла. А можа і зараз яна выдаецца? Калі не, то чаму?

– Першы нумар газеты „Сумежжа" выйшаў напярэдадні жнівеньскага путчу ў 1991 годзе (дарэчы я ўвачавідку бачыў частку гэтых падзей, якраз быў у камандзіроўцы і ехаў па Маскоўскай кальцавой дарозе, калі тэхніка Кантэміраўскай дывізіі рухалася ў Маскву, а калі ехаў дадому, то якраз у гэты час танкі і аўтамабілі выводзілі з Масквы). Быў цікавы час, мы былі маладзейшымі, шмат чым цікавіліся, людзі былі актыўнымі. Асноўнае ядро газеты – гэта вядомы журналіст і літаратар Алесь Касцень, журналіст, тагачасны дырэктар друкарні Уладзімір Шык і я, Міхал Гіль. Друкавалася шмат навінаў, лісты чытачоў. Нават нам давялося судзіцца з былым упраўляючым „Райсельгасхіміі" за адзін праўдзівы артыкул пра яго. Падаў у суд іск у абарону свайго гонару і годнасці. Але па нашай просьбе прыехаў адвакат з Мінска і хутка разруліў усю сітуацыю, Алесь Касцень заплаціў толькі капейкі (у эквіваленце прыкладна кошту адной бутэлькі гарэлкі) за два спрэчныя словы, мы нават праз газету не прасілі прабачэння. Нават адзін раз была фінінсавая дапамога ад Саўміна як падтрымка беларускамоўнаму друку, але гэта было пры Кебічу. Затым трэба было рэгістраваць газету, і неабходна была папера з выканкама аб яе мэтазгоднасці выпуску для раёна. Але нам безумоўна нам такой паперы райвыканкам не даў. Тым больш, дырэктару друкарні не працягнулі кантракту, і прыйшлося газету выдаваць у форме бюлетэня

Міхал Гіль з гарадзенскімі сябрамі

і друкаваць дзе толькі можна. Выйшла ўсяго 145 нумароў.

Ведаю, што былі ў вас на Пастаўшчыне і іншыя газеты, а таксама бюлетэнь „Краязнаўца Паазер'я", потым – „Нашы карані", „Барвы"... Які іх лёс?

– Выдавалі мы бюлетэні „Краязнаўца Паазер'я" (выйшла 45 нумароў), „Прававое акно", „Сяброўка" (жаночы з дадаткам для дзяцей), „Шыпшына" (літаратурна – экалагічны, бывае па 3 – 4 нумары на год), выйшла некалькі нумароў Лынтупскага мястэчковага бюлетэня „Беражніца" і яшчэ некалькі бюлетэняў рознага кшталту. Пасля прэсінгу мясцовага начальства, некаторыя адышлі ад гэтай дзейнасці, таму было вырашана аб'яднаць гэтыя бюлетэні і мы пачалі выдаваць часопіс краязнаўцаў Паазер'я „Нашы карані", а затым і літаратурна-культуралагічны часопіс „Барвы". Яны карысталіся вялікім попытам, паколькі там маглі нейкім чынам рэалізаваць свае задумы і напрацоўкі мясцовыя аўтары. Затым памёр заўчасна Алесь Касцень, што было вялікім ударам для творчай інтэлігенцыі Пастаўшчыны. Часопісы зрэдчасу выходзяць і зараз, але я вырашыў, каб не распыляцца, бо на рэдагавання часопісаў трэба шмат часу, перайсці на выпуск кніг мясцовых аўтараў. Таму створаны дзве серыі: „Бібліятэка часопіса „Нашы карані" і Бібліятэка часопіса „Барвы". Вось у гэтай серыі выдаюцца кнігі. Прыкладна, 10 – 12 кніг у год. Так што надрукаванага матэрыялу не зменшылася, а кніга – ёсць кніга, і аўтарам прыемней атрымліваць свае кнігі замест публікацый у часопісах. Дзякуй Богу, наша зямля яшчэ не абяднела на таленты. Выдаем накладам да 100 асобнікаў у асноўным на прынтары, таму якасць добрая, а вокладкі замаўляем у дзяржаўных друкарнях. Так што атрымліваецца не так і дорага. Вярстаем таксама самі, сродкі на друк збіраюць у асноўным аўтары.

Спадар Міхал, Вы файны даследчык Арміі Краёвай пра што згадалі вышэй.. Што асабіста Вамі ў гэтым накірунку даследавана, знойдзена, напісана?

– Пра Армію Краёву спадзяюся ў хуткім часе выдаць. Засталося толькі напісаць прадмову і яшчэ раз перачытаць (ужо некалькі гадоў ляжыць недрукаваная, але ж таксама пакрыху дабаўляецца інфармацый). Працэс напісання, вы ж ведаеце, Сяргей, можа быць бясконцым, таму трэба друкаваць, бо ўсёй інфармацыі не збярэш.

Ведаю, што Вы, спадар Міхал, нядрэнны перакладчык з поль-

скай мовы. Чым можаце пахваліцца і парадаваць нас?

– Перакладаю ў асноўным кнігі краязнаўчай тэматыкі ў якіх расказваецца пра падзеі ў нашым рэгіёне (Усходняя Віленшчына), бо мне гэта цікава. Зараз яшчэ атрымаў замову на пераклад кнігі Отана Гедэмана „Гісторыя Браслаўскага павету", але пакуль што душа не вельмі ляжыць пачаць гэту працу, хаця спадзяюся, калі дасць Бог здароўя, то можа і асілю як-небудзь. Застанецца толькі яго грунтоўная праца – кніга „Гісторыя Белавежскай пушчы" і ўвесь Гедэман будзе перакладзены. А пераклаў з польскай мовы і выдаў наступныя кнігі: Генрыка Жаброўскага „Манаграфія вёскі Міхнічы і ваколіц у Пастаўскім павеце на Віленшчыне" (2005 г. „Сумежжа", Паставы), Францішка Сяліцкага „Даўгінаўска-Будслаўска-Крывіцкі рэгіён на даўняй Віленшчыне" (2009 г., „Сумежжа", Паставы), Яўгеніюша Забелы „Беразвечча ў службе Бога і ў моцы дэманаў" (2011 г., „Сумежжа", Паставы), Отана Гедэмана „Глыбокае" (2012 г.), „Даўнія пушчы і воды" (2012 г.), „Друя – магдэбургскі горад" (2012 г.), „Граф Мануцы" (2013 г.), Яніны Якубянец-Чаркоўскай „Паўстанне 1863 года ў Свянцянскім павеце" (2013), Каэтана Ражноўскага „Успаміны" – 2 кнігі (2015 г.) – усе „Сумежжа", Паставы. Уклаў і таксама пераклаў з польскай мовы тэксты кніг: „Уланы, уланы – прыгожыя дзеці…" (2012 г., „Сумежжа", Паставы), „Вайсковае асадніцтва на нашых землях" (2014 г., „Сумежжа", Паставы), Honoris causa (1)" Асветнікі і мецэнаты" (2015 г., „Сумежжа", Паставы), „ Honoris causa (2)" Талент і сэрца аддалі Палоніі" (2015 г., „Сумежжа", Паставы.).

Спадар Міхал, Вы не толькі краязнавец, які сядзіць за камп'ютарам, але і актыўны ініцыятар адбудоў капліц, узвядзення памятных крыжоў і знакаў на Пастаўшчыне. Ці працягваеце гэту справу?

– Пра гэта можна шмат распавядаць. Пабудаваў брамную капліцу на старажытных хрысціянскіх могілках у вёсцы Радута, новы помнік на месцы старога невядомаму польскаму жаўнеру арміі генерала Жалігоўскага ў Лынтупах. Устанавіў помнік Баляславу Ялавецкаму і памятны камень на чыгуначнай станцыі Лынтупы, а таксама помнікі паўстанцам 1831 года і расстралянай моладзі ў 1946 годзе ў наваколлі Лынтуп. Усталяваў мемарыяльныя дошкі ў гонар Уладзіміра Дубоўкі на будынку Пастаўскай дзіцячай бібліятэкі, прысвечанай вядомаму краязнаўцу і навукоўцу Отану Гедэману на будынку Браслаўскага краязнаўчага музея. А ў 2016 годзе будзе пастаўлена на будынку кінатэатра ў Паставах памятная дошка, прысвечаная нашым землякам – выбітным польскім акцёрам тэатра, кіно, радыё і тэлебачання Станіславу Ясюкевічу і Зыгмунту Кенстовічу, якія дзяцінства і пэўныя гады маладосці правялі ў Паставах. У планах ушанаваць памяць па яшчэ аднаму нашаму земляку, вядомаму польскаму і беларускаму музыканту, кампазітару, былому рэктару Варшаўскай кансерваторыі Станіславу Казуру (дарэчы з Пастаўшчыны паходзяць аж пяцёра рэктараў польскіх вышэйшых навучальных устаноў: Напалеон Нікодэм Цыбульскі – доктар медыцыны, быў рэктарам Ягелонскага ўніверсітэта, Браніслаў Руткоўскі – вядомы арганіст, кампазітар, рэктар Кракаўскай вышэйшай музычнай школы, Баляслаў Вайцяховіч – рэктар Познаньскай палітэхнікі, Веслаў Макарэвіч – рэктар Гданьскай медыцынскай акадэміі, а яго бацька ў міжваенны перыяд быў у Паставах павятовым лекарам). І ўвогуле з Пастаўшчыны паходзіць шмат знакамітых у Польшчы людзей. Таксама ў планах пабудова памятнай капліцы на месцы пахавання паўстанцаў 1863 года ў вёсцы Свірдуны ля Лынтуп.

І традыцыйнае пытанне. Над чым працуеце цяпер, што ў творча-краязнаўчых планах?

– Перад Новым 2016 годам амаль закончыў, толькі засталося напісаць прадмовы, дзве кнігі, я – укладальнік і перакладчык тэкстаў. Гэта першая кніга з серыі „Пастаўшчына часоў II Рэчы Паспалітай", а таксама своеасаблівы даведнік „Гэта варта ведаць жыхарам Пастаўшчы", які ўтрымлівае асноўныя геаграфіч-

Міхал Гіль з Віктарам Шалкевічам

ныя, гістарычныя звесткі пра Пастаўшчыну, а таксама пра вядомых людзей. Думаў укласціся ў адну кнігу, але вельмі шмат матэрыялаў – атрымаюцца дзве. Таксама на чарзе выданне другога зборніка „Легендаў і паданняў Нальшчанскага Паазер'я", хачу перавыдаць невялікім накладам зборнік вершаў Славы Ліпеня (Вячаслава Смятанкі) „Вершы з вёскі". Ён памёр у 2008 годзе, а кніга яго з-за малога накладу стала бібліяграфічнай рэдкасцю. Выдаць перапрацаваную і дапоўненую кнігу „Скарбы сівых валуноў" Алеся Гарбуля з Лынтуп, а таксама адрэдагаваць перакладзеныя маёй дачкой успаміны Мар'яна Завілы – сяржанта КАП з Глыбокага, які апісвае першыя дні вайны 1939 года, жыццё ў лагеры для інтэрнаваных у Латвіі, савецкіх лагерах і г.д. Трэба ўкласці дзве чарговыя кнігі з серыі „Honoris causa" пра землякоў: лекараў, святароў, мастакоў, пісьменнікаў, гісторыкаў і краязнаўцаў, і яшчэ шмат чаго зрабіць. Усяго нават і не прыпомню.

Сяргей Чыгрын

Białowieżanie pożegnali Bolesława Rychtera

Należał do grona nauczycieli, którzy po wojnie organizowali i kształtowali szkolnictwo podstawowe w Białowieży. Był powszechnie znanym i cenionym wychowawcą wielu pokoleń białowieżan. Bolesław Rychter – magister wychowania muzycznego, animator kultury muzycznej, działacz społeczny i przewodnik PTTK – odszedł 5 lutego 2016 roku. Cztery dni później spoczął na cmentarzu w rodzinnej Białowieży.

Urodził się 16 czerwca 1928 roku. W wieku ośmiu lat zaczął uczęszczać do Szkoły Powszechnej w Białowieży. Wybuch II wojny światowej w 1939 roku przerwał jego edukację na IV klasie. W czasie okupacji sowieckiej ukończył klasę IV i V. Podczas okupacji nauczył się gry na skrzypcach. Kształcenie dokończył po zakończeniu wojny, następnie wstąpił do Gimnazjum Stolarskiego w Hajnówce. Jako gimnazjalista, grał na skrzypcach na zabawach, zdobywając w ten sposób pieniądze na internat. Ojca nie było, a matka za wiele pomóc mu nie mogła.

W 1949 roku powołany został na trzy lata do wojska, trafił do służby nasłuchu radiowego. Jako instruktor uczył żołnierzy obsługi radiostacji, nadawania alfabetem Morse'a. Należał również do kapeli wojskowej, w wojsku nauczył się gry na akordeonie.

Bolesław Rychter (1928-2016).

Po powrocie z wojska w 1951 roku grał na zabawach. Ponieważ w podstawówce brakowało nauczycieli, kierowniczka Kazimiera Kościelecka zaproponowała Rychterowi, żeby uczył śpiewu i gimnastyki. W ten sposób, w 1952 roku, rozpoczął pracę jako nauczyciel wychowania muzycznego i fizycznego. W tym czasie ukończył Liceum Pedagogiczne w Bielsku Podlaskim. W 1956 roku podjął naukę wychowania muzycznego w Zaocznym Studium Nauczycielskim w Gdańsku, ukończył ją w 1959 roku. W latach 1972-1974 kontynuował naukę w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Olsztynie. W 1975 roku otrzymał uprawnienia instruktora muzyki, wydane przez Urząd Wojewódzki w Białymstoku. W 1980 roku ukończył Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Kielcach (w klasie skrzypiec i pianina), otrzymując tytuł magistra wychowania muzycznego.

Przez cały czas pracy w szkole prowadził chór szkolny i kółko muzyczne (gitary, mandoliny, bałałajki, flety), a także chór i kółko muzyczne w Państwowym Domu Dziecka (tutaj poznał swoją żonę Zofię, pobrali się w 1958 roku). W szkole i gminie nie było imprezy, na której nie wystąpiliby jego mali chórzyści i muzycy. Rychter organizował akademie i występy. Chór często odnosił sukcesy – zajmował I lub II miejsce w powiecie hajnowskim, w 1975 roku wystąpił nawet przed ambasadorem Związku Radzieckiego.

W latach sześćdziesiątych Rychter prowadził także chór i zespół muzyczny w miejscowym Technikum Leśnym, uczył w nim śpiewu.

Opiekował się również szkolnymi sportowcami, jeździł z nimi na różne konkursy i zawody sportowe, (np. pływackie, lekkoatletyczne). Jego podopieczni zaliczani byli w powiecie hajnowskim do najlepszych szkolnych sportowców. W piłce siatkowej

wywalczyli wicemistrzostwo województwa białostockiego w kategorii szkół podstawowych.

W szkole prowadził ponadto od 1954 roku harcerstwo, był komendantem Hufca ZHP. Przez wiele lat uczył uczniów rozbijać namioty, zapoznawał ich z szyframi, z narciarskimi biegami patrolowymi itp., organizował wycieczki rowerowe po Puszczy Białowieskiej, biwaki, gry i zabawy sportowe, uczył piosenek harcerskich. Jego podopieczni wzięli udział w Centralnych Igrzyskach Harcerskich w Wiśle w kategorii narciarstwa, jako reprezentanci województwa białostockiego zajęli VI miejsce. W 1984 roku Główna Kwatera ZHP nadała mu Złoty Krzyż za zasługi w ZHP.

Rychter nauczał w szkole również prac ręcznych, gdyż miał przygotowanie stolarskie. Ze swoimi najlepszymi uczniami jeździł na konkursy do Katowic. Organizowane one były w Pałacu Młodzieży. Jeden z uczniów, Paweł Bajko, wykonał okręt, który pracował na wodzie, później zrobił parowóz. Zarówno nauczyciel, jak i jego nauczyciel, otrzymali nagrody.

Przez długi czas prowadził także szkolne ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego, organizował różne spotkania, narady i dyskusje. W 1992 roku Zarząd Główny ZNP odznaczył go Złotą Odznaką ZNP za zasługi dla rozwoju województwa.

W 1960 roku Rychter wstąpił do PTTK i ukończył kurs przewodnicki. Był jednym z najaktywniejszych przewodników białowieskich. W 1963 roku otrzymał II klasę przewodnicką. Często wyjeżdżał na ogniska turystyczne, uprzyjemniając czas turystom grą na akordeonie. 8 września 1975 roku uczestniczył wraz z grupą kolegów-przewodników w przelocie nad Puszczą Białowieską na samolocie An-2 „Andromeda” z Aeroklubu Białostockiego. W Kole Przewodników był często wybierany do jego zarządu; pełnił funkcję sekretarza bądź członka zarządu.

Za aktywną pracę w Zarządzie Koła Przewodników PTTK w Białowieży otrzymał Srebrną Odznakę Honorową PTTK (1989) oraz odznakę Zasłużony Przewodnik PTTK (2007), wręczoną mu na uroczystym spotkaniu w Białowieży.

W 1982 roku otrzymał Srebrną Odznakę „Zasłużony Białostocczyźnie”. Za całokształt pracy w środowisku Rada Państwa odznaczyła go Brązowym Krzyżem Zasługi (1969) i Złotym Krzyżem Zasługi (1975).

W 1984 roku przeszedł na emeryturę. W 1994 roku wstąpił do miejscowego koła Związku Emerytów i Rencistów. Założył i prowadził w nim przez dziesięć lat chór emerytów, który z powodzeniem występował na różnych uroczystościach, organizowanych w różnych miejscowościach.

W 2008 roku Zofia i Bolesław Rychterowie świętowali pięćdziesięciolecie pożycia małżeńskiego, z tej okazji, podczas uroczystego spotkania zorganizowanego 21 listopada przez Urząd Stanu Cywilnego, wręczono im medale pamiątkowe przyznane przez prezydenta RP.

Piotr Bajko

Са спадчыны

За скібу бацькаўшчыны

Янка трымаў плуг, а Васіль паганяў коней. Іх бацька, Трахім, як заўсёды, стаяў і назіраў за працай.

Зямля была яшчэ сырая. Сонца прыгравала і яна пацела вільготнай парай, якая, адарваўшыся ад ворыва, адплывала ў бок балота і гінула ў маладой альшынцы. Час ад часу з захаду на ўсход плылі, як галубы, белыя воблакі. Ім не было цяжка, у іх не было бацькаўшчыны.

І вось Янка з Васілём змучыліся, яны аралі сваю бацькаўшчыну.

Пасвістваў сыры грунт, перасоўваючыся па бліскучай адкладні плуга і толькі сашнік, сустрэўшыся з каменем, скрыгатаў неміласэрна і глушыў манатонныя гукі зямлі.

Скібы свежай зямлі нагадвалі гладкія дарожкі, па якіх ішлі праменні веснавога сонца. Але яны трацілі сваю прыгажосць, як толькі прайшоў па іх Васіль.

– Жывей, жывей, дзеткі, арыце! – падганяў бацька.

– Як тут пойдзеш жывей, калі мокра, – адказаў Янка.

Бацька змаўчаў, толькі ўзяўшы ляшчынавы кій, пайшоў да мяжы і пачаў мерыць. Перамерыў цэлы ўчастак і пачаў лічыць. Калі зрабіў падлікі, змерыў сваю палоску.

– Ага, толькі няцэлых шэсць кіёў... А трэба, каб было шэсць... Ну, чакай, змераю яшчэ загон суседа...

Выявілася, што палоска Юзіка мае шэсць кіёў з гакам. Гак не быў больш як на адну скібу.

Пастаяў бацька над сваёй палоскай, потым адышоў убок і сеў на воз адпачыць.

Хлопцы моўчкі ішлі адзін ля другога і прыглядаліся як кладзецца бліскучая скіба. Калі ўжо блізка было да дарогі, Васіль сказаў:

– Цікава, што там вымерыў наш стары.

– Ведаеш, брат, у мяне сёння нейкі сум ляжыць на сэрцы.

– Глупства. Глянь, нешта мільгае за воблакамі!

– Нічога не бачу.

– Унь, там! Глядзі на мой палец!

Васіль пачаў глядзець туды, куды паказаў брат.

– Бачу! Чаго ж яны так лётаюць?

– Вясна, вучацца лётаць.

– Хто вучыцца лётаць? Лётчыкі?

Так яны глядзелі і ішлі. Задраў галаву і бацька на возе.

„Эй, падняцца б на такой сталёвай птушцы і палётаць над зямлёй!" – думаў Янка. Ён забыў, што трэба моцна трымаць ручкі плуга. Коні выйшлі з баразны, і Янка балюча ўдарыўся каленам аб плуг.

Ён асунуўся на мокрыя скібы, абняў калена і заенчыў.

Васіль не звяртаў на яго ўвагі і ўглядаўся ў неба, на самалёты. Адарваўся ад іх, пачуўшы моцнага штурханца.

– Чаго, дурню, б'ешся? Я вінаваты, што ты ўдарыўся?

Васіль пагнаў коней і пачалі далей араць. Да канца дайшлі моўчкі. Павярнулі і зноў пайшлі не азываючыся. Яны думалі цяпер кожны сабе. А коні цягнуліся, як на заўтра.

Раптам браты ажывіліся. Пагналі коней, жывей пайшоў плуг. Гэта была апошняя скіба, якую мелі прыгарнуць да свайго загона. Дайшлі да дарогі і ўсміхнуліся. Стары ўсё глядзеў угару, дзе ўжо даўно па самалётах і след прастыў.

– Ну, бацьку, мы ўжо скончылі! – сказаў Янка.

Бацька нібы са сну прабудзіўся.

– Не, хлопцы, яшчэ не канец! Трэба ад Ёзіка адкроіць скібу, бо яна наша.

– Забярэм, як будзем садзіць бульбу, – адказаў Васіль.

– Не, хлопцы. Гляньце, у яго пасеяна канюшына. Цяпер прасцейшая справа. Калі зазелянее, будзе цяжэй.

Хлопцы пастаялі моўчкі, быццам раіліся адзін другога, як лепш зрабіць, а потым згадзіліся:

– Так, трэба адкроіць!

– Ну, дык паварочвайце коней. У той канец пойдзеце люзам, а ідучы назад адкроіце роўную скібу.

Хлопцы паслухмяна павярнулі коней і пайшлі.

– Слухай, Васька, я чую, што гэта дрэнна кончыцца, – сказаў Янка, калі яны адышлі далей ад бацькі. – Юзік усё жыццё лезе да нас. За гэту скібу мы адплачам.

Не паспелі азірнуцца, як дайшлі на канец загона.

– Пачнем кроіць скібу сваёй бацькаўшчыны, – сказаў Янка.

Залажылі нож у сырую зямлю і скіба са свістам пачала кроіцца і пераліваецца да свайго загона.

– Глянь, як любоўна лягае яна да сваіх сясцёр. Так, тут яе месца!

Калі дайшлі да дарогі, бацька агледзеў ворыва і сказаў:

– Не найгорш. Але трэба яшчэ каля дарогі абагнаць вось так, упапярок загона.

Хлопцы павярнулі коней і роўненька абагналі загон.

– Так, вельмі добра, – пахваліў Трахім сыноў. – Цяпер можам ехаць дамоў.

Калі рушылі, бацька нечакана павёў гутарку:

– Калі я вярнуўся з бежанства, быў зусім адзінокі. Ніхто мне нічагутка не памог. У васямнаццаць гадоў ажаніўся. Ваша маці была першай памочніцай у гаротнай працы. Потым вы прыйшлі на свет. Гадаваў я вас з думкай, што вам будзе лягчэй жыць. Вы заўсёды будзеце ўдваіх. А сёння, калі я загадаў вам адараць скібу бацькаўшчыны, мне стала страшна за вас. Юзік не падаруе.

– Мы маладыя, не дамося яму, – адказаў Васіль.

Так і даехалі дахаты. Паабедаўшы, пайшлі ў клуню рэзаць сечку. Бацька накладаў у лядніцу, а сыны дружна налягалі на жэрдку, якая прымацавана была да кола сячкарні і сцяны. Калі нарэзалі амаль цэлы куток, у клуню прыбегла маці.

– Слухай, Трахім, – глытаючы прагна паветра, пачала яна, – гэты сухі Юзік хадзіў на поле глядзець, як ты зараў, бо трос кулакамі і лаяўся.

– Ведаю, што яму гэта не падабаецца. Ён думаў, што на маёй галаве век будзе ехаць. Калі яму крыўдна, то няхай змерае ўчастак.

Вечарам хлопцы пайшлі на вечарынку. Ля лавачкі, дзе заўсёды збіраліся, стаялі сыны Юзіка, Максім і Алесь з солтысавым Панасам. Не паспелі параўнацца з групай, як да іх адазваўся Панас:

– Пачакайце, хлопцы, зараз пойдзем да дзяўчат.

Хлопцы спыніліся.

– Нешта холадна, – сказаў худы Алесь.

– Не бядуй, сёння сагрэешся, – адказаў Панас і прыкінуўшыся ягняткам, спытаў у Васіля:

– Што ты сёння рабіў?

– Тое рабіў, што загадаў бацька.

– Ах ты, такі цваны! Кажы, што рабіў!

– Што рабіў, то не твая справа.

– Калі не мая, то справа Максіма і Алеся.

Высокія і тонкія, як жэрдкі, Максім і Алесь падышлі бліжэй. Янка ўбачыў у іх руках кастылі. Але было ўжо позна. Не паспеў крыкнуць, як Васіль абліўся крывёю.

– За што? – глухім голасам спытаў Васіль і абсунуўся на зямлю.

„За скібу бацькаўшчыны", – падумаў Янка і кінуўся да штахет. Кастылі Юзікавых сыноў паваліліі і яго.

Звярынае права яшчэ раз святкавала перамогу.

1962

Сцяпан Карбоўскі ■

БЕЖЕНСТВО ДОРОГА І ПОВОРОТЫ 1915 - 1922

Дорофей Фіонік

Bieżeńcy koło Włodawy, oczekujący na poboczu na przemieszczenie się kolumn z wojskami, sierpień 1915 r.; kolekcja fotografii ze szlaku bojowego II Kaukaskiego Korpusu Armijnego, ze zbiorów Igora Surmaczewskiego

Водгук на кнігу

Навукова-папулярнае выданне беларускага гісторыка і краязнаўцы Дарафея Фёніка "Бежанства: шлях і вяртанне 1915-1922", якое падрыхтаванна для выхаду ў свет пад эгідаю Музея Малай Айчыны ў Студзіводах – ўнікальны прыклад грунтоўнай і адначасова прывабнай асветы пра векапомныя падзеі бежанства Першай сусветнай вайны.

Падзеі бежанства ахапілі мільёны людзей розных заходніх рэгіёнаў Расійскай імперыі, дзе на той час знаходзіліся беларускія, польскія і літоўскія землі. Навала бежанства стала суцэльнай трагедыяй і назаўсёды змяніла насельніцтва, якое апынулася ў ім. Краязнаўчы, лакальны позірк, які ў кнізе выдатна ўжываецца Дарафеем Фёнікам, дазваляе праз сто гадоў угледзіцца ў канкрэтных людзей – удзельнікаў гэтых міграцый, у дэталях убачыць тагачасную гісторыю штодзённасці, якая аб'яднала такія падзеі, як выгнанне жыхароў Падляшша на ўсход, углыб імперыі, паводзіны розных дзяржаўных, царкоўных і грамадзянскіх

Bieżeńcy ze wsi Deniski w Samarze, od lewej: Wincenty, Warfołomiej, Ilja, Charytina, Anna i Anna Bartoszukowie, 1916 r.; ze zbiorów Mikołaja Kiryluka

устаноў у гэтым працэсе, праявы міласэрнасці з боку розных асобаў і арганізацый, пакуты канкрэтных людзей, акалічнасці знаходжання бежанцаў у чужыне самых розных губерняў Расіі і вяртанне іх дадому.

Асобная ўвага ў кнізе надаецца крыніцам - фотаздымкам, дакументам, успамінам. Ілюстрацыі маюць разгорнутыя тлумачэнні, якія зручна выкарыстаць падчас заняткаў на уроках і ў пазакласнай працы з вучнямі. Якасныя ілюстрацыі дакументаў – слушная падстава для працы з гэтымі крыніцамі. Іх можна прачытаць, паспрабаваць патлумачыць, асэнсаваць, параўнаць. Ілюстратыўны матэрыял кнігі - асобная дыдактычная магчымасць працы з прадстаўленым матэрыялам пра бежанства.

Цытаванне ў тэксце вызначана асобным колерам, што таксама дае падставу больш выбарачна працаваць з вучэбным матэрыялам, сартаваць факты для складання адмысловых аргументаў.

Змест кнігі прапануе комплексны погляд на гістарычную з’яву бежанства, уключаючы нават такі складаны і супярэчны матэрыял, як статыстыка бежанства.

Трэба адзначыць першы раздзел кнігі, які прапануе чытачу перадваенны стан жыцця на Падляшшчы. Яго змест дазваляе параўноўваць падзеі розных перыядаў: даваенны – акупацыйны – паваенны. Арганізацыя працы жыхароў вёсак і мястэчак, зладжанасць даваеннага жыцця, прыклады развіцця ў Падляшшы з’яўляюцца выразным

7. Beruf:
Čym zajmajecca:
8. Religion: gr. kath.
Wiera:

Bi
8748

Personalbeschreibung.
Prymiety asoby.

1. Größe: 1 m 62 cm.
Uzrost: m. cm.

2. Auffällige Narben, Warzen, Leberflecke, Muttermale, Hautzipfel, Tätowierungen und Angabe ihrer Lage:
Widočnyje šramy, baradaŭki, pryščy, radzimyje znaki, naskurnyje plamy, tatnowańnia — s pakazańniem miejsca, hdzie jany jość:

3. Abdruck des rechten Zeigefingers.
Wódcisk prawaho pakaznoha palca:

Dowód osobisty Anny Chilimoniuk ze wsi Morze gm. Czyże, 1916 r.; ze zbiorów Cezarego Chilimoniuka

кантрастам для наступнай дэманстрацыі разбурэння ўшчэнт дабрабыту, знішчэння перадваенных надзеяў і募 мараў, злому людскіх лёсаў, расцярушвання сем'яў - усяго таго, што пацягнулі за сабою вайна і бежанства, у прыватнасці.

Прыведзеныя дакладныя лічбы кошту страчанай гаспадаркі даюць магчымасць чытачу лічыць самому. Тады можна хоць у нейкай ступені скласці ўласнае разуменне пра ўвасобленае ў лічбах гора людзей-бежанцаў.

Шматмоўе кнігі - яе асобная адметнасць. Бачыцца, што такі падыход аўтара акрамя рэгіянальнай прычыны мульцікультуралізма Падляшша, стварае асобнае ўражанне пра бежанцаў, як на ўнікальную сацыяльную групу носьбітаў розных культур і канфесій, якіх, хоць і па рознаму, але ўсіх, вайна штурханула ў рух у напрамку невядомай, цмянай, і як паказаў увесь час бежанства, выключна драматычнай бліжэйшай для іх будучыні.

У раздзелах кнігі, якія адлюстроўваюць час знаходжання ў бежанстве па розных краях неабсяжнай Расійскай імперыі, аўтар тактоўна і выразна знаёміць чытача з абставінамі сутыкнення бежанцаў з новым для іх светам, новымі культурамі і традыцыямі. Бежанцам неабходна было прыстасоўвацца да новага, суіснаваць з самымі рознымі людзьмі, і ўсімі намаганнямі спрабаваць жыць далей. Ілюстрацыі і тэксты кнігі сведчаць пра бежанства, як пэўную школу самаадукацыі і пашырэння кругагляду бежанцаў. Зазначым, між іншым, што ўзважаны і разнастайны тэкст раздзелаў, якія нагадваюць пра розныя расійскія тэрыторыі, дзе месціліся бежанцы, слушна знаёміць сённяшняга маладога чалавека Польшчы са старонкамі гісторыі Расіі, падаючы яе ў рознакаляровай гаме.

Асобнай старонкай кантакту бежанцаў з новымі людзьмі стала арганізацыя апекі і дапамогі бежанцам. Выразнае месца ў кнізе занялі старонкі, якія сведчаць пра сваю ролю ў гэтай дабрачыннай справе беларускіх арганізацый і актывістаў. Лёсы сем'яў бежанцаў – гэта значная частка

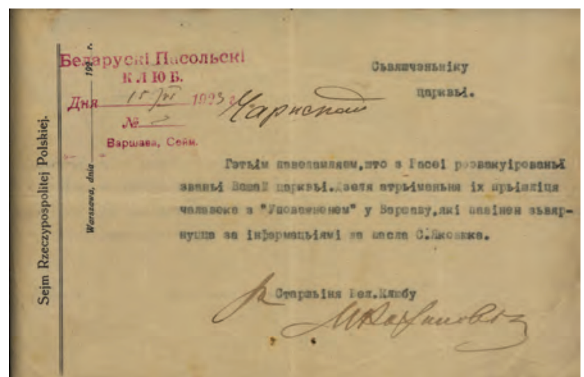

Бѣльская Городская Управа
№ 4450
г. Бѣльскъ Гродн.

Удостовѣреніе.

Бѣльская, Гродненской губ., Городская Управа симъ удостовѣряетъ, что предъявител... сего ...
Видается упомянут... для предъявленія чинамъ полиціи въ удостовѣреніе ... самоличности.
Городской Голова

Burmistrz Bielska Jefim Onacewicz wydawał przed wyjazdem w bieżeństwo zaświadczenia członkom rodzin; dokument wydany 31 lipca (13 sierpnia) 1915 r. Szymonowi i Tekli Antychowiczom oraz ich dzieciom. Dokument sygnowany jest liczbą 4450, więc należy sądzić że co najmniej tyle ludzi Bielsk opuściło; ze zbiorów Pawła Czerwackiego

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.
Warszawa, dnia ... 192 r.

Беларускі Пасольскі Клюб.
Дня 15 VI 1923 г.
№ ...
Варшава, Сейм.

Сьвяшчэньніку Чарнопол царквы.

Гэтым паведамляем, што з Расеі рээвакуіраваны званы Вашай царквы. Дзеля атрыманьня іх ... чалавеку з "Уповаженым" у Варшаву, які павінен зьвярнуцца за інформацыямі да пасла С. Якоўюка.

Старшыня Бел. Клюбу

15 czerwca 1915 r. przewodniczący Białoruskiego Klubu Poselskiego w polskim Sejmie M. Kochanowicz skierował do parafii prawosławnej w Czarnej Cerkiewnej list informujący o możliwości odbioru reewakuowanych dzwonów ; zajmował się tym poseł Szymon Jakowiuk, pochodzący z Dubin; ze zbiorów Muzeum w Studziwodach

Определеніемъ Виленска-го Губернск. объ обществахъ и союзахъ Присутствія, 9 Апрѣля 1915 г. состоявшимся, внесено въ реестръ обществъ по Виленской губ. за 1915 годъ подъ № 229 апрѣля 1915 г. Губернаторъ (подписалъ) Веревкинъ. Завѣдующій дѣлопроизводствомъ Присутствія (подписалъ) Г. Максимовъ.

УСТАВЪ	СТАТУТ
Бѣлорусскаго Общества по оказанію помощи пострадавшимъ отъ войны.	**Беларускаго Таварыства па аказаньню помачы пацярпеушым ад вайны.**
§ 1. Общество подъ названіемъ „Бѣлорусское Общество по оказанію помощи пострадавшимъ отъ войны“ имѣетъ своею цѣлью оказаніе помощи населенію, пострадавшему отъ войны, путемъ: а) устройства питательныхъ пунктовъ, общежитій и столовыхъ бѣженцамъ и предоставленія теплыхъ вещей и топлива, б) путемъ устройства такихъ же пунктовъ	§ 1. Таварыство пад найменьнем „Беларускае Таварыство па аказаньню помачы пацярпеўшым ад вайны“ мае на мэці аказываць помач жыхаром пацярпеўшым ад вайны, пры помачы: а) устраіваньня харчавых пунктоў, гурто-паселішч і сталовень, упекачом і дастарчэньне цёплай адзежы і апалу, б) пры помачы устраі-

3

Strona tytułowa statutu Białoruskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny, zarejestrowanego w kwietniu 1915 r. w Wilnie

кнігі. Жыхары вёсак Рудуты, Шэрніе, Топоркі, Шчыты, успаміны супрацоўніка Варшаўска-Віленскай чыгункі Юстына Юшкевіча, актывіста беларускага руху Нестора Перэвоя, знакамітага сваімі грамадска-палітычнымі ўчынкамі Супруна Кавэрды – на час вайны вайскоўца ў шпіталі – гэта вельмі розны бежанскі досвед. Але неверагодна перакручаныя жыццёвыя шляхі і пуцявіны сціслага па часу і насычанага па падзеях тэрміну бежанства з 1914 па 1923 гг. - гэта жывая гісторыя Падляшша, якую здолеў таленавіта прыпаднесці аўтар.

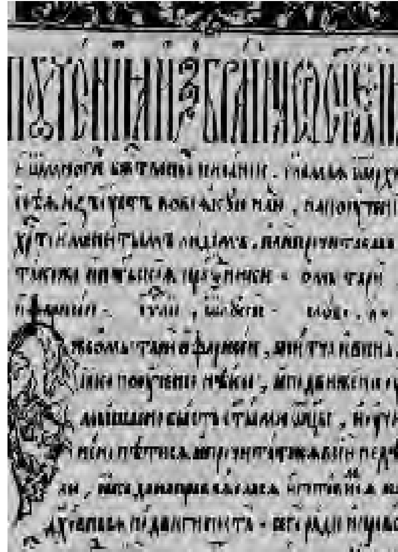
Кніга Дарафея Фёніка – сведчанне таго, што тэма бежанства ўжо назбірала пэўны эмпірычны матэрыял і пэўную аналітыку (адзначаную асноўнымі пунктамі, дарэчы, ў спісе літаратуры выдання), якія ужо даюць падставу для складання навукова-папулярнага і асветніцкага апавядання.

Акцэнты зробленыя аўтарам і аспекты гісторыі бежанства, на якія накіраваў ён ўвагу чытача, на наш погляд, будуць мець уплыў на далейшую справу вывучэння і выкладання гэтай старонкі найнавейшай гісторыі Беларусі і Польшчы.

Віталь Карнялюк
(г. Гродна)

Doroteusz Fionik “Bieżeństwo. Droga i powroty 1915-1922”, wyd. Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach 2015, ss. 225. Album zawiera CD z nagraniami obejmującymi archiwalne zapisy wspomnień oraz utwory muzyczne.

Календарыюм

Сакавік – гадоў таму

450 – 11 сакавіка 1566 г. быў зацьверджаны Другі Статут Вялікага Княства Літоўскага – збор законаў, вялікі помнік беларускай юрыдычнай думкі ды пісьменнасьці.

435 – 1 сакавіка 1581 г. утварэньне Галоўнага Літоўскага Трыбуналу – найвышэйшага апэляцыйнага, судовага воргану Вялікага Княства Літоўскага.

336 – у 1681 г. памёр а. Арсеній – славуты беларускі разьбяр па дрэву, манах Куцеінскага манастыра (каля Воршы). На чале брыгады разьбяроў аздобіў Аружэйную палату маскоўскага Крамля і Каломенскі палац.

165 – 12.03.1851 г. памёр Ян Баршчэўскі (год нараджэньня невядомы, можа 1790, 1794 ці 1796?), польскі ды беларускі пісьменьнік. Аўтар беларускіх вершаў „Дзеванька", „Гарэліца". Выдаў у 1844-1846 гг. на польскай мове зборнік „Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданьнях".

165 – 27.03.1851 г. ва Усьвятах на Віцебшчыне нар. Аляксей Сапуноў, гісторык, археограф і краязнавец. Памёр 2.10.1924 г. у Віцебску.

145 – 25.03.1871 г. у Цьверы нар. Мар'ян Абрамовіч, аўтар беларускай брашуры „Дзядзька Антон" (1892, Тыльзіт), рэвалюцыянер-народнік. Памёр 7.01.1925 г. у Варшаве.

135 – 13.03.1881 г. беларускі рэвалюцыянер, народаволец Ігнат Грынявіцкі кінутай ім бомбай забіў расійскага цара Аляксандра II, а сам сьмяротна параніў сябе.

120 – 2.03.1896 г. у Поразаве, Ваўкавыскага павету нар. кс. Станіслаў Глякоўскі – сьвятар, беларускі грамадзкі дзеяч. Да верасьня 1929 г. быў пробашчам у Трычоўцы каля Беластока. З 1929 г. дзейнічаў у Вільні, быў між іншым выдаўцом дзіцячага часопісу „Пралескі" (рэдагавала Анеля Катквічанка), выкладчыкам у Віленскай Беларускай Гімназіі. З 1938 г. (пасьля высылкі кс. А. Станкевіча) узначаліў у Вільні беларускую парахвію сьв. Мікалая. Загінуў у сьнежні 1941 г. у Менску.

120 – 5.03.1896 г. у в. Нізок каля Узды нар. Кандрат Крапіва (сапр. прозьвішча Атраховіч, пам. 8.01.1991 г.), пісьменьнік, моваэнавец, партыйны дзеяч. Аўтар папулярных баек і п'ес.

120 – 24.03.1896 г. у Супрасьлі каля Беластока нар. Вера Матэйчук (Маслоўская, Карчэўская) – беларуская нацыянальная дзеячка. Памерла 23.01.1981 г., пахаваная на праваслаўных могілках у Супрасьлі.

98 – 25.03.1918 г. Рада Беларускай Народнай Рэспублікі ў Трэцяй устаўнай грамаце абвясьціла пра аддзяленьне Беларусі ад Расіі ды ўтварэньне вольнай і незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі.

95 – 18.03.1921 г. у Рызе быў падпісаны мірны дагавор паміж РСФСР і УССР а Польшчай, у выніку якога беларускія землі былі падзелены паміж суседнімі дзяржавамі.

Шчыра ўсіх вітаем з найбольшым беларускім нацыянальным сьвятам, Днём Незалежнасьці Беларусі – 98-мі ўгодкамі Акту 25 Сакавіка!
Калектыў „Ч"

90 – 22.03.1921 г. у Вільні выйшаў першы нумар газэты „Беларускі Звон", якога выдаўцом ды рэдактарам быў Францішак Аляхновіч. Газэта выдавалася да 24.02.1923 г.

90 – 16.03.1926 г. у Вільні выйшаў з друку апошні нумар газэты зьвязанай з Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамадой „Беларуская Ніва" (паяўлялася 3 разы ў тыдзень). Між іншым на яе старонках былі публікаваныя карэспандэнцыі з Беласточчыны.

85 – у сакавіку 1931 г. надрукаваны быў уВільні апошні нумар часопіса „Родная Мова", якога выдаўцом

быў Беларускі Гаспадарскі Зьвяз. Рэдактарам выданьня быў Янка Станкевіч.

85 – 19.03.1931 г. нар. Генадзь Кісялёў, гісторык ды літаратуразнавец. Друкаваўся з 1958 г., вывучаў перадусім перыяд паўстаньня 1863 г. на беларускіх землях. Дасьледаваў творчасьць Я. Коласа ды іншых беларускіх пісьменьнікаў. Памёр у Менску 14.11.2008 г.

70 – быў надрукаваны ў Ватэнштаце (Нямеччына) першы нумар выданьня Згуртаваньня Крывіцкіх Скаўтаў на Чыжыне „Скаўт”. Рэдагаваў Вацлаў Пануцэвіч (Папуцэвіч).

65 – 25.03.1951 г. у Таронта быў апублікаваны першы нумар часопіса беларускай эміграцыі „Беларускі Голас”. Рэдагаваў Сяргей Хмара. Выдаваўся да дзевяностых гадоў.

60 – 4.03.1956 г. у Беластоку выйшаў з нумарам 1 беларускі тыднёвік „Ніва”.

50 – 12.03.1966 г. адкрыцьцё ў Белавежы Беларускага этнаграфічнага музэя, які быў у пачатку сямідзесятых гадоў ліквідаваны польскімі дзяржаўнымі ўладамі.

30 – 24.03.1986 г. у Беластоку студэнты сарганізавалі адно зь першых сьвяткаваньняў у Польшчы абвешчаньня незалежнасьці БНР.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

У папярэднім нумары памылкава была пададзена дата нараджэння ксяндза Яна Семашкевіча 30.10.1883 г., а павінна быць 20 кастрычніка.

Спадчына

Марыя Ласько – аўтарка „Заранкі”

Часопіс „Заранка” выдаваўся на беларускай мове (кірыліцай) у 1927–1931 гадах у Вільні. Яе рэдактарам і выдаўцом была знакамітая пісьменніца, лексікограф, перакладчыца, асветніца і грамадскі дзеяч Зоська Верас (1892-1991).

У часопісе друкаваліся творы беларускіх пісьменнікаў, казкі, запісаныя і дасланыя чытачамі, вершы дзяцей, пераклады, пастаноўкі для дзіцячых тэатраў, показкі і розныя загадкі ды круцігалоўкі. Ён аздабляўся малюнкамі, а вокладка штораз выходзіла з новай гравюраю, якія выконвалі заходнебеларускія мастакі.

Аднойчы ў рубрыцы „Наша пошта” часопіса „Заранка” быў надрукаваны адказ рэдакцыі на ліст дасланы з Косава. А даслала гэты ліст на беларускай мове школьніца Марыя (Маня) Ласько. У лісце дзяўчына напісала і сваю казачку „Хітры цыган”. Рубрыку „Наша пошта” вяла асабіста Зоська Верас. Яна і паведаміла юнай аўтарцы з Косава, што „вельмі нас цешыць, што ты так ахвотна бярэшся пісаць у роднай мове, паміма таго, што вучышся ў польскай школе. Казачку тваю змяшчаем. Прысылай больш”.

Архіўнае фота

Часопіс Заранка, дзе друкавалася Марыя Ласько

У №5-6 за 1927 год была надрукавана і казачка Марыі Ласько „Хітры цыган”. Яна гучыць так. Хадзіў сабе па свеце адзін цыган. Раз ён быў вельмі галодны, бо нідзе не мог сабе зарабіць і ўкрасці нічога нідзе не ўдалося. Так ён хадзіў, хадзіў і зайшоў да аднаго пана. А там якраз абедалі. Стаў ён расказваць тое ды сёе, і нарэшце кажа: „Бачыў я сягодня ў лесе нейкага звярка: маленькі ён, кругленькі, гарбаценькі ды вельмі калючы, качаецца сабе па лесе. Не ведаю толькі, як ён называецца…”

–Jeż! – кажа коратка пан.

А цыган на гэта: „Дзякую, паночку, даўно я ўжо нічога не еў і хаджу галодны”. Схапіў ложку ды давай есці…

Вось такую казачку даслала Марыя Ласько з Косава. І яна была апублікавана ў „Заранцы”.

У № 7 за 1927 год у часопісе „Заранка” быў змешчаны „Ліст Маладога Дзятка да беларускіх дзетак”. У ім аўтар пісаў, што „сэрца маё цешыцца, што сярод вашае грамадкі з’явіліся гэткія, што адразу пачалі яе не толькі чытаць, але і пісаць у „Заранку”, як напрыклад, Марыся Ласько...”. Гэтым Маладым Дзядком быў не хто іншы, як паэт Сяргей Новік-Пяюн (1906-1994). У 1927-1931 гадах ён з’яўляўся супрацоўнікам „Заранкі”.

Дасылала Марыя Ласько ў „Заранку” і загадкі. Праўда, не ўсе часопіс друкаваў, таму што дзяўчынка з Косава забывалася напісаць на іх адгадкі. Але некалькі загадак ўсё ж былі апублікаваны ў першым нумары за 1929 год. Праўда, адгадак на іх я ў часопісе так і не знайшоў. Вось дзве загадкі Марыі Ласько:
1. У адным месце крыжоў дзвесце.
2. Адным пояском тысяча салдатаў звязана.

У № 8-9 за 1925 год часопіс „Заранка” апублікаваў казку аўтаркі з Косава „Як мужык ашукаў чорта”. У ёй добра паказаны адносіны селяніна да нячысціка. Ён не ваюе з чортам доўга і ў адкрытую, напрыклад, як Усявышні, а проста карае жыхара балоцістых мясцін – ліе яму ў вочы з патэльні гарачым саламі. І не баіцца мужык нейкай там адплаты з боку свайго суперніка. Бо прызвычаіўся чалавек да цяжкасцей, да пастаянных супрацьстаянняў і не надае ўсяму гэтаму надзвычай важнага значэння. Вось тэкст гэтай казачкі.

Паехаў сабе адзін мужык у балота па сена. Захапіла там яго ноч, дык пачаў ён сабе вячэру варыць. Накрышыў сала ды скварыць. Аж прылятае да яго чорт ды пытаецца: „Што ты робіш, чалавеча?”. Той кажа: „Сквару сала на вячэру”. Чорт ізноў пытаецца: „То мо я магу разам з табою скварыць”. „Сквар сабе” – кажа мужык. Чорт пайшоў, налавіў жабаў, пакідаў на патэльню ды кажа: „Сквар, сквар, але ж не разам будзем есці”. Пасля пытаецца ў чалавека: „А як ты называешся?”. „Сам сабе называюся, – адказвае той, ды не чакаючы што чорт яму благое зробіць, ухапіў патэльню з гарачым салам, дык як ліне чорту ў вочы, а сам пабег і схаваўся. Чорт нарабіў крыку, пачаў склікаць чарцей. Тыя пазляталіся і пытаюцца: „Чаго крычыш? Хто табе вочы выпарыў?”. „Сам сабе, – кажа, – выпарыў”. „То ты, – кажуць чэрці, – сам сябе акалечыў, а нас клічаш, каб мы цябе ратавалі. Не будзь жа гэтакі неасцярожны”. Пакінулі яго, а самі паляцелі, куды ім трэба было…

Марыя Ласько жыла ў Косаве на вуліцы Ціхай. Такая вуліца ў Косаве існуе і сёння. Вучылася ў польскай школе. Але, як бачыце, пісала ў „Заранку” толькі па-беларуску. Як склаўся лёс Марыі Ласько і хто яна такая? – застаецца пакуль загадкай.

Дарэчы, у Косаве ў 1920-1930-я гады жыла і яшчэ адна дзяўчына з прозвішчам Ласько. Гэта была Алена Ласько. Да Другой сусветнай вайны яна пазнаёмілася з вядомым фатографам Юзафам Шыманчыкам і выйшла за яго замуж. Калі яны напярэдадні вайны пажаніліся, то пераехалі ў Слонім. Жылі ў самым цэнтры горада ў старым двухпавярховым доме на другім паверсе з балконам. У цэнтры горада Юзаф меў фотамайстэрню. Яго не чапалі ні партызаны, ні немцы – ніхто. Ён займаўся толькі фотасправай. Фатаграфаваў усіх, хто прыходзіў да яго ў майстэрню ці запрашаў сфатаграфаваць дома.

Аднойчы ў горадзе адбыўся мітынг. Выйшла на балкон паслухаць выступоўцаў і Алена Ласько.

Архіўнае фота

Юзаф Шыманчык з жонкай Аленай Ласько ў Слоніме, канец 1930-х гадоў

Апісанне Косава

Места Косаў-Палескі стаіць зусім у даліне. На поўнач ад Косава ляжыць вёска Хадоркі, на ўсход яго акружае лес, на поўдні знаходзіцца вёска Бялавічы, на захадзе – маёнтак Марачоўшчына, дзе ёсць Косаўскае староства. У Косаве сярод рынку стаіць праваслаўная царква, проціў царквы – пошта, а кругом рынку – торговыя будкі і высокія мураваныя дамы.

На ўсход ад царквы на канцы места стаіць каталіцкі касцёл. За касцёлам цячэ рэчка Муцьвіца, а напроціў – Косаўскае надлесніцтва, польская паўшэхная школа і шпіталь, а далей – каталіцкія могілкі.

За рэчкай Муцьвіцай ёсць два паравыя млыны, гміна і праваслаўныя могілкі. На вуліцы Марачоўскай знаходзіцца акружная ўправа Таварыства Беларускай Мовы. На права ад царквы пачынаецца вуліца Ціхая, дзе я жыву, кончыцца яна пры балоце над рэчкай Муцьвіцай.

Марыя Ласько, 1928 г.

Але ж трэба было здарыцца бядзе. Балкон абваліўся. І цяжарная Алена загінула…

Магчыма, Алена Ласько была роднай сястрой Марыі Ласько, а можа нейкай сваячкай. Пакуль разгадаць гэту загадку не ўдалося.

Марыя Ласько пісала і дасылала ў „Заранку” не толькі казкі і загадкі. Яна ўмела цікава апісваць сваё роднае мястэчка, дзе жыла, дзе вучылася. Спадзяюся, што пасля гэтай публікацыі, нехта адгукнецца, хто некалі ведаў Марыю Ласько. А можа яшчэ жывуць дзеці гэтай таленавітай дзяўчыны, ці ўнукі, якія больш раскажуць нам пра яе творчы талент і сувязі з беларускай прэсай былой Заходняй Беларусі. А чытачам „Czasopisu” прапаную невялікі артыкульчык Марыі Ласько „Апісанне Косава”, напісаны ёй у 1928 годзе.

Сяргей Чыгрын

Плённыя кантакты журналіста з прафесарам

3. Wypadałoby mi również w tym roku szkolnym ruszyć z dalszym ciągiem mego „Pogranicza polsko-białoruskego”, którego drugą część o twórczości Barszczewskiego mam gotową i będę ją czytał na Komisji Słowianoznawczej krak.[owskiego] Oddziału P.A.N. Tu więc będzie znowu pewien odcinek, interesujący dla Białorusinów, jakkolwiek na gruncie jeszcze polskim i litewskim.

Czy jednak ja, stary dziad, dam temu wszystkiemu w jednym roku radę przy absorbujących zajęciach na Uniwersytecie i Akademii – Bóg raczy wiedzieć. Piszę o tym wszystkim, nie aby prowokować nowy artykuł o mnie w „Niwie” (tego wprost Panu zabraniam!), ale aby Panu wytłumaczyć, jak mój program pracy wygląda i jakie obowiązki czekają mię jeszcze na terenie Uniwersytetu i w stosunku do zobowiązań wobec wydawnictw.

Przepraszając drogiego Pana za tych parę słów „wymówki”, zasyłam jak zawsze serdeczne i przyjacielskie pozdrowienia i uściski.

TadStan. Grabowski

5.

L. cz. 231/VIII/63 Kraków, dn. 20.VIII.63.

Szanowny i drogi Panie Macieju,

Bardzo się zaniedbałem wobec Pana, nie z winy jednak własnej, ale zbiegu fatalnego różnych okoliczności, które zatruły nam życie w ostatnich miesiącach, pozbawiły możliwości odpoczynku gdzieś na wczasach w okresie tych tropikalnych upałów, a i teraz stawiają nas wobec wielkiego znaku zapytania, co dalej?!

Nadzieja na zmianę mieszkania na cichsze i spokojniejsze zawiodła nas na całej linii. Pertraktacje z wojskowymi co do zamiany, którą przedstawiano jako rzecz zupełnie pewną tak, że pozbyliśmy się większości mebli reprezentacyjnych, spaliły na panewce dzięki niesłowności i niesumienności naszych przedstawicieli Marksa. Pokazuje się, jacy ludzie dzisiejsi, pozbawieni wszelkiego poczucia słowności, a nawet honoru własnego! Szkoda nawet o tym pisać, szkoda papieru!

Wobec tego i wyjazd mój do Bułgarii, na kongres slawistyczny, jest pod wielkim znakiem zapytania. Wszystko tak fatalnie się układa, że raczej pozostanę w kraju i piękne plany bułgarsko-jugosłowiańskie pozostaną nieziszczalnym marzeniem. Żony na wpół ciemnej i słabej nie mogę zostawić bez należytej opieki. Sam jestem również w nienajlepszej formie po tych wszystkich zawodach i irytacjach, szarpiących nerwy. Będę się musiał nawet poddać małej operacji, co również koliduje z terminem wyjazdu i ewentualnymi wysiłkami podróżnymi. Trzeba więc z pięknych planów zrezygnować, i jak szanujący się emeryt siedzieć cicho w Krakowie.

Tyle na usprawiedliwienie mego długiego milczenia.

Przechodząc do spraw białoruskich, dziękuję Panu drogiemu przede wszystkim za miłą pamięć, listy i bardzo interesujące wycinki. Zwłaszcza rzecz o Edwardzie Pawłowiczu wielce interesująca, jako ważny przyczynek do dziejów naszych i waszych konspiracji politycznych za czasów carskich na Litwie, Białej Rusi i w Polsce. Czytałem gdzieś kiedyś o nim w związku z działalnością i bohaterską śmiercią Szymona Konarskiego. Warto go i polskiej prasie przypomnieć, co przy okazji zrobię, wracając do mych zaległości białoruskich. Chciałbym przede wszystkim wykończyć Barszczewskiego i jego następców. Dalszy ciąg „Barszcz”. czytać będę na jednej z Komisji Oddz.[iału] Krak.[owskiego] PAN. Odnośne sprawozdania z posiedzeń Panu prześlę, tylko że one wychodzą bardzo późno, dopiero pod koniec półrocza. O dalszych planach nie rozwodzę się, bo niewiadomo, czy doczekam ich realizacji, a nadto jubileuszowy rok U.J. wymagać może będzie pewnych zmian i przesunięć w mych planach naukowych i publicystycznych.

Jeszcze jednak sprawa, która mnie niepokoi:

Wśród publikacji białoruskich, jakie mi Pan był łaskaw przesłać w swoim czasie, figuruje Szczepana Majchrowicza rzecz o Duninie Marcinkiewiczu (Mińsk, 1955) w oprawie i z pieczątką Pańskiego nazwiska. Nie wiem dzisiaj, czy Pan mi tę rzecz pożyczył dla przeczytania i ew.[entualnego] zreferowania w którymś z naszych pism slawistycznych, a potem do zwrotu, czy też ten egzemplarz, mimo Pańskiej pieczątki, ofiarowany mi został na własność. Przy sposobności proszę o uprzejmą odpowiedź, bo nie chciałbym się w mej

bibliotece chwalić książkami komuś ściągniętymi, tym razem z biblioteki mego białoruskiego Przyjaciela.

Wielce mię interesują i obowiązują z obowiązku naukowego ostatnie wydania Białoruskiej Ak.[ademii] Nauk, zwłaszcza A. Łojki i N. Perkina o wzajemnych związkach literackich polsko-białoruskich w XIX st. Przypuszczam, że nasza PAN, a może i Bibl.[ioteka] Jag.[iellońska] otrzymają egzemplarze tego dzieła, radbym jednak bardzo mieć też egzemplarz tej pracy dla siebie, choćby z obowiązku poznania jej wobec własnych prac w tym przedmiocie. Gdyby Panu trafiła się możliwość dostania jednego egz.[emplarza] tej pracy, byłbym Panu za jej dostarczenie bardzo wdzięczny.

Tyle na dzisiaj – więcej przy najbliższej okazji – a tymczasem moc serdecznych pozdrowień ode mnie i mej żony wraz z życzeniami dalszej tak owocnej pracy w red.[akcji] „Niwy”, jak i na szerszej niwie dziejów współpracy polsko-białoruskiej, jak i dziejów Muzułmanów polskich w przeszłości i współczesności.

Szczerze oddany

T. St. Grabowski

Праф. Станіслаў Грабоўскі аб Юзэфе Даброўскім

Няспынна пашыраюцца нашыя веды аб доследах даўніх выдатных прадстаўнікоў славянскага свету над гісторыяй старажытнай беларускай пісьменнасці. Каштоўны ўклад у гэтую справу ўнёс прафесар Ягелёнскага універсітэта Тадэуш Станіслаў Грабоўскі, аб якім мы ўжо неаднаразова пісалі, абмяркоўваючы працы вучонага ў галіне польска-беларускіх узаемаадносін. Нядаўна была апублікавана ў спецыяльнай серыі гістарычна-філалагічных прац Ягелёнскага універсітэта манаграфія праф. Грабоўскага аб вядомым чэшскім славісце Юзэфе Даброўскім (1753-1829), які даследваў старажытную беларускую літаратуру.

Ю. Даброўскі – гэта свяціла ў гісторыі славістыкі. Ён афіцыйна прызнаны заснавальнікам гэтай галіны ведаў, якой упершыню надаў сапраўдны павуковы характар. Чэшскага вучонага па праву называюць сёння «бацькам славянскай філалогіі». Цяжка проста сабе ўявіць, што Даброўскі ахапіў і навукова асвятліў 10 стагоддзяў гісторыі свайго народа і яго духоўнай спадчыны, а разам з тым займаўся пісьменнасцю, а таксама мовай усіх славянскіх народаў, пакідаючы нашчадкам незвычайную колькасць матэрыялаў па пытаннях літаратуразнаўства і мовазнаўства. Манаграфія ў скандэнсаваным выглядзе прадстаўляе гэты багаты набытак Ю. Даброўскага. У ёй праводзіцца думка аб вялікай ролі славіста ў адраджэнні чэшскага народа, які праз доўгія стагоддзі анямечваўся і стагнаў пад чужаземным прыгнётам. Праф. Грабоўскі расказвае, з якой карпатлівасцю і самаадданасцю Ю. Даброўскі вывучаў чэшскую літаратуру, як падрыхтоўваў сваёй дзейнасцю прыход новых яе даследчыкаў-любіцеляў. Аўтар адначасова выяўляе заканамернасці, якія прывялі чэшскага вучонага да доследаў над мовай і пісьменнасцю паасобных славянскіх народаў. Крыніцай зацікаўлення Даброўскага беларускай, рускай і украінскай мовамі была спачатку царкоўна-славянская мова. Неўзабаве, аднак, ён наладзіў перапіску з усходне-славянскімі вучонымі, каб углыбіцца ўжо ў жывыя мовы і літаратурную спадчыну гэтых народаў. Нас, зразумела, найбольш цікавяць адносіны Даброўскага да беларускай мовы і пісьменнасці. Праф. Грабоўскі падкрэслівае, што з гэтымі пытаннямі спалучала чэшскага славіста перад усім постаць Францішка Скарыны як першага перакладчыка «Біблії» і друкара-гуманіста. На думку аўтара манаграфіі, выхад у 1517-1519 гг. у Празе гэтага каштоўнага беларускага забытку штурхнуў Даброўскага на шлях яго вывучэння. Аказваецца, Даброўскі неаднаразова вяртаўся да «Біблії» Скарыны і правільна меркаваў, што яе пераклад быў зроблены па жаданню польскага караля Зыгмунта Старога, спрыяючага, як адзначае праф. Грабоўскі, беларускай народнасці нароўні з усімі Ягелёнамі, якія на сваім двары ахвотна карысталіся беларускай мовай. А ў сувязі з тым, што ў Польшчы ў той час не было кірыліцкіх друкарняў, Скарына быў прымушаны, мабыць, нават пры фінансавай дапамозе караля, паехаць у Прагу, дзе і апублікаваў першую частку свайго перакладу. Праф. Грабоўскі піша, што ў Нацыянальным музеі ў Празе дасканала захаваліся выданні Скарыны, у тым ліку апублікаваная ім ужо ў Вільні ў 1525 годзе «Малая падарожная кніжыца». Усе гэтыя матэрыялы даследваў Даброўскі.

У 1792-1793 гг. чэшскі вучоны ў навуковых мэтах наведаў Швецыю, Расію і Польшчу. У сваёй справаздачы з падарожжа ў Швецыю і Расію п.з. «Litterarische Nachrichten», апублікаванай у 1795 г., таксама займаецца Скарынай, таму што ў Швецыі адшукаў і вывучыў яго «Апостала» з 1519 г., выданага ў Празе. Шмат увагі справе перакладаў і друкарскай дзейнасці Скарыны прысвячае Даброўскі ў працы п.з. «Institutiones lingvae slavic dialecti veteris». Праф. Грабоўскі называе яе эпахальнай, таму што чэшскі вучоны і тут палажыў асновы пад славянскую філалогію як навуку. Адной з найбольш спелых і фундаментальных прац Даброўскага лічыць аўтар манаграфіі «Geschichte der böhmischen Sprache», асабліва яе трэцяе выданне 1818 г.). Тут зрэшты, таксама знойдзем матэрыялы пра беларускага гуманіста. Як бачым, перакладчыцкая дзейнасць Скарыны, яго ўклад у развіццё беларускай літаратуры – гэта пытанні, якія не перастаюць хваляваць «бацьку славянскай філалогіі» на працягу доўгага часу. Аб крыніцы перакладу Скарыной «Апостала», Даброўскі вёў перапіску са сваім выдатным сучаснікам – славістам Варфаламеем Капітарам. Чэшскага даследчыка ніколі не пераставала мучыць пытанне ці Скарына пераклаў цэлую «Біблію».

У «Slovance» – своеасаблівым навуковым альманаху, якога быў заснавальнікам, Даброўскі займаецца гэтай справай і схіляецца ў бок гіпотэзы, што Скарына пераклаў поўны тэкст «Біблії».

Зацікаўленне Юзэфа Даброўскага старажытнай беларускай пісьменнасцю не абмяжоўвалася, зрэшты толькі да Скарыны. Як падкрэслівае праф. Грабоўскі, у працах чэшскага вучонага сустракаем таксама постаці Сымона Буднага, Андрэя Рымшы Ліцьвіна і Мялеція Смятрыцкага. Вывучаў Даброўскі вельмі дакладна Літоўскі Статут і граматы беларускіх князёў, якія гартаў у Царскай бібліятэцы ў Пецярбургу. Даброўскі вельмі шкадаваў, што па прычыне неспрыяючых палітычных абставін не мог пазнаёміцца з багатымі зборамі беларускіх грамат у бібліятэках Вільні, Варшавы, Львова і Кракава.

У манаграфіі праф. Грабоўскага знойдзем шматлікія доказы зацікаўлення Юзэфа Даброўскага польскай мовай і літаратурай, якія сур'ёзна даследваў. Не скрываў ён сваіх сімпатый да польскага народа, якому глыбока спачуваў у яго нацыянальнай трагедыі. Гэта ж быў 1793 год, а тады чэшскі славіст вяртаўся з падарожжа ў Швецыю і Расію і не мог наведаць Варшаву і Кракаў.

Дзякуючы манаграфіі праф. Станіслава Грабоўскага мы атрымалі каштоўную рэч аб сапраўдным воласце навукі —чэшскім славісце Юзэфе Даброўскім. Цешыць нас тое, што ў яго працах, закладаючых асновы пад славістыку, апынуліся матэрыялы і пра духоўную спадчыну беларускага народа. І гэта заканамерна, таму што нельга дасягнуць поўнага ўяўлення аб культурным абліччы славян без улічэння і яго ўкладу. У багаты ж вянок славянскіх моў і літаратур уплялі сваю кветку і беларусы.

М. Канапацкі

«Ніва», № 6, 9.02.1964 г., с. 4-5

6.

(pocztówka Kraków Sukiennice (XIV-XVI w.)

Kraków, 27.IX.1967

Drogi Panie Macieju,

Serdecznie dziękuję za ciekawy i pełen treści list z 20 b.m. Cieszę się, że się Panu dobrze wiedzie i że ma Pan możność pracować naukowo, ogłaszając raz po raz swe prace z umiłowanej dziedziny.

Żałuję bardzo, że się nasze drogi z p. Aleksandrowiczem rozejdą, bo ja pojutrze wyjeżdżam przez Warszawę do Ciechocinka na kurację, gdy ostatni rok bardzo mię zmęczył i wyczerpał. Żona biedactwo zostaje w Krakowie, bo się boi tak dalekiej podróży. Z oczyma ciągle źle, bo nic prawie nie widzi i rękami sobie pomaga w orientacji mieszkania i zajęciach domowych.

Ja się nabawiłem nieznośnego zatrucia w organizmie przez nowe skarpetki. Bóg wie jakim świństwem farbowane. Od miesiąca się leczę bezskutecznie, więc dopiero Ciechocinek ma mię uwolnić z tej zmory.

Był u mnie niedawno Białorusin, niejaki Stiepan Aleksandrowicz, chyba nie ten, o którym Pan pisze. Do Ciechocinka (od 1/X) proszę pisać do Sanatorium. Serdeczne uściski.

T. S. Grabowski

7.

Kraków, 31.III.1972

Szanowny i drogi Panie Macieju!

Serdecznie dziękuję za tak bogaty w treść list Pański z dnia 28 lutego b.r.

Nie pisałem wcześniej, ponieważ życie było bardzo skomplikowane z wielu powodów. Przede wszystkim czuję się niedobrze, bo serce mi się buntuje i pobolewa często. Leki nie bardzo pomagają, bo są to objawy poważnej już starości, bo blisko 91 lat życia. Czy zdaje Pan sobie sprawę, co za kawał.

Za życzenia serdecznie dziękuję. Imponuje mi drogi Pan nieustanną pracą w umiłowanym przedmiocie. Wyjazdy do wielkich meczetów myślę by dobrze zrobiły, ale to kosztowne, może więc najlepiej wyjechać na Białą Ruś i tam odetchnąć lepszem powietrzem i serdeczną przyjaźnią braci Białorusinów.

Kończę pisaninę, bo przychodzi mi w goście pp. Kotowicz, więc kończę mą bazgrołę i zasyłam dużo serdeczności, życząc poprawy zdrowia, do czego przyczyni się powietrze Białej Rusi – ostatnio lepsze od naszego.

Serdecznie tego życzę i najlepsze życzenia zasyłam.

T. St. Grabowski ■

Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce

4. W ciągu kolejnych lat na łamach „Nivy" i „Białoruskich kalendarzy" przypominano postać Konstantego Kalinowskiego, utrwalając go tym samym w świadomości Białorusinów Białostocczyzny, głównie w kontekście jego pochodzenia, „Mużyckiej Praudy" oraz kierowania powstaniem styczniowym. Podkreślano głównie aspekty socjalny i klasowy oraz internacjonalistyczny jego działalności. Postać Kastusia Kalinouskiego w latach 60. wprowadzono do programu nauczania języka białoruskiego. Wincuk Skłubowski na łamach „Nivy" pisał o „Mużyckiej Praudzie" zgodnie z duchem czasów: „Яна несла ў народ праўду аб інтэрнацыянальнай дружбе і брацтве працоўных мас

– вольных народаў, праўду, якая здзейснілася пасьля Кастрычніцкай Рэвалюцыі і вызвалення польскага народа ад фашысцкай няволі і панскага ярма” (В. С., Мужыцкая Праўда, „Ніва”, nr 12, z dn. 20.03.1960 r., s. 4). Podkreślał internacjonalizm w czasie powstania styczniowego: „Студзеньскае паўстанне 1863 г. дае вымоўныя прыклады супрацоўніцтва і інтэрнацыянальнай дружбы рускага, польскага, беларускага і літоўскага народаў. Яно было справай перадавых слаёў гэтых народаў і нічога супольнага з гістарычнай праўдай не мае прадстаўленне яго як барацьбы польскага і рускага народаў. Два напрамкі ў студзеньскім паўстанні: „белых” і „чырвоных”, іх адносіны да справы сацыяльнага вызвалення працоўных мас, з'яўляюцца ілюстрацыяй, што сапраўды народны рух ёсьць рухам інтэрнацыянальным, тады калі рух эксплуататарскіх класаў, рух скіраваны супраць працоўных – з'яўляецца нацыяналістычным” (В. Склубоўскі, За нашу і вашу свабоду, „Ніва”, nr 5, z dn. 3.02.1963 r., s. 1-2). Stwierdzał, że „Інтэрнацыянальная дружба братніх славянскіх народаў, выкутая супольнай барацьбой у час студзеньскага паўстання, развівалася і ўмацнялася надалей у супольным змаганні пралетарыяту і працоўных мас Расіі, Польшчы і Беларусі” (В. Склубоўскі, За нашу і вашу свабоду. Рэвалюцыйныя дэмакраты, „Ніва”, nr 6, z dn. 10.02.1963 r., s. 5; Patrz także: В. Склубоўскі, Кастусь Каліноўскі – патрыёт і інтэрнацыяналіст, Беларускі каляндар 1978, Беласток 1977, s. 119-126). Na podstawie artykułów Wincentego Skłubowskiego można zauważyć wyraźne dopasowywanie ideologii Konstantego Kalinowskiego do współczesnej ideologii komunistycznej, głoszącej internacjonalizm klasy robotniczej i chłopstwa.

Działalność i publicystyka K. Kalinowskiego stały się przedmiotem badań naukowych Aleksandra Barszczewskiego i Franciszka Biernikowicza (Ф. Берніковіч, Праблескі і цені польска-беларускага супрацоўніцтва ў час студзеньскага паўстання, (w: Навуковы зборнік, Беласток 1964, s. 61-71). W 1961 r. Aleksander Barszczewski opublikował artykuł „Агляд публіцыстычна-літаратурнай спадчыны Кастуся Каліноўскага” (А. Баршчэўскі, Агляд публіцыстычна-літаратурнай спадчыны Кастуся Каліноўскага, (w: Навукова-літаратурны зборнік і беларускі каляндар 1961, Беласток 1960, s. 61-91). Podsumowując działalność Konstantego Kalinowskiego Aleksander Barszczewski stwierdzał: „Каліноўскі верыў у гістарычны сэнс і паспяховасць сялянскай рэвалюцыі, бачыў у ёй будучыню сваёй айчыны. Не быў ён праціўнікам аб'яднаньня Літвы і Беларусі з вызваленай з-пад царызма дэмакратычнай Расіяй. У канкрэтных умовах успыхнуўшага паўстання 1863 года спалучаў лёсы Беларусі і Польшчы, разлічваючы на магчымасці незалежнага існавання сваёй краіны і сяброўскага сужыцця з вызваленай з-пад царскай тыраніі Польшчай. Усё сваё жыццё і дзейнасць падпарадкаваў Каліноўскі інтарэсам сялянскіх імкненняў і надзей, з якіх чэрпаў ён сваю ідэалогію і ў ажыццяўленні якіх бачыў сэнс свайго існавання і сваёй смерці”. Aleksander Barszczewski jeszcze kilkakrotnie wracał do tematu K. Kalinowskiego w artykułach w „Kalendarzach Białoruskich” na 1974 r. i na 1988 r. (А. Баршчэўскі, Кастусь Каліноўскі (да 110 гадавіны смерці), (w: Беларускі каляндар 1974, Беласток [brw], s. 63-68; А. Баршчэўскі, Кастусь Каліноўскі (да 150 гадавіны з дня нараджэння), (w: Беларускі каляндар 1988, Беласток 1988, s. 92-97).

W „Nivie” przedstawiano także polskie publikacje na temat Konstantego Kalinowskiego i powstania styczniowego. Magister Tomasz Plackowski, powołując się na wspomnienia Jakuba Gieysztora, przedstawił poglądy obozu „białych” na Konstantego Kalinowskiego: „Мемуарная літаратура з'яўляецца сур'ёзнай крыніцай, дазваляючай глыбей вывучаць студзеньскае паўстанне. Датычыць гэта асабліва малавядомых фактаў, або такіх, аб якіх нічога не гаворыцца ў іншых крыніцах. Выказваючы такое меркаванне, маем тут на думцы таксама і справу дзейнасці Кастуся Каліноўскага. На аснове мемуараў можам не толькі ўдакладніць факты звязаныя з яго дзейнасцю, але і паказаць адносіны да яе з боку прадстаўнікоў паасобных палітычных груповак падчас паўстання – дзеячоў, прадстаўляючых лагер Чырвоных і Белых. (...) Белыя займалі падвойную пазіцыю ў адносінах да Каліноўскага” (Т. Пляцкоўскі, Кастусь Каліноўскі ва ўспамінах прадстаўніка Белых, „Ніва”, nr 28, z dn. 15.07.1962 r., s. 1, 4).

W 1963 r. pojawił się pomysł utworzenia w Hajnówce Muzeum im. Konstantego Kalinowskiego. Na łamach „Nivy” opublikowano apel do czytelników o zbiór eksponatów, które miałyby charakteryzować kulturę materialną południowo-wschodniej Białostocczyzny (Зварот Прэзідыум ГП БГКТ у справе збору экспанатаў для музея імя Кастуся Каліноўскага, „Ніва”, nr 34, z dn. 25.08.1963 r., s. 1). Projektem budowy tego muzeum zainteresował się nawet I sekretarz KW PZPR w Białymstoku Arkadiusz Łaszewicz (Г. Валкавыцкі, Віры..., s. 55).

W 1964 r. przypadała 100. rocznica tragicznej śmierci Konstantego Kalinowskiego. Na łamach „Nivy” informowano o książce Zygmunta Kosztyły i Ryszarda Kraśko „Z historii powstania styczniowego na Białostocczyźnie” (Паўстанне 1863 года і беларусы. Беларусіяна, „Ніва”, nr 11, z dn. 15.03.1964 r., s. 5). Maciej Konopacki w okazjonalnym artykule przedstawił Wiktora Kordowicza, autora książki „Konstanty Kalinowski” (Warszawa 1955), i jego zainteresowania bohaterem powstania styczniowego (М. Канапацкі, Стагоддзе трагічнай сакавіцкай раніцы, „Ніва”, nr 12, z dn. 22.03.1964 r., s. 3). Zamieszczono przy okazji zdjęcia Konstantego Kalinowskiego i miejsca na Górze Zamkowej w Wilnie, gdzie według tradycji ustnej pochowano go po straceniu. 21 marca 1964 r. w siedzibie ZG BTSK w Białymstoku odbyła się specjalna akademia. Z referatami o życiu i działalności Konstantego wy-

stąpili Franciszek Biernikowicz i Aleksander Barszczewski. Instruktor Wiera Juszczuk przeczytała wiersz i fragment opowiadania Alesia Barskiego o Konstantym Kalinowskim. W części artystycznej wystąpił także teatralny zespół amatorski ze wsi Pawły z dwoma przedstawieniami „Валодзін гальштук" і „Боты". Pokazano także film radziecki (мх., У 100 гадавіну смерці К. Каліноўскага, „Ніва", nr 13, z dn. 29.03.1964 r., s. 2; (мх), У 100 гадавіну смерці К. Каліноўскага, (w: Беларускі каляндар 1966, Беласток 1965, s. 118). W 1962 r. Aleś Barski napisał wiersz „Kalinowski":

На Плошчы Лукішскай сьнягамі цярушыць,
Вецер бясшумна канае ў змроку.
Я бачу, як ціха з далін Беларусі
Ідзе Каліноўскі ўпэўненым крокам.
Устала над плошчай у позе фатальнай
Аднарукая шэрая сьмерць – шыбеніца.
І жэстам бязьлітасным і разьвітальным
Больш не пазволіць ні марыць, ні біцца
Стаю ў натоўпе... надзея канае...
Ратунку не можа тут быць для героя.
А сэрца набраклае чорным адчаем,
Аб цудзе стыхійным, гарачае, мроіць.
– Шляхціц Каліноўскі прысуджаны к сьмерці. –
Словы на плечы ляглі, як цагліны.
– Гэта вы, шляхцічы – прапаведнікі сьмерці,
Я быў і астаўся навек селянінам.
І гэтыя словы, як крэдо, як штандар,
Як кліч запаведны народнае справы,
Узняў Каліноўскі над царскаю бандай
Над крокам апошнім да сьмерці і славію

(А. Барскі, Каліноўскі, (w: Тварам да шыбеніцы. Кастусь Каліноўскі і Паўстаньне 1863-1864 гадоў у беларускай і летувіскай паэзіі. Анталогія, рэд. Я. Янушкевіч, Ракаў 2013, s. 80).

W 1964 r. okazało się, że na budowę domu pomnika Konstantego Kalinowskiego w Białymstoku zebrano zbyt mało środków. Były redaktor naczelny „Nivy" stwierdzał: „Няўдачай закончылася ініцыятыва пабудовы дома-помніка Кастусю Каліноўскаму ў Беластоку. Сабралі ўсяго 140 тысяч злотых. Сума не павялічвалася, і старшыня пабудовы (ён жа і старшыня ВК ФАН) Станіслаў Юхніцкі вызначыў на 10 верасня хаўтуры: „Na posiedzeniu tym będzie podjęta decyzja odnośnie wykorzystania zebranych pieniędzy i ustalenia daty likwidacji działalności Komitetu". Паклікалі мы камітэт прылюдна і з фанфарамі, зматвалі вудачкі ціха і сарамліва ў цесным пакойчыку-кабінеце старшыні Беластоцкага жыллёвага кааператыва на алеі 1 Мая, 20. У той час Гарадок вяршыў свой прыгожы пачын – пабудову дома культуры. Не хапала грошай на абсталяванне бібліятэкі і чытальні. Мы і прапанавалі перадаць сабраныя ахвяраванні гарадоцкаму камітэту. Той, у сваю чаргу, абавязаўся назваць „Дом" імем слаўнага земляка. Так яно і сталася. Шырока адгукнуўся ніўскі заклік збіраць кніжкі для Гарадка" (Г. Валкавыцкі, Віры..., s. 83). O przekazaniu zebranych środków na wyposażenie biblioteki i czytelni Domu Kultury w Gródku i o nadaniu mu imienia Konstantego Kalinowskiego informowano też na łamach „Nivy: „Улічываючы грамадскую ініцыятыву і прызначэнне аб'екта, Камітэт пабудовы помніка Кастусю Каліноўскаму вырашыў прыйсці з дапамогай гарадчанам і пераказаў на Дом культуры ў Гарадку 140 тыс. зл. Нядаўна прэзідыум гэтага Камітэта пабывала ў Гарадку і супольна з Камітэтам будовы дома культуры абмеркавала мэту выкарыстання пераказаных на Дом грошай. Было вырашана, што пойдуць яны на абсталяванне бібліятэкі і чытальні. Пастаноўлена таксама назваць Дом культуры ў Гарадку імем Кастуся Каліноўскага і стварыць у Доме куток, прысвечаны нашаму слаўнаму земляку. Гэтыя пастановы заслугоўваюць на ўсебаковую падтрымку. Як месца, так і аб'ект, выбраны вельмі трапна. Гарадок – гэта ж амаль бацькаўшчына Кастуся Каліноўскага. Тут асабліва жывымі з'яўляюцца слаўныя традыцыі вялікага барацьбіта за „нашу і вашу свабоду". Нездарма ў часы гітлераўскай акупацыі мясцовы партызанскі атрад меў імя Кастуся Каліноўскага" (У Гарадку Дом культуры імя Кастуся Каліноўскага, „Ніва", nr 44, z dn. 1.11.1964 r., s. 1-2). Uroczyste otwarcie Domu Kultury zaplanowano na rocznicę Rewolucji Październikowej – na 7 listopada. Przeniesiono je jednak na 1965 r. ze względu na opóźnienia związane z wykończeniem sali kinowej: „Камітэт пабудовы Дома культуры вырашыў цяпер крыху пачакаць і зрабіць урачыстасць адкрыцця, калі будзе гатовы цэлы аб'ект. Па-другое, вырашана адпаведна падрыхтавацца і да самой урачыстасці. Між іншым, складаецца мастацкая праграма, у якой ганаровае месца займе постаць Кастуся Каліноўскага. Калі будаўнікі стрымаюць слова, адкрыццё дома-помніка можна будзе прыўрочыць да 127 гадавіны з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага (21 студзеня 1965 г.)" (Адкрыццё Дома культуры імя Кастуся Каліноўскага ў 1965 годзе, „Ніва", nr 47, z dn. 22.11.1964 r., s. 3). Ostatecznie otwarcie Domu Kultury w Gródku odbyło się 6 czerwca 1965 r.: „Фінал высакароднага грамадскага пачыну – урачыстае адкрыццё Дома культуры імя Кастуся Каліноўскага. Прыгожы, добра абсталяваны культурны аб'ект – гордасць гарадчан – пабудаваны пры выдатнай дапамозе мясцовага насельніцтва. Будзе служыць Гарадку і цэлай аколіцы. Будзе ўшаноўваць імя слаўнага сына Беластоцкай зямлі, выдатнага правадыра студзеньскага паўстання, палымянага беларускага рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага. А гэта імя забавязвае (У доме Кастуся, „Ніва", nr 26, z dn. 27.06.1965 r., s. 3). W „Nivie" zamieszczono fotoreportaż Henryka Rogozińskiego. Dom Kultury uroczyście otworzył sekretarz KC PZPR, poseł Ziemi Białostockiej – Władysław Wicha. Wśród ofi-

cjalnych gości byli też sekretarz KW PZPR S. Rubczewski, przewodniczący Komitetu Budowy Pomnika K. Kalinowskiego, poseł S. Juchnicki, dyrektor departamentu Ministerstwa Kultury Cz. Kałużny, zastępca przewodniczącego WRN E. Szczepański. W foyer znalazło się gipsowe popiersie Konstantego Kalinowskiego. Z tej okazji Wiktor Szwed poświęcił wiersz budowniczym Domu Kultury im K. Kalinowskiego w Gródku:

З бацькоўскай вёскі Мастаўляны
Мо' і не раз праз Гарадок
Ішоў з наборам палымяным
„Мужыцкай праўды" ў Беласток.
Складаў з вялікаю адвагай
Свае бунтарскія радкі,
Распальваў сэрцы пад сярмягай,
Ішлі змагацца дзецюкі.
Ішлі на панскія палацы,
За пот, за голад, мазалі.
Ішлі свабоды дамагацца,
Хлеба, правоў сваіх, зямлі.
За незалежныя краіны,
За Польшчу і за Беларусь,
За дарагі народ загінуў
Ў няроўнай барацьбе Кастусь.
Аддаў жыццё за наша шчасце,
За волю, роўныя правы.
Адкрыты нашы сэрцы насцеж
У іх Кастусь вечна жывы".

(В. Швед, Кастусю Каліноўскаму, „Ніва", nr 27, z dn. 4.07.1965 r., s. 3).

(Працяг будзе)

Маё жыццё пад пушчай

3. Здавалася, што будзе добра, але я яшчэ раз трапіла ў бальніцу, і ўжо пасля таго са мною ўсё было добра. Але пачалі хварэць дзеці. У дачушкі пачалі вывальвацца балячкі, чорныя як слівы, у сына высыпка па ўсім целе, і зноў не было калі ані спаць, ані есці. У дзень работа. Трое старэйшых. Наварыць, памыць, а яшчэ кароўкі, кабылка, свінні, куры – усё трэба накарміць. Дагледзець. А ўначы малыя хворыя. Я з дзецьмі перайшла ў другі пакой, каб не перашкаджаць спаць. Свякруха злавалася, чаму двое, а не адно, і чаго яны так плачуць. Купала я малых у тым, што мне раілі – у братках палявых, у каліне. Але прыйшла мая мама і прынесла мне чырвоную вярбу, якую маме дала адна жанчына, каб выкупаць іх у той вярбе. Я так зрабіла, заварыла вярбу і выкупала дзяцей, мусіць, тры разы, і ўсё прапала, як бы нічога і не было. Вось і а адпачыла, мае малыя сталі спакойныя, пачалі папраўляцца, а я паўгода мучылася, калі яны былі хворыя. А пасля, каб не былі галодныя і каб былі сухія, павешу якіх цацак, а сама хуценька ўсё рабіла.

Зьліжалася восень, у школу хадзілі ўжо трое, я заставалася сама з малымі, свякруха ў сенакос пайшла зноў да таго мужчыны, сказала, што дзяцей гадаваць не будзе. Але добра, што дзеткі былі здаровыя. У капанне бульбы, яшчэ пакуль дзень большы, то я старалася, каб падкапаць боль. Калі муж ішоў на першую змену, было вельмі цяжка. Найгорш было завезці малако ў малачарню, пакуль дзеці не пойдуць у школу. Але ж я была маладая, усё бягом! Дзяцей выпраўлю ў школу, хуценька пакупаю, накармлю, а сама хутчэй капаць на хутары – поле кругом хаты. Капаю, то зноў бягу пад акно, паслухаю ці не плачуць. Але ніхто не крычаў, то спалі, пакуль прыйдуць са школы мае вучні. Тады зноў ўсіх накармлю, старэйшыя наглядалі на малых, а я зноў бягу капаць. Вось так і круцілася ўвесь дзень.

Прыйшла зіма. Мае малыя ўжо сядзелі. Былі спакойнымі дзецьмі. Накармлю іх, дам цацак, і малыя гуляюць, а я бягом, каб што зрабіць. І час так хутка ішоў. Вясною купілі мы пральную машыну, стала мне намнога лягчэй, вызвалілася ад ручнога мыцця. Мае малыя ўжо бегалі, работы было многа, але ўначы магла я ўжо адпачыць. Найгорш было ў сенакос. Сенажаці былі далёка. Муж вазіў недасушанае сена, а я на падворку сушыла і цягала ў клуню. Хоць сухое, але для мяне было зацяжка. Клуня была малая, калішняя. Сенакос кончылі, а рэшта работы кругом хаты, бо жывём пасярэдзіне нашага хутара. Навесну пачалі будаваць новую клуню, каб закончыць да сенакосаў. Памуравалі слупы, пакрылі. Можна было складваць сена.

Наш старэйшы сын кончыў пачатковую школу і хацеў вучыцца ў механічнай прафесійнай школе. Паехаў у Гайнаўку, але там не было месцаў – было запозна. Даведаліся, што ёсць у Кляшчэлях такая школа. Пакінула я ўсё, паехала з сынам. Не ведала, як туды даехаць, але язык і да Кіева давядзе – так калісь гаварылі. Зайшлі куды трэба, усё залатвілі – там яшчэ месцы былі вольныя. Прыехалі і чакалі, калі пачнецца школьны год. Перад школьным годам паехала. Знайшла кватэру, і так наш старэйшы сын пачаў вучобу ў механічнай сельскагаспадарчай школе.

Час ляцеў хутка, можа таму, што было многа работы. Муж на працы, двое ў школу, меншыя са мною – трэба пільнаваць, каб куды не ўлезлі. Зімою было лягчэй – менш работы. Праз зіму нашы меншы падраслі – пайшоў сёмы годзік.Летам у сенакос было лягчэй – было з кім пакінуць меншых. Я ўжо ездзіла сушыць сена. Усё

было яшчэ праз зіму добра – работа, дзеці, але ж няма так, як мы хочам. Я зноў пачала хварэць.

Прыехаў мой брат з Беластока і кажа: «Чаму ты такая худая?» Я яму кажу, што як з’ем, то баліць так што не знаходжу сабе месца. Брат кажа: «Прыедзь. Я завяду цябе, ёсць добры доктар на Каляёвай». Я паехала. Была гэта пані доктар Калецінская. Яна мяне абследавала і кажа: запаленне пухіра і жоўцевых шляхоў. Прыпісала мне лякарствы і сказала, каб я да яе прыехала, калі вып’ю тыя лякарствы. Паехала я другі раз, абследавала мяне і кажа што многа пяску ў жоўцевым пухіры. Накіравала мяне на аперацыю, сказала, што яе муж хірург, а ён «вытне і по вшысткім». Я спыталася ў дакторкі, як доўга мне нельга будзе рабіць. Сказала, што пасля такой аперацыі паўгода нельга нічога падымаць. Як я магла на гэта згадзіцца? Лета, работы многа, муж на рабоце. Машын у нас не было, пяцёра дзяцей... І так і не пайшла. Стала лепш – мусіць, запаленне вылечыла. Я больш да яе і не паехала. У мяне было многа насаджаных гарбузоў. Я любіла іх лушчыць, калі ішла заўжды мела ў кішэні насенне. Не ведаю што памагло, бо пясок з таго «варэчка» кудысьці прапаў.

Другі сын пайшоў у двухгадовую прафесійную школу, але ў Міхалова. Бліжэй хаты. Я таксама ездзіла з ім, аформіць школу і інтэрнат. Муж гэтым не займаўся, бо не ўмее нават прачытаць, таму не хацеў нікуды ехаць. І вось наш другі сын пайшоў вучыцца ў прафесійную школу. Старэйшы канчаў прафесійную школу. Мы хацелі каб ішоў вучыцца далей, але выйшла не так. Пазнаёміўся з дзяўчынай старэйшай за сябе і астаўся там працаваць, бо тая дзяўчына была ўжо цяжарнай. Прыехалі, каб рабіць вяселле, але я пасля хваробы была яшчэ слабая. Кажу, няхай твае бацькі робяць вяселле. А я мусіла ехаць у суд, што згаджаюся на шлюб, бо сын меў дзевятнаццаць гадоў, але што ж было рабіць у такім выпадку.І так ажаніўся наш сын, працаваў і вучыўся і здабыў усе кваліфікацыі на ўсе сельскагаспадарчыя машыны.

Я пасля хваробы пачала папраўляцца. Мае найменшыя ўжо падраслі, ішоў ім сёмы год. І зноў каляіны ў маім жыцці – муж пачаў часцей заглядаць у чарку, пачаў пазней вяртацца з работы п’яны. Я прасіла, плакала – нічога не памагала. У той час вярнулася свякруха, бо памёр яе партнёр – была з ім незапісана, не было на што спадзявацца, туды жыць прыйшла партнёрава дачка. Другі наш сын закончыў школу і таксама не хацеў далей вучыцца, пайшоў працаваць. Наша дачка хацела вучыцца на швачку. У той час не было блізка такіх школ. Я даведалася, што такая школа ёсць Чаромсе. Паехалі ў школу, назбіралі нашых дзяўчат, знайшлі кватэру...

Найменшых трэба гатовіць у школу. На працу выпраўляла мужа і сына (сын працаваў трактарыстам у сельскагаспадарчым кружку). А час ляцеў. Свякруха пабыла і пайшла на цагельню, прыбіраць, хоць мела сялянскую пенсію. Муж усё часцей варочаўся п’яны. Пачалі гаварыць, што мае каханку. Я гэтым не цікавілася: столькі было работы, не было калі думаць пра плёткі...

Летам, калі было сена, то запрагала я кабылу ў грабілку і ехала да сена. У хаце таксама было работы – дзяцей пяцёра, так што не было калі аглянуцца. Цяпер як падумаю, колькі ж было ў мяне сілы столькі рабіць!

Праляцела тры гады хатка, дачка закончыла кравецкую школу. Я намаўляла яе, каб ішла ў горад працаваць, тлумачыла, што можа будзе ёй лягчэй як мне. Нават яна ў майго брата пабыла тыдзень у Беластоку і не схацела, сказала: «Горад не для мяне». Сын служыў у войску, быў на школе, а пасля школы дастаў ранг капраля...

Было б добра, калі б муж не піў. Як што скажу, то свякруха кажа: «Ну і што, як вып’е, усе п’юць». Не скажу, каб быў ён гультай, але калі вып’е, то трэба паспаць. Што было рабіць? – рабі і маўчы. Сын вярнуўся з войска і пайшоў на работу ў СКР – ездзіў на трактары, пасля быў кіраўніком. Наймалодшыя кончылі пачатковую школу, пайшлі вучыцца ў Міхалова, жылі ў інтэрнаце. Трэба было заплаціць за той інтэрнат. Я даведалася, што можна ўзяць «халупніцтва», паехала і адразу прывезла сабе работу. Дачка памагала мне шыць – яна ж кончыла кравецкую школу – і так пачалася мая новая праца. Прыходзілася мне зусім мала спаць. Гаспадарка, хоць невялікая, але ж чатыры каровы, двое коней, свінак многа не трымалі – толькі для сябе. Я шыла халаты-«падомкі», спадніцы, фартухі, нагавіцы, рукавіцы – што толькі было, усё шыла. Трэба было вырабіць норму. Так было цяжка! Начамі хацелася спаць. Пасплю на машыне, і далей шыю. Задумаў жаніцца другі сын. У канцы мая адгулялі вяселле. Пайшоў жыць да жонкі, працаваў кіраўніком. Усё было б добра. Але мой муж любіў гарэлку. А ў дачкі клеілася вяселле на восень. Вядома, колькі ўсяго трэба. Адно вяселле вясною, на восень другое. Тады не было як цяпер, абы грошы заплаціў і спакойная галава. А тады нават гарэлка была на картачкі, добра што хоць мяса было сваё. Якась зрабілі і другое вяселле. Засталося двое меншых, яшчэ вучыліся. А далей трэба было грошай, два разы на месяц цягала пачкі з таварам у Міхалова – пашытае, а дахаты матэрыялы. Дастану выплату, заплачу за інтэрнат, па пару злотых дам дзецям – і па маёй выплаце! Часам, калі муж меў ноч, то ехалі канём, набяром цэлую фуру на два месяцы. Тады вазіла толькі пашытае. Нават сама ездзіла кабылкаю – была спакойная, не баялася самаходаў. Я троху баялася, такі быў час. Ехала з таварам праз лес, але прывезла зноў на два месяцы і далей шыла. Як якая работа, то можна было ўзяць пару дзён урлёпу-адапчынку.

Была позняя восень. Захварэў муж. У Гайнаўцы сказалі, што можа быць у яго вада ў лёгкіх або якаясь цыста. І зноў пачалося. Далі накіраванне ў Беласток на Жураўлю. Завезла я мужа ў бальніцу, сама вярнулася і не ведаю, што рабіць. Мелі мы тады толькі дзве каровы

і двое коней. У нядзелю еду да мужа. Зайшла ў бальніцу і бачу, што яму лепш. На другую нядзелю заехала, даведалася, што ў яго двухбаковае запаленне лёгкіх. Тры тыдні муж быў у бальніцы, падлячылі яго, прыехаў, быў яшчэ якісь час на бальнічным, пасля зноў пайшоў на працу. Але ўсё змянілася – перастаў піць, каханка знайшла другога, стала спакайней жыць. Я далей шыла. Прайшла зіма. Нашыю, зноў цягну пачкі – аж рукі да зямлі выцягае! Навесну трапіла ў бальніцу – аднавілася язва. Прыйшлося пабыць у бальніцы месяц, прыняць дзве серыі ўколаў...

Дачка і сын кончылі школу ў Міхалове. Я хацела, каб хоць гэтыя ішлі далей вучыцца. Але ж і не было мовы – не хацелі, і ўся размова!

А я яшчэ жыла, але штораз больш балела спіна. Не магла я цягаць гэтых пачак. Паехала да ўрача, скіраваў мяне на прасвятленне. Сказалі, што якісь мне дыск выскачыў. Паехала на камісію, далі мне хваробовую рэнту. Лячылася, але нічога не памагала. Далі мне пастаянную пенсію. Будавалі чыгунку – я там два рокі працавала, і з гаспадаркі, і тое што шыла – назбіралася трыццаць дзевяць гадоў працы. Далі мне чатырыста злотых. Мала, але не магла я цяжка працаваць...

Дачка пайшла на працу ў Беласток, сын працаваў у цагельні. Муж таксама стараўся дастаць рэнту – падупаў на здароўі. Яшчэ трохі папрацаваў і пайшоў на хваробовую на год. Пасля яму прадоўжылі на год, а пасля далі пастаянную рэнту. У дачкі знайшоўся кавалер. Трэба было рыхтавацца да вяселля, і ў жніўні яно адбылося.

Позняй восенню зяць трапіў у бальніцу – меў язву, зрабілі яму аперацыю, вельмі худы прыехаў да нас пакуль не паправіўся. Дачка працавала і чакала дзіцяці. Зяцю кончылася «хваробовае» і пайшоў на працу. Пабылі ў Беластоку, пакуль не нарадзіла сына. Кватэры не мелі і прыехалі ў вёску. Жылі ў нас, пакуль наш сын не вярнуўся з войска, пасля знайшлі сабе хату і выбраліся ад нас. Мы памагалі ім, а яны нам, так і жылі. Сын сказаў, што мы хацелі каб жаніўся да хаты, але ж так не выйшла і пайшоў жыць у прымакі. А мы зноў засталіся двое. Але так доўга не было. Муж малодшае дачкі памёр – меў інфаркт сэрца, пакінуў трое дзяцей – сынок меў чатыры годзікі, найменшая тры месяцы. Я думала, што гэтае бяды не перажыву. Але чалавек многа можа перажыць. Забралі мы дачку з дзецьмі да сябе, бо што было рабіць. Яна сама не справілася б. І пачалося новае жыццё.

Я глядзела на малых дзетак і думала: без бацькі што іх чакае ў жыцці? А час ляцеў, хоць цяжка было глядзець. Дачка мела дваццаць шэсць гадоў і трое малых дзяцей. Праз пару год пачаў прыязджаць старэйшы хлопец і забраў яе з дзецьмі і ў яго засталіся, нажылі яшчэ трое дзяцей і якась жывуць. Старэйшыя ўжо папараваны, ад другога мужа старэйшаму ўжо васямнаццаць гадоў.

Фота Міры Лукшы

Вера Радзіванюк – аўтарка ўспамінаў

Але вярнуся да таго, як дачка жыла з другім. Запісаліся, і зноў здавалася што будзе добра. Але ж то не канец клопатаў. У малодшага сына пачаліся клопаты з яго жонкай. Працавала яна на чыгунцы. Та былі ўсялякія. Вось і пачала яна не вяртацца з работы. Сын таксама працаваў на чыгунцы. Але падышла яна куды трэба і сына звольнілі: нашто каб там мяшаў! А сама засталася, далей працавала. Як вярталася, то не ішла да мужа і дзяцей, але да мамкі здаць справаздачу. Пасля цешча вымальдавала зяця, а жонка спакавала і выставіла за дзверы. Прыехаў да нас з плачам – вельмі шкадаваў дзяцей – былі два хлопцы. Зіму ў кагось перажыў, вясною перабраўся да нас. Цяжка было даязджаць на працу, уставаў рана, бег на аўтобус дзве вярсты. Пагаварылі мы з мужам: купім яму недарагую машыну, правы ж мае. Так мы і зрабілі – купілі малога «фіата». Ужо было добра. Але дзесьці выпіў і забралі яму правы на восем месяцаў. Дастаў навучку! – сказала я яму, – цяпер зноў паходзіш на аўтобус. Машына стаіць, а ты едзеш на аўтобусе!

Але ж час хутка бяжыць. Вярнулі яму правы і было яму добра даязджаць на працу. Праз нейкі час пазнаёміўся з жанчынай. Вось так зышліся і жывуць. Жылі ў Гайнаўцы якісь час, пасля пераехалі да нас у вёску. Жывём разам. Нам, старым, добра, сын даязджае на працу, нявестка на пенсіі, і вось так і жывём. Я шчаслівая бабуля. Маем шаснаццаць унукаў і сем праўнукаў. Перажыла я ўсяго – і добрага, і кепскага, а цяпер толькі ўспаміны блукаюць па маіх пражытых дарогах.

Мая жыццёвая дарога... У маладосці з горачкі кацілася, і вельмі роўнаю была. Пасля пад гору падкацілася, стала цяжка па ёй ісці. І ўжо зусім перамянілася, стала выбоістай яна. Былі такія каляіны, трэба было зубы заціскаць. Былі крутыя павароты. Трэба было прытрымацца, каб зусім не ўпасці. Бо калі б упаў, то не падняўся б, не хапіла б тады сіл. Можна ў пропасць праваліцца, не мог бы выбрацца адтуль. Пад старасць дарога падраўнялася, ды стала цяжка ногі падымаць. Да канца зблiжаецца дарога, хутка трэба вызаву чакаць...

Вера Радзіванюк, Міхнаўка ■

Успаміны з 1998 г.

2. **Польшча**. У 1998 г. чулася аб гаспадарчых крызісах у Паўднёва-Усходняй Азіі, Расіі, Беларусіі, Бразіліі, а нават паявіліся сімптомы крызіса ў Чэхіі і Славакіі. А ў Польшчы быў гаспадарчы рост 5,6 % і наступіла зніжэнне інфляцыі да 11,8 %, а замежная задоўжанасць знізілася да 43,8 % і дайшла да 5,7 мільярдаў долараў ЗША. Павялічыліся замежныя інвестыцыі да 10,1 мільярдаў долараў з 6,7 мільярдаў долараў у 1997 годзе. Аднак у апошнім квартале абнізілася прамысловая прадукцыя і павялічылася беспрацоўе.

У другой палове 1998 г. далей прэм'ер-міністрам быў Ежы Бузэк з Выбарчай Акцыі „Салідарнасць". Пры ім у другой палове 1998 г. павялічылася беспрацоўе ў Польшчы з 9,6% у чэрвені 1998 г. да 10,4 % у снежні 1998 г. і паменшылася інфляцыя з 14,9% у 1997 г. да 11,8% у канцы 1998 г. Сярэдні заробак да снежня 1998 г. узрос з 1061 зл. да 1239 злотых, што ў пералічэнні на валюту ЗША налічвала 355 долараў. Аднак натуральны прырост насельніцтва паменшыўся з 0,9 праміля ў 1997 г. да 0,5праміля ў 1998 г.

18 ліпеня выйшаў закон аб падзеле дзяржавы ад 1 студзеня 1999 г. з 49 на 16 ваяводстваў, 315 паветаў і гмін, а 24 ліпеня Сейм гэты закон зацвердзіў. Бо 1 чэрвеня 1975 г. пры Э. Герку ў Польшчы зліквідавалі 314 паветаў, а на месца 17 ваяводстваў і 5 выдзеленых гарадоў (Варшава, Лодзь, Кракаў, Вроцлаў і Познань) увялі новы адміністрацыйны падзел на 49 ваяводстваў і гарады Варшава, Кракаў, Лодзь і Вроцлаў. Ад 1 студзеня 1999 г. гэты адмістрацыйны падзел змянілі на новы.

У ліпені я не паехаў з дачкой Ірэнай і яе сынамі ў Крыніцу-Марскую, а аддаў сваё месца сыну Георгію, які атрымаў водпуск у Варшаўскім універсітэце і паехаў з сястрой і яе сынамі ў Крыніцу-Марскую. Я не паехаў, бо на 19 ліпеня запрасілі мяне на шлюб унучкі маёй сястры Евы Леўчук, якая выходзіла замуж за Дарка Саевіча. Царкоўны шлюб прайшоў у новазбудаванай царкве Божай Маці Міралюбівай у Станцыі Чаромсе, дзе Ева жыла. Пасля шлюбу быў прыём гасцей, а потым танцы амаль да раніцы ў чыгуначным клубе ў Станцыі Чаромсе. Ева і Дарак жывуць цяпер у Беластоку. Маюць дзвюх дачок. Ева з'яўляецца настаўніцай ангельскай і рускай моў у сярэдняй школе.

17 жніўня ў аўтамабільнай катастрофе згінулі Уладыслаў Комар і Тадэвуш Слюсарскі, польскія чэмпіёны лёгкай атлетыкі.

1 верасня ўступіў у сілу новы Крымінальны кодэкс.

11 кастрычніка прайшлі выбары ў гміны, паветы і ваяводствы.

11 лістапада ў катастрофе школьнага самалёта ТС-11 Іскра каля Атвоцка згінулі два пілоты.

24 лістапада з бібліятэкі Польскай Акадэміі Навук у Кракаве ўкралі першадрук твора Мікалая Каперніка «De revolutionibus orbium coelestium".

24 снежня на электрастанцы Тураў дайшло да вялікай аварыі. Знішчылі энергетычны блок 200 мегаватаў.

Беларусь

Крызіс у Расіі ў другой палове 1998 года перайшоў у Беларусь. Аб ім я напісаў дакладна ва „Успамінах з першай паловы 1998 г.» Беларускі рубль абясцэніўся згодна з афіцыйнымі данымі Нацбанка амаль 2,5 разоў, з 44100 рублёў да 107 тысяч за долар ЗША, а на чорным рынку курс рубля за долар быў 1,5-2 разоў вышэйшы. У снежні Нацбанк увёў банкнот 500 тысяч рублёў. З зайцаў, ваўкоў, ласёў, мядзведзяў да 1998 года дажыў з заалагічнай серыі на беларускіх рублях толькі сторублёвы банкнот з зубром.

У 1998 годзе Васіль Быкаў выехаў з Беларусі лячыцца і працаваць на запрашэнне фінскага ПЕН-цэнтра ў Фінляндыю, бо ў Беларусі яму не было месца, хаця, як гаварыў прэзідэнт А. Лукашэнка, на яго вершах ён вырас. В. Быкаў вярнуўся ў Беларусь толькі ў 2003 годзе, некалькі месяцаў перад сваёй смерцю.

Як я ўжо пісаў ва „Успамінах з першай паловы 1998 г.", рэжым А. Лукашэнкі рабіў усё магчымае, каб захаваць „гонар і годнасць" прэзідэнта. Ужо 4 чэрвеня прынялі закон, які прапануе лічыць любую крытыку прэзідэнта, за „замах на гонар і годнасць" прэзідэнта А. Лукашэнкі, за небяспечнае дзяржаўнае злачынства, за якое пагражаюць 4 гады зняволення, а калі гэта паўторыцца – пяць гадоў. У снежні 1998 г. на пятай сесіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу быў прыняты закон „Аб выбарах дэпутатаў мясцовых Саветаў у Рэспубліцы Беларусь". Гэты закон забараняў удзел у выбарах асобам, якія прыцягваліся да адміністрацыйнай адказнасці. Гэты закон нарушаў Канстытуцыю Беларусі. Яго ўвялі па прыказу А. Лукашэнкі, які не хацеў, каб выбіралі членаў апазіцыі, бо кожны з іх прыцягваўся да адміністрацыўнай адказнасці за ўдзел у пратэстах супраць улады.

У Беларусі нават дазволеная ўладамі дэманстрацыі, мітынгі, вулічныя шэсці, пікетаванне ніколі не кончылася без уваходу міліцыі, арыштаў і пакарання. Яшчэ закон ад 30 снежня 1997 г. „Аб сходах, мітынгах, вулічных шэсцях, дэманстрацыях і пікетаваннях" абмяжоўвае правы чалавека на вольнае выказванне сваіх поглядаў і перакананняў. У канцы 1998 г. за гэта прадугледжваюцца штрафы ад 20 да 150 мінімальных зарплатаў. Апрача таго арт. 167.1 КаАП РБ прадугледжвае адміністрацыйны арышт ад 3 да 15 сутак. Кодэкс аб

правапарушэннях прадугледжвае таксама затрыманне ўдзельнікаў мітынгаў і шэсцяў да разгляду справы ў судзе да 3 сутак.

27 ліпеня 1998 г. падчас шэсця прысвечанага 8-ай гадавіне прыняцця Дэкларацыі аб сувернітэце Беларусі на дэманстантаў адбыўся напад фашыстоўскай групы „Русского национального единства". Двое неафашыстаў былі затрыманы міліцыяй, аднак ніводзін не быў пакараны. А за тое што Анатоль Фёдараў 15 ліпеня арганізаваў несанкцыяваны пікет у абарону правоў замежных дыпламатаў, якіх беларускія ўлады высялілі з іх рэзідэнцый у Драздах, Цэнтральны суд г. Магілёва прысудзіў штраф 37,5 мільёнаў беларускіх рублёў. 28 жніўня суд Маскоўскага раёна г. Мінска аштрафаваў на 5 мілёнаў беларускіх рублёў журналіста Валерыя Шчукіна за правядзенне 3 ліпеня акцыі ў падтрымку палітзняволеных. Пасля заканчэння акцыі 5 лістапада накіраванай супраць зніжэння жыццёвага ўзроўню і жабрацкіх зарплатаў арганізаванай Свабодным прафсаюзам Беларусі ў Мінску, у якой прынялі ўдзел амаль 3 тысячы чалавек, былі затрыманы 10 чалавек і 6 лістапада іх судзілі. Я напісаў толькі аб некаторых пратэстах, судах і пакараннях. Такіх акцый і пасля пакаранняў было ў другой палове 1998 года некалькі дзесяткаў. Аб іх не буду пісаць, бо заняло б гэта некалькі старонак тэксту, а аб іх напісана многа ў інтэрнэце.

24 і 25 снежня ў Маскве быў прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка, каб падпісаць Дэкларацыю аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі і Дагавор аб роўных правах грамадзян і Згоду на стварэнне роўных умоў суб'ектам гаспадарання.

Расія

1 ліпеня ў Расіі быў адноўлены ордэн Андрэя Першазванага, які ўвёў яшчэ цар Пётр I, зліквідаваны бальшавікамі ў 1917 годзе. Андрэй Першазваны гэта апостал Андрэй, брат апостала Пятра.

1 ліпеня ў катастрофе верталёта МІ-8 у Бурацiі згінулі 3 асобы.

1ліпеня ўрад Кірыенкі перадаў у Дзяржаўную Думу пакет антыкрызісных законапраектаў узгодненых з МВФ, ды апазіцыйная Дума блакіравала многія прапановы ўлады і прэзідэнта. Прэзідэнт пачаў рэалізаваць антыкрызісную праграму пры дапамозе ўказаў. Аднак ўрад не меў грошай, цэны на нафту знізіліся да 11-12 долараў за барэль, дзяржава жыла на кошт замежных крэдытаў. Урад звярнуўся да МВФ і да Міжнароднага банка з просьбай аказаць хуткую новую фінансавую дапамогу.

Ноччу з **2 –га на 3-га ліпеня** быў застрэлены ў сваім доме ў вёсцы Клікава Маскоўскай вобласці дэпутат дзяржаўнай Думы, генерал-лейтэнант Леў Рохлін. Пачаткова абвінавацілі ў забойстве яго жонку, а потым яе апраўдалі. Забойцу не выкрылі.

3 ліпеня расійскія шахцёры зноў заблакавалі Транссібірскую чыгуначную дарогу за невыплату ім шматмесячнай зарплаты.

6 ліпеня прэзідэнт Б. Ельцын і прэзідэнт Казахстана Н. Назарбаеў падпісалі ў Маскве Дэкларацыю аб вечнай дружбе, саюзе і згодзе на размежаванне паўночнага сектара Каспійскага мора.

17 ліпеня ў Петрапаўлаўскім саборы ў Санкт-Пецярбурзе пахавалі астанкі імператара Мікалая II і членаў яго сям'і, якіх знайшлі ў ліпені 1991 г. недалёка ад Екацерынбурга. Пасля трох генетычных экспертыз у 1993 годзе ў Англіі, у 1995 годзе ў ЗША і ў 1997 годзе ў Расіі спецыяльная камісія пераканалася, што астанкі належаць да 9 членаў сям'і імператара Мікалая II, забітых бальшавікамі. На цырымонію прыбылі прэзідэнт Б. Ельцын і царскія сваякі.

20 ліпеня ў выніку цяжкіх перагавораў МВФ згадзілася выдаць Расіі тры крэдыты: першы 20 ліпеня, другі 15 верасня і трэці 15 снежня на суму 11,2 мільёнаў долараў.

28 ліпеня Б. Ельцын звольніў з пасады дырэктара ФСБ Н. Кавалёва, а на яго месца назначыў У. Пуціна.

29 ліпеня ў Маскве ад выбуху газа ў дзевяціпавярховым будынку па Шчарбакоўскай вуліцы згінула 6 асоб.

30 ліпеня пад Іркуцкам разбіўся пасажырскі верталёт МІ-8. Згінула двухгадовае дзіця і 5 асоб было цяжка параненых.

6 жніўня ад выбуху газа ў двухпавярховым доме ў пасёлку Новадзмітрыеўка Ніжнегорадскай вобласці згінула 6 асоб.

7 жніўня сусветны банк зацвердзіў перадане Расіі трэцяй пазыкі на структурную перабудову эканомікі 1,5 мільярдаў долараў. З іх 300 мільёнаў было перададзена адразу, а рэшту планавалі даць за 18 месяцаў у жхвюх частках -- 500 мільёнаў і 700 мільёнаў. Аднак аб'яўлены Расіяй дэфолт замарозіў крэдыты.

13 жніўня наступіў старт касмічнага карабля Саюза-ТМ-28 з касманаўтамі Генадзіем Падалкай, Сяргеем Аўдзеевым і Юрыем Батурыным.

14 жніўня Б.Ельцын сказаў, што дэвальвацыі рубля не будзе, ды людзі не паверылі і пачалі масава купляць замежную валюту.

17 жніўня ўрад Расіі аб'явіў, што наступіў дэфолт, які замарозіў крэдыты МВФ. Цэны на расійскія цэнныя паперы абрушыліся вельмі нізка, а курс рубля выйшаў ніжэй рамак валютнага калідора і затрымаць яго зніжэння ўрад не меў магчымасці. Курс рубля ўпаў з 6 рублёў да 21 рубля за долар.

18 жніўня моцна павысіліся цэны на прамысловыя і харчовыя тавары, пачалася паніка, насельніцтва купляла тавары з доўгім тэрмінам спажывання. Многія слабыя банкі банкрутавалі. Людзі пачалі штурмаваць банкі, патрабавалі выдачы ім іхніх грошай. Многія фірмы і

банкі абанкруціліся, павялічылася беспрацоўе. Даходы людзей упалі.

21 жніўня дэпутаты Дзяржаўнай Думы амаль усе прагаласавалі за адстаўку прэзідэнта Б. Ельцына.

23 жніўня ў 50-60% банкаўскага капіталу страты дасягнулі 25-30%.

23 жніўня ўрад атрымаў ад прэзідэнта адстаўку. Новым прэм'ер-міністрам быў назначаны В. Чарнамырдзін.

25 жніўня прызямліўся касмічны карабель Саюз ТМ-27 з касманаўтамі Талгатам Мусабаевым, Мікалаем Бударыным і Юрыем Батурыным.

28 жніўня інфляцыя павысілася да 38%.

1-2 верасня прайшоў саміт у Маскве Б. Ельцына і прэзідэнта ЗША Біла Клінтана, У саміце апрача спраў бяспекі ў свеце абмяркоўвалі фінансава-эканамічны крызіс у Расіі. Прэзідэнт Біл Клінтан абяцаў Б. Ельцыну памагчы, калі ў Расіі будуць рэформы.

4 верасня ад выбуху на вуліцы Пархоменкі ў Махачкале згінула18 асоб а 91 было параненых. Было разбураных 28 дамоў.

5 верасня ў Архангельскай вобласці пяць матросаў захапіла заложнікаў на ядзерным палігоне на Новай Зямлі.

4 лістапада карэспадэнт газеты „Руская Праўда" Іван Арлоў на аўтамашыне „Масквіч-2140" уехаў на Чырвоную плошчу ў Маскве і ўзарваў машыну раніўшы трох працаўнікаў ФСО РФ. Тэрарыста арыштавалі і судзілі.

11 верасня Дзяржаўная Дума зацвердзіла прэм'ер-міністра Е. Прымакова. Ён згадзіўся быць прэм'ер-міністрам пры ўмове, што віцэ-прэм'ерам будзе Ю. Маслюкоў, а старшынёй Цэнтральнагага банка будзе В. Герашчэнка ды важныя пасады ва ўрадзе атрымаюць камуністы. Новы ўрад склаў бюджэт на 1999 год, які быў першым за астатнія гады рэальным бюджэтам, дзе даходы перавышалі расходы.

17-18 лістапада прайшоў саміт Азіяцка-Ціхаакіянскага эканамічнага супрацоўніцтва ў Куала-Лумпуры (Малазія), да якога нядаўна прынялі афіцыйна Расію, В'етнам і Перу і які налічваў 21 дзяржаву. На міжнароднай выстаўцы-кірмашы выступіла 60 вялікіх расійскіх кампаній.

20 лістапада каля яе дома застралілі ў Санкт-Пецербурзе дэпутатку Дзяржаўнай Думы Галіну Старавойтаву, старшыню руху „Дэмакратычная Расія". У 2005 годзе арганізатар забойства Ю. Колчын быў асуджаны на 20 год зняволення, а забойца В. Акішын быў асуджаны на 23,5 года зняволення.

20 лістапада Расія запусціла ў космас элемент Міжнароднай Касмічнай Станцыі – функцыянальна-грузавы блок „Зара" для будовы Міжнароднай касмічнай станцыі.

Іншыя дзяржавы

5 ліпеня ў Алжыры арабская мова была аб'яўлена адзінай дзяржаўнай мовай.

7 ліпеня на едучы аўтобус 870 км ад Баготы ўпала скала, якая важыла 14 тон і яна забіла 9 асоб, а 6 асоб параніла.

7 ліпеня Генеральная Асамблея ААН прыняла рэзалюцыю „Аб удзеле Палестыны у працы ААН".

17 ліпеня косаўскія албанцы захапілі горад Араховіцы ў Паўднёва-Заходнім Косаве.

18 ліпеня ў катастрофе самалёта ІЛ-78, які ляцеў з Балгарыі ў Эрытрэю, згінула 10 асоб. Самалёт быў зафрахтаваны ва ўкраінскіх ваенных фірмай AIR Sofia.

28 ліпеня ва Францыі сутыкнуліся тры аўтобусы. Згінула 7 асоб, а 38 было параненых.

7 жніўня ад тэрарыстычных актаў супраць пасольстваў ЗША у Кеніі і Танзаніі згінула больш чым 200 асоб.

20 жніўня за тэрарыстычныя акты супраць пасольстваў ЗША ў Афрыцы Ваенна-марскія сілы ЗША атакавалі ракетамі тэрарыстычныя аб'екты ў Судане і Афганістане.

24 жніўня на Украіне ў Дзень Незалежнасці Украіны ў час разгону міліцыяй пратэстуючых шахцёраў былі паранены 22 шахцёры, 12 службоўцаў „Беркута" і 3 міліцыянераў.

2 верасня ў катастрофе швейцарскага самалёта, які ляцеў з Нью-Йорка ў Жэневу і ўпаў ў Атлантычны акіян згінула 215 асоб.

2-3 верасня в Дурбане (ПАР) прайшла 12 канферэнцыя кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў дзяржаў, членаў Руху Незлучэння. У саміце прымалі ўдзел прадстаўнікі 113 дзяржаў. Прынялі там Дурбанскую дэкларацыю для новага тысячагоддзя.

23 верасня ў сувязі з сутычкамі ў Косаве між сербскімі сіламі бяспекі і албанскай Арміяй вызвалення Косава Рада Бяспекі ААН прыняла рэзалюцыю № 1199, у якой патрабуе ўрэгуляваць праблему мірным палітычным спосабам.

25 верасня ў катастрофе самалёта Вялікабрытаніі кампаніі Паукн 20 міль ад Надора, які ўпаў у лес, згінула 38 асоб.

27 верасня на выбарах ў Нямеччыне перамогу атрымалі сацыялісты на чале з Герхардам Шрэдэрам, які замяніў на пасадзе канцлера Гельмута Коля.

29 верасня наступіў фінансавы крызіс у Японіі, які прывёў да самага вялікага пасля вайны банкруцтва. Аб ім аб'явіла лізінгавая кампанія „Джапан лізінг корпорэйшн", якой даўгі перавысілі 16 мільярдаў долараў.

30 верасня паўстанцы Тыгры Вызвалення Таміл збілі самалёт Шры-Ланкі АН-24РВ. Згінула 55 асоб.

3 кастрычніка на выбарах у Латвіі галасавала 71,9% выбаршчыкаў. Найбольш 24 – месцаў на 100 месцаў у Сейме атрымала Народная партыя.

10 кастрычніка ў катастрофе самалёта Боінга Б-727 у Конга згінула 41 асоба.

13 кастрычніка Рада НАТА прыняла палітычную пастанову бамбіць Серба-Югаславію пасля 16 кастрычніка за вайну ў Косаве.

15-16 кастрычніка на сустрэчы ў ЗША прэм'ер-міністра Ізраіля Б. Натаньяху і кіраўніка палестынскай аўтаноміі Я. Арафата падпісалі пагадненне аб вывадзе ізраільскага войска з Заходняга берага Іардана і разгранічэння зон кантролю на Заходнім беразе Іардана ля Газы.

19 кастрычніка ў Грузіі выбух мяцеж палкоўніка Акакія Эліавы.

29 кастрычніка ў ЗША наступіў 92 старт (STS-95) па праграме Спейс Шатл і 25-ы палёт шатла Дыскаверы з касманаўтамі Кёрнісам Браўнам, Стывенам Ліндэнам, Стэфенам Робенсонам, Скотам Паразінскім, іспанскім касманаўтам Педра Дуке, японскай касманаўткай Тыакі Мукаі і Джонам Гленам. Джон Глен паляцеў у космас другі раз, калі меў 77 год і 103 дзён, а быў ён дублёрам першага амерыканскага касманаўта Алена Шэпарда, які пасля Юрыя Гагарына 6 мая 1961 года паляцеў у космас. А сам Джон Глен паляцеў першы раз у космас толькі 20 лютага 1962 года. Юрый Гагарын быў у космасе 12 красавіка 1961 года. Дыскаверы прызямліўся 7 лістапада.

30 кастрычніка ў горадзе Гётэборг на дыскатэцы ад пажару згінулі 63 асобы.

1 лістапада быў створаны Еўрапейскі суд па правах чалавека.

1 лістапада ў катастрофе самалёта Дугласа ДЦ-3Ц у Гватэмале гіне 11 асоб.

3-10 лістапада ў Таджыкістане выбух антыдзяржаўны мяцеж былога палкоўніка спецбрыгады МО РТ Худайбердыева ў Хаджэце і Сагдыйскай вобласці. Мяцежнікі былі разгромлены.

4 снежня ў ЗША наступіў 93 старт (STS-88) па праграме Спейс Шатл і 13 палёт шатла Індэвор з касманаўтамі Робертам Кабанам, Фрэдэрыкам Стэрковым, Джэймсам Ньюманам, Ненсі Кэрыяй, Джэрым Росім і расійскім касманаўтам Сяргеем Крыкалёвым. Першы амерыканскі модуль быў прыстыкаваны да Міжнароднай Касмічнай Станцыі. Індэвор прызямліўся 16 снежня.

6 снежня ў прэзідэнцкіх выбарах у Венесуэле перамогу атрымаў Уга Чавес і быў выбраны прэзідэнтам Венесуэлы.

8 снежня наступіла ў Чачні забойства брытанскіх інжынераў.

16-19 снежня ЗША і Вялікабрытанія праводзяць ваенную аперацыю „Ліса пустыні" ў Іраку.

29 снежня Чырвоныя Кхмеры ў Камбоджы перапрашаюць за генацыд у 1970 годзе, у якім згінуў мільён людзей.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

Думкі пра дуду

Як педагог з працяглай практыкай у сферы філалагічных навук і чалавек, які пачаў вучыцца іграць на дудзе, я хацеў бы падзяліцца некаторымі назіраннямі і думкамі звязанымі з навукай іграння на беларускай дудзе. Магчыма гэта хоць неяк пасобіць іншым энтузіястам. Усім хто хоча пачаць вучыцца іграць на гэтым цудоўным і, як мне здаецца, найбольш беларукім інструменце, адназначна раю вучыцца ў прафесійных дудароў. Іх у Беларусі не так шмат, але той хто мае сур'ёзныя намеры, павінен зрабіць высілкі дзеля таго, каб такога настаўніка знайсці і вучыцца пад ягоным кіраўніцтвам.

Мой музычны вопыт гэта музыкальная школа па фартэпіяна і кларнеце, а таксама тры гады працы касцёльным арганістам. Магу сказаць, што ў кантэксце дуды гэты вопыт малакарысны. Знаёмства з фартэпіяна хіба дапаможа лепш апанаваць настройванне інструменту, а ўменне ігры на кларнеце ці іншым духавым інструменце дапаможа апанаваць тэхніку надзьмування меха. Прынамсі вы не будзеце надзьмуваць шчокі, як гэта робяць усе пачаткоўцы ігры на духавых інстурментах. Усе астатнія аспекты класічнай музычнай адукацыі, апрача, вядома, агульнага адчування рытмікі і гэтак далей, у кантэксце дуды вельмі малакарысныя, а часам нават контрпрадуктыўныя. Вынікае гэта з таго, што дуда і яе гучанне належаць да эпохі іншага тыпу музыкальнасці, а таксама істотна адрозніваецца ў сваім гучанні ад “правільнага” гучання сучасных інструментаў. Тут, як мне падаецца, добра пасуе тэорыя пра музыкальнае перапраграмаванне сучаснага чалавека на іншы лад/строй/гучанне. Беларуская дуда вымагае акту адмаўлення ад сучаснай музыкальнасці з мэтай перанясення ў музыкальнасць архаічную. А гэта ў сваю чаргу патрабуе дасканалага вывучэння не толькі традыцыйнай тэхнікі ігры на інструменце, але таксама глыбіннага вывучэння гісторыі самога інструмента і традыцыі дударства на нашых землях наогул. А трэба адзначыць, што наша дударская

традыцыя захапляльная не толькі сваёй музыкальнасцю, але таксама неверагодна цікавая ў кантэксце літаратуры, выяўленчага мастацтва, гісторыі і культуры ў цэлым. Іншымі словамі, навука ігры на дудзе павінна быць не толькі выдатнай забавай, але таксама сур'ёзнай працай, а праца гэтая павінна адбывацца ў непасрэдным кантакце з вопытным дударом/дударамі.

Dudar Biełaruski (Wilen. hub Dzisien. pawietu).
Дудар Беларускі (Вилен. губ. Дзисен. павету).

Сваю першую дуду я заказаў у найбольш вядомага беларускага дудара з самым доўгім стажам – Алеся Лася. Інструмент да танных не належыць, паколькі вымагае працяглай, карпатлівай, мастацка-рамесніцкай працы. Тут ашчаджаць не варта, таму што добры майстар выканае для вас не проста інструмент, а сапраўдны аб'ект мастацкай вартасці. Прыстойны інструмент (кошт расце ў залежнасці ад колькасці мастацкіх аздабленняў) можна набыць ужо ў межах 500 долараў. Шанаваных майстроў дудароў Беларусі можна палічыць на пальцах амаль адной рукі і дзеляцца яны ўмоўна (не столькі па ўзросту, колькі па паслядоўнасці пераймання вопыту) на два пакаленні. Алесь Лось, Тодар Кашкурэвіч як айцы пачынальнікі адраджэння беларускай дуды, і іхныя вучні, або пераемнікі вучняў Юрась Панкевіч, Алесь Сурба, Дзяніс Сухі і Сяргей Чубрык. Усіх іх вы лёгка знойдзеце (шукайце "Дударскі Клуб") у суполках прысвечаных беларускаму дударству, як у Кантакце, гэтак і ў Фэйсбуку.

Перад заказваннем сваёй дуды абавязкова трэба азнаёміцца з тэкстамі прысвечанымі традыцыі беларускай дуды. Адной з такіх багата ілюстраваных крыніц з'яўляецца альманах «Дудар», які таксама даступны у свабодным доступе ў інтэрнэце. Абавязкова трэба наслухацца гучання розных тыпаў дуд, слухаючы шматлікія беларускія гурты якія выкарыстоўваюць дуду ў сваёй музыцы. Асабіста я стаю на баку традыцыі і з майго пункту гледжання найбольш традыцыйным тыпам дуды, як па гучанні, так і па сваім эстэтычным выглядзе, з'яўляецца, так званая, лепельская дуда, ці проста беларуская дуда – як называюць яе некаторыя даследчыкі. Можа падавацца, што іншыя традыцыйныя і эксперыментальныя тыпы беларускай дуды, а таксама замежныя дуды, пачаткова могуць гучаць можа трохі больш прывабліва, але знаёмства з беларускім дударствам варта ўсё ж, як мне здаецца, пачынаць з вытокаў.

Калі вы ўжо выбралі дуду, акрэсліліся з яе спецыфікацыямі, і знайшлі майстра, які выканаў яе на ваш заказ, то ведайце, што гэта яшчэ толькі пачатак усіх прыгод. Перад тым як вы навучыцеся іграць самую простую мелодыю, вам давядзецца навучыцца строіць гэты нялёгкі, а часам капрызны інструмент. Гэта не акардэон, які вы бярэце ў рукі і пачынаеце развучваць мелодыі. Тут вам прыйдзецца навучыцца разбіраць інструмент, амаль як зброю, падстройваць пішчык, мяняць танальнасці, фактычна працаваць над гучаннем ледзь не кожнай асобнай дзірачкі. Усё гэта без пільнага назірання з боку дудара настаўніка, можна сказаць, не па сіле амаль нікому. Напэўна ёсць музыкі ад прыроды, якія знайшлі б у дзедавым куфры дуду і самі па сабе навучыліся б на ёй іграць, але гэта хутчэй са сферы фантастыкі, чым практыкі. Магчыма вам прыйдзецца заінвеставаць у навучанне пэўныя сродкі, гадзіна заняткаў каштуе прыкладна як якасная гадзіна заняткаў англійскай мовай у Мінску, але паверце, што гэтая інвестыцыя вернецца да вас заашчаджаным часам страчаным на самавуцтва, спакойнымі нервамі і пазбегнутым расчараваннем ад страты радасці ігры. Перш чым пачаць займацца пад кіраўніцтвам Юрася Панкевіча (кіраўніка гурта PAWA), я паўгода правёў менавіта на самавуцтве. З перспектывы часу гэтае паўгода было вялізарнай стратай часу. Адзінае што дае самотнае працяглае дудзенне, дык гэта больш-менш прыстойнае азнаямленне з інструментам, асабліва з механікай меха і тэхнікай дыхання, усё астатняе, як трыманне пальцаў, пастава, пачатак грання, правільныя пераходы з ноты на ноту, пытанні якія тычацца закрытай/адкрытай манеры іграння, вам і так прыйдзецца перавучваць, а гэта ўжо непатрэбная двайная работа. Ваш настаўнік дудар павінен дапільнаваць, каб перад тым як вы зайграеце асноўную мелодыю беларускіх дудароў – «Цяцерку», вы дасканала вывучылі хвалю (гаму), завучылі пэўныя характэрныя для нашай традыцыі пераходы і пачалі асацыяваць канкрэтную дзірачку на жалейцы з канкрэтнай нотай. А таксама дудар навучыць вас працаваць з цюнэрам, прыладай якая паказвае, які гук вы трымаеце, і што самае асноўнае – як строіць дуду перад пачаткам іграння. З уласнага

досведу магу сказаць, што тыдзень заняткаў пад кіраўніцтвам Юрася Панкевіча быў больш плённым чым паўгода самастойных пошукаў.

Іншая праблема пачаткоўцаў-энтузіястаў беларускай дуды гэта тое, што негледзячы на шматлікія поспехі ў вывучэнні традыцыі гэтага інструменту і шматлікія канферэнцыі, то ў Беларусі на сённяшні дзень амаль не існуе карысных тэарэтычных матэрыялаў, дапаможнікаў, відэаносьбітаў па вывучэнні дуды. І менавіта таму беспасрэднае навучанне ў дудара мае такое каласальнае значэнне. Падручнікі, відэаматэрыялы і альбомы для навукі ігры, над якімі, дарэчы, найбольш заўважна працуе Юрась Панкевіч, распрацоўваюцца, і будзем спадзявацца, што неўзабаве ўбачаць свет, але як педагог магу ўпэўнена сказаць, што ніякія відэаматэрыялы і дапаможнікі не заменяць жывога кантакту ў працэсе вывучэння чаго заўгодна, а асабліва музычнага майстэрства.

Дзеля таго, каб традыцыя беларускай дуды працягвала сваё існаванне, падаецца, патрэбныя тры асноўныя рэчы. Гэта вывучэнне традыцыйнага рэпертуару, асучасніванне дуды і выкарыстанне яе ў шматлікіх гуртах у розных жанрах, а таксама, што немалаважна, кампанаванне новай (у тым ліку імправізацыя) аўтарскай музыкі, менавіта адмыслова для гэтага інструменту. Усё гэта, канешне, павінна адбывацца на глебе выдатнага валодання традыцыйным рэпертуарам. Гэты трэці, апошні аспект, напэўна і з'яўляецца найбольш занядбаным. Але дзеля таго, каб традыцыя была жывой, трэба каб дуда стала сапраўды нацыянальным інструментам і каб да гэтай цудоўнай і захапляльнай справы далучаліся новыя людзі, асабліва моладзь. Усё гэта стане магчымым пры ўмове дэтальнай распрацоўкі сваёй школы навучання, асновай якой павінна заставацца навучанне тыпу майстар-вучань.

Віталь Воранаў

Jest takie miejsce na ziemi

Piękno i dewastacja

Tu cała pyszałkowatość ludzka przycicha i zanika, a dreszczem wstrząśnięta dusza odczuwa nagle obecność Stwórcy w nieskończoności. Tak relacjonował swoje wrażenia z Puszczy Białowieskiej Bolesław Łyszczyński, malarz, przyjaciel Maksymiliana Gierymskiego (odwiedził Puszczę w 1883 r). Niesamowite wrażenia, często uniesienia – jakie powodował puszczański Boski ład nienaruszony ludzką ręką – towarzyszy wielu wybitnym Polakom odwiedzającym Puszczę.

Orzeszkowa w „Ad Astro" pisała: *Kraina Baśni. Baśń istotnie fantastyczna, która z łona wieków przybywa na wieczornice zimowe i u ogniska zasiada w sukni z mchu i szronu*. W innym miejscu: *Czarodziejska to natura. Z rzeczy tak prostych, zwyczajnych jak drzewa, trawy, dzikie kwiaty, leśne zwierzęta tworzy raj cichy*.

Sienkiewicz w relacji z Puszczy: *...niepewne drogi wiodły wśród gęstwiny lub gołoborza, obok zwały wykrotów, bagien i straszliwych śpiących jeziorek do rozrzuconych wsi budników, smolarzy i osoczników*.

Na wyzłocone miliardem gwiazd niebo wypłynął księżyc, wolno piął się ku górze, oświetlając strzeliste wierzyce świerków, łagodnie zaokrąglone konary lip, klonów, jesionów i grabów. Układał seledynowe smugi światła pośród olbrzymów puszczańskich, przedłużając ich cienie do baśniowych rozmiarów. Puszcza spała – Jasiński w „Pieśni Puszczy".

Ejsmond w „Moich przygodach łowieckich" moment przed polowaniem ujmuje tak: *Myśliwi stają na stanowiska. Następuje cisza niczym niezmącona ... cały las stoi niemy wznosząc ku niebu śmigłe kolumny omszałych pni. Niebotyczne świerki leżą spiętrzone jak po bitwie olbrzymów ... podruzgotany chrust przypomina jakieś olbrzymie pająki, czekające w puszczy na krwawą zdobycz*.

Baśniowa uroda Puszczy przyciągała również na łowy. Polowali w niej książęta litewscy, polscy królowie i carowie rosyjscy.

Od czasów kiedy Puszcza weszła w skład królewskich dóbr stołowych (1589 r.), rozpoczął się okres świadomej i pieczołowitej jej ochrony. Wśród aktów prawnych zawierających zasady ochrony należy wymienić: „Ustawę na włoki" (1557 r.), „Rewizję Puszcz" (1559 r.), „Ordynację J. K. m-ci Leśnictwa Białowieskiego" (1639 r.) i inne. Trwającą nieprzerwanie około czterystu lat politykę ochrony Puszczy przerwali Niemcy w czasie I wojny światowej. Przez Puszczę poprowadzono gęstą sieć kolejek wąskotorowych do wywozu drewna. Wycięto około 4 milionów m^3 dobrej jakości drzew. Tak postępował okupant. Następny cios zadano Puszczy po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. W latach 1918 – 1939 pozyskano (wliczając w to wycinkę angielskiej firmy „Century") ponad 10 mln m^3 drewna. Pod okupacją sowiecką w latach 1939 – 1941 dewastacja Puszczy ciągnęła się nadal. Wycięto w tym cza-

sie następne 1,5 mln drewna. Po II wojnie światowej Puszcza została podzielona na dwie części – w Polsce zostało około 40 proc., po stronie białoruskiej 60 proc. całości. W czasie PRL-u największe zakłady drzewne w Polsce, Hajnowskie Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego, trzebiły najlepszy jakościowo drzewostan. W latach 1918 – 1992 w Puszczy wycięto około 20 mln m^3 drewna. Aż dziw ogarnia, jak mógł wytrzymać tak potężną dewastację ten wspaniały las. W przerwach odradzał się jak przysłowiowy Feniks z popiołów.

Zagrożenia globalne przez technologię i technokrację XX wieku

Gdzie tkwi przyczyna brutalnej dewastacji środowiska przyrodniczego? Lata okupacji, to oczywiste. Tak postępuje każdy okupant. Przyczyna globalnego niszczenia środowiska leży głównie w rozwoju cywilizacyjnym. Postęp naukowo-techniczny, zapoczątkowany przez rewolucję przemysłową XIX wieku wkracza coraz szerszym frontem we wszystkie dziedziny naszego życia, a wraz z nim wzmaga się ludzka namiętność posiadania dóbr materialnych, podsycana często uczuciem zazdrości nabiera cech irracjonalnych. Technokracja wciska się również do kultury, wypłukując z niej w coraz większym stopniu duchowość i empatię do naturalnego środowiska. Zaczyna również szeroko wchodzić w środowisko przyrodnicze, ignoruje je, nie szuka rozwiązań perspektywicznych. W rezultacie doprowadza do poważnych zagrożeń ekologicznych ludzkości. Chyba zdecydowanie większych niż wojny i okupacje. W sposób ostry zagrożenia te ujawnił XX wiek:

– wzrost liczby mieszkańców na ziemi (z około 0,5 miliarda w 1650 r. do 6,5 miliarda w końcu XIX wieku) spowodował gwałtowny wzrost zapotrzebowania na żywność, czystą wodę, energię, surowce, osiągając poziom na granicy samoodnawialnej zdolności przyrody;

– zanieczyszczenie środowiska w wyniku industrializacji, wzrostu ilości konsumowanych surowców, energii (pyły emitowane w powietrze, substancje chemiczne przedostające się do rzek, toksyczne pozostałości procesów technologicznych, spaliny samochodowe, itd.).

Do tych problemów współczesnego świata należy dodać napięcia społeczne, która rodzi ogromna dysproporcja pomiędzy bogatą Północą a biednym Południem (30 proc. populacji jest syta, a 70 proc. cierpi na biologiczny głód), syndrom komputerowy oraz nadmierne nagromadzenie środków finansowych w światowych bankach (środki te tracą swoją podstawową funkcję równowagi pomiędzy pieniądzem a wartością wyprodukowanych dóbr i usług materialnych). Grozi to finansowym krachem. Jeśli ten dość ponury obraz globalnej rzeczywistości uzupełnimy sklonowanymi zwierzętami biegającymi po naszej planecie, trudno wyzbyć się odczucia, że jesteśmy w cywilizacyjnej pułapce.

Cywilizacyjna pułapka i co dalej?

Jak wyjść z tej cywilizacyjnej pułapki? Czy uda się zatrzymać tę odartą z wartości technokrację, władzę pieniądza, brutalną i bez skrupułów. Jak zatrzymać dewastację pozostałych enklaw naturalnego środowiska?

Problem ogromnie trudny, jeśli w ogóle możliwy do rozwiązania. Leży on w kompetencjach nauki, możnych tego świata (bankierów, polityków, przemysłowców) oraz organizacji pozarządowych. Możnych tego świata na razie zostawmy na boku, oni prawie bez reszty zajmują się swoimi interesami. Do organizacji pozarządowych, oddolnych inicjatyw, wrócimy w dalszej części.

Wśród naukowców, wśród humanistycznej ich części, pojawił się prężny nurt filozofii ekologicznej i ekologicznych inicjatyw na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Jedną z najwcześniejszych była Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ (1968 r.). W tym samym roku powstaje Klub Rzymski – powołany w celu głębszego zrozumienia wzajemnych oddziaływań splotu współczesnych problemów, głównie środowiskowych. Rok 1999 – raport sekretarza generalnego ONZ – którego myślą przewodnią jest relacja człowiek – środowisko. W 1972 odbyła się w Sztokholmie konferencja ONZ na temat człowiek a środowisko naturalne. Bardzo ważnym wydarzeniem był Szczyt Ziemi (konferencja ONZ w Rio de Janeiro pod tytułem „Środowisko i rozwój"). Przykłady można mnożyć. Światowy ruch ekologiczny był inspirowany głównie przez filozofię ekologii jako jedną z gałęzi filozofii ogólnej. Wśród znaczących postaci w tej dziedzinie należy wymienić Henryka Skolimowskiego, profesora filozofii ekologicznej na Uniwersytecie Michigan w Ann Arbor. Do polskich autorów zajmujących się tą problematyką należy zaliczyć Jana Szczepańskiego, Janusza Kuczyńskiego, Józefa Krakowiaka, Jana Dołęgę i innych. Filozofia ekologii to młoda dyscyplina wśród nauk humanistycznych, często wizjonerska, ale w większości oparta na konkretach wynikających z obserwacji współczesnych procesów, towarzyszących człowiekowi i proponująca ich rozwiązanie. Kołakowski, jeden z najwybitniejszych filozofów polskich XX wieku, zatrzymanie tych niekorzystnych procesów współczesnego świata upatruje w zmianie ludzkiej mentalności (metanoi). Nietrudno zauważyć, że rozwiązanie tych problemów to sprawa długotrwała, na najbliższe pokolenia, wymagająca istotnych zmian w programach nauczania itp.

Ekologia polska drugiej połowy XX wieku

Okres PRL to czas dewastacji środowiska naturalnego, kiedy uważano, że przyrodę należy ujarzmić, maksymalnie eksploatować w imię wielkich inwestycji. Puszcza Białowieska dokładnie wpisywała się w ten pogląd. Hajnowskie Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego, chluba Polski Ludowej, największy zakład drzewny w Polsce, brutalnie niszczył Puszczę. Czas PRL-u, masowa dewastacja środowiska,

pozwolił ujawnić jego skutki (katastrofalne zachorowania i zatrucia wokół huty w Skawinie, Celwiskozy w Jeleniej Górze, tragiczna sytuacja na Górnym Śląsku itd.).

W świadomości polityków i działaczy „Solidarności" na samym początku transformacji wywołało to głębokie zaniepokojenie. Znalazło ono wyraz w obradach Okrągłego Stołu. Henrykowski mebel rozrastał się do licznych podstolików, wśród których znalazł się stolik ekologiczny, przy nim zasiadali doświadczeni profesorowie, młodzi działacze związkowi i liczni doradcy. Pojawiła się zdrowa troska o ekologię w naszym kraju, pojawiła się nadzieja wsparta bardzo ważnymi aktami prawnymi. Do Konstytucji z 1997 r. wprowadzono zapis: *Rzeczpospolita Polska ... strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju ... ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych*. Sejm IX Kadencji (kontraktowy) uchwala program „Polityki ekologicznej państwa". Ustawa Sejmowa z 1991 roku (Ustawa o ochronie przyrody, o lasach, prawo geologiczne) zaowocowała powołaniem nowych instytucji:

– Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,

– Ekofunduszu,

– Banku Ochrony Środowiska.

Została organizacyjnie wzmocniona, poprzez uniezależnienie od wojewodów, Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska.

W tym kontekście społeczno prawnym wydawało się, że powiało świeżym powietrzem na rzecz ochrony środowiska w tym Puszczy Białowieskiej. Jednakże wola politycznej realizacji tego „świeżego powietrza" stopniowo wyczerpywała się i zaczęła zanikać. Ta tendencja wpisywała się w sprawy ochrony Puszczy.

Najdłuższy spór ekologiczny w Polsce po 1989 r.

Przełomowy był rok 1992. W marcu tego roku dwudziestoosobowa grupa przyrodników białowieskich udaje się do ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, przedstawiając obawę o dalszy los Puszczy. Rozpoczął się okres systematycznej kampanii na rzecz jej ochrony i najdłuższego ekologicznego sporu (trwającego prawie ćwierć wieku). Spór zupełnie wyjątkowy (nie tylko ze względu na czas trwania), wykraczający poza ramy przyjętych form (zawiezienie pnia trzystuletniego dębu pod Sejm, obrzucenie jajkami ministra środowiska). Spór przerodził się w konflikt społeczny pomiędzy zwolennikami powołania Parku Narodowego na terenie całej Puszczy, a zwolennikami częściowej ochrony. Gdzie tkwi przyczyna tak długiego spektaklu niemożności objęcia ochroną całej Puszczy? Upraszczając sprawę można powiedzieć, że jest to spór pomiędzy Lasami Państwowymi, włączając w to ministerstwo środowiska, a grupą ekologów. Schemat ten jest tylko pozornie prosty. Jeśli weźmiemy pod uwagę stanowisko naukowców – leśników (część z nich opowiada się po stronie ekologów a część po stronie administracji leśnej), różne stanowiska administracji terenowej i samorządów, miejscowej ludności, części zaangażowanego kleru, sprawa zaczyna się komplikować.

By nie wchodzić w te skomplikowane układy społeczne, dla przejrzystości warto wrócić do uproszczonego schematu: administracja leśna, leśnicy – kontra ekolodzy.

Po jednej stronie (leśników) są różne koncepcje gospodarki leśnej z zachowaniem ochrony Puszczy, wymieńmy niektóre:

– w 1994 roku MOSZNiL ustanowiło nowe zasady gospodarki leśnej w których zrezygnowano z dużych zrębów na rzecz małych nieregularnych cięć (dot. Leśnego Kompleksu Promocyjnego);

– w 1998 roku decyzją generalnego dyrektora Lasów Państwowych wprowadzone zostało moratorium na cięcie w ponad stuletnich drzewostanach.

Po drugiej stronie (ekologów) jest całkowita ochrona Puszczy (poza pozyskaniem drewna opałowego wyłącznie na potrzeby okolicznych mieszkańców) wraz z całym jej bogactwem jako ostatnim reliktem lasu pierwotnego na Niżu Europejskim, wpisanym na listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO. Do najważniejszych pierwotnych cech Puszczy należy zaliczyć:

– nieprzerwaną od wielu tysięcy lat ciągłość procesów przyrodniczych, a szczególnie wiodącą rolę naturalnych zaburzeń (wiatrołomów, śniegołomów, gradacji kornika drukarza) w kształtowaniu dynamiki (zmian w ekosystemie) i struktur zbiorowisk leśnych;

– stałą obecność martwych drzew stojących i leżących oraz dużą ilość drzew dziuplastych;

– największe w Europie bogactwo leśnych ptaków (118 gatunków);

– niezwykłe bogactwo owadów (9500 gatunków);

– wielkie bogactwo grzybów (5000 gatunków);

– pełen zespół drapieżników, z wilkiem i rysiem na czele.

Do osobliwości przyrodniczych należy najstarsza w Europie sowa – sóweczka, niespotykany nigdzie w Europie dzięcioł trójpalczasty, pachnica dębowa – najstarszy z europejskich chrząszczy i inne.

Odnoszę nieodparte wrażenie, że głównym motywem podejścia leśników do sposobu gospodarowania Puszczą jest zachowanie istniejącej administracji leśnej, troska o wysokość wynagrodzeń i innych świadczeń. Niepoślednią rolę w zachowaniu tej grupy odgrywają braki w zakresie edukacji ekologicznej. W programach nauczania leśników ciągle dominuje technologiczne podejście do gospodarki leśnej. Nie bez znaczenia jest również mentalność naszych czasów, przesiąknięta namiętnością posiadania (o czym była mowa wcześniej).

Jakimi motywami kierują się ekolodzy? Chyba zdecydowanie głębiej rozumieją wartość unikalnej puszczańskiej

przyrody, dostrzegają jej piękno i zagrożenie. Myślą bardziej perspektywicznie. Egzystencję gatunku ludzkiego bez przyrodniczego środowiska, w jakiejś niezbyt odległej przyszłości, prof. Włodzimierz Sedlak ujął tak: *Człowiek wyrwany z geofizycznych warunków jest ludzką rybą wyjętą z wody lub wrzuconą do przemysłowych ścieków*.

Technokracja czy ekologia?

Jaki jest aktualny bilans skonfliktowanych stron? Papierkiem lakmusowym w tej sprawie okazała się wiadomość, że nowy minister środowiska, pod pretekstem wycinki drzew porażonych kornikiem, ma podjąć decyzję o radykalnym zwiększeniu cięć w Puszczy. Zaniepokojeni ekolodzy zaczęli zbierać podpisy pod listem do ministra, by powstrzymać jego zamiary. Zorganizowali marsz „Entów" pod kancelarię premiera (17 stycznia). Ożywili się również stronnicy leśników. Zaczęły krążyć listy z podpisami, popierającymi zamiary ministra (listy wyłożono w kościołach i cerkwiach). Zorganizowano też demonstrację w Warszawie (17 stycznia 2016).

Kto wygra ten spór, na razie nie wiadomo. Odnoszę jednak wrażenie, że prognoza dla stanowiska ekologów może być niekorzystna. Po stronie leśników stoją Lasy Państwowe (25 tys. etatów), kler, nie tylko miejscowy, znaczna część społeczności lokalnej i część administracji terenowej.

Te przewidywania wynikają również z podjętych już przez ministra decyzji – w pierwszym dniu urzędowania wymienił dyrektora Lasów Państwowych, niewiele później zmienił dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego (ludzi niewygodnych). Ponadto, a może przede wszystkim, minister jest dobrym politykiem, zasiada na ministerialnym fotelu po raz trzeci. Wie, kto go poprze. Zwolniony dyrektor BPN umiejscawia ministra w świecie leśników i myśliwych, jako jednego z nich. *Oni lub firmy należące do ich bliskich organizują polowania. Jest pensjonat pod lasem, strzelanie, potem ogniska, biesiada. Przyjeżdżają samorządowcy, politycy, biznesmeni. Tak cementuje się układ polityczny i biznesowy* (wypowiedź dla Gazety Wyborczej z dnia 16-17 stycznia 2016).

Po stronie ekologów stoi znaczna część miejscowej inteligencji, pracownicy placówki PAN w Białowieży i chyba niewielka część lokalnej społeczności. Niewielka część przede wszystkim dlatego, że miejscowa ludność nie ma podstawowej wiedzy o ochronie środowiska jako alternatywy ekonomicznie opłacalnej. Nie uświadamia sobie, że tylko chroniona Puszcza ze swoim naturalnym bogactwem (a nie puszczańskie zręby) będzie przyciągać coraz więcej turystów. Turystyka jest bowiem jedyną rozwojową alternatywą dla miejscowej ludności. Prawdziwy turysta (mogę to z całą odpowiedzialnością stwierdzić jako wieloletni przewodnik) chce zwiedzać Puszczę, wędrując jej naturalnymi fragmentami, porośniętymi pokrzywą, pełnymi wykrotów potężnych świerków, powalonych dębów porośniętych hubami i grzybami, mieszkając w zacisznej kwaterze przypuszczańskiej wsi.

Włodzimierz Muśko ■

Świątynia

Dom był bez drzwi i okien
pełen tajemnic
tylko wiatr czasem
wciskał się w głębokie korytarze
odsłaniając gotyckie świerki.
Rozłożyste dęby układały się w barok.
Sosny – dostojne panie domu
W zielonych kapeluszach
przekomarzały się która z nich starsza
Brzozy przywracały smutek
żołnierskich mogił
prawdziwy jak zapach traw.
I widziałem Pana Boga który ze zmęczenia
usiadł na siódmym dębie
i przyglądał się nie bardzo szczęśliwy
że Bach znalazł zielone nuty
i poukładał je w boskie pasje
unoszące się pod kres.
I widziałem pielgrzymów
którzy nieśli zamiast plecaków
dreszcze z zachwytu.
A zapach ziół unosił się jak modlitwa.

Włodzimierz Muśko

Mamina bajka

Jemioła

Dawno, dawno tomu nazad, było sobie odne sioło, a w juom żyła – była mati zo swoimi ditima. U matery było sztyroch synuow i odna, najmołodsza doczka.

Mati liubiła swoije dieti, chłopci uczyła robiti na zemlie i staratiś, a doczku hodowała jak kniahiniu.

Bo i chorosza była diewka, zhuodna, prymilna, no do roboty liniwa.

Koli treba było naszykowati weczeru, bo mati ze starszymi bratami wernułaś z pola, to ono misoczki na stolie postawit, a potuom chodit, zahliadaje, śmijećcia aż mati sama usio naszykuje, a doczeńka siade jeści. Ni chaty ne zamete, ni pere, ni szyje...Ale braty toże liubili sestruonku, najmensza była miż imi, a choroszutka, a milieńka, toj dohadżali juj, jak mohli.

I tak żyli usie zhuodno.

Koliś chłopci prywezli swojuoj sestruońci podarok z ho-

roda – bielieńki paciuorki i od teji porye usie nazywali diewczynu Jemiołoj.

Diewka dorastała i czas było juoj muża szukati. Chorosza była, chłopci spohliadali na jeji, ale mati chotieła dla swojeji doczeńki kawaliera bohatoho, poważanoho, najliepi kniazia!

W selie żyło mnuoho mołodych kawalieruow, ale nijaki ne podobawsia Jemioli, bo wona toże żdała korolewicza.

Sidieła w okieńciowi, choroszaja w tych swoich paciorkach, a każdy chto perechodiw pobacz, pohliadaw na jeji.

Odnoho dnia, lietom, koli mati zo starszymi ditima poszła do roboty u pole, diewka ostała sama doma.

Sieła w okieńciowi, kob podiwitiś na świet, zielony trawy, kwitoczki u ohorodi, posłuchati, jak śpiwajut ptaszki. Oj w takij choroszy deń to muohby pryjechati nawet i korol!

– Diewczyno, daj mnie wody –z zadumy wyrwaw jeji jakijści hołos.

– Diewko, daj wody napitiś staruj babi.

Jemioła obernułaś i obaczyła staruju, zhorblienu kobietu koło swojoho płota. To wona prosiła wody.

– Daj wody, tak duszno disiaj, szto aż umliewaju – znow napraszałaś starowinka.

– Nu, szto wy, jak ja puojdu po wodu!? W chati świeżeji nema, brat rano ne pryniuos, a sama do kołaodycia ne puojdu.

– Daj, daj, prynesi staruoj kobieti – prosiła wsio staraja.

– Ne pojdu, bo szcze zohryejuś albo upadu w kołodeć! A jak pryjede kawalier i takuju brudnu mene obaczyt, to i ne schocze! – odkazała Jemioła.

– Aha – zahoworyła staruszka – to ty kawaliera żdesz. A to w selie nema tobie chłopcia?

– W selie? Nu, szto wy! Tut no samyje parobki żywut – uraziłaś diewka. – Mnie mama kazała za kniazia wyjti, ne za parobka!

– A de ż twoja mati, diewczyno?

– Mama z bratami u poli robiat. Ja sama doma. Nu, baczte, nema komu wam wody pryneści!

Staraja diwiłaś na choroszuchu w oknowi. A taja rozplieła kosy, naduła swoi czyrwony huby i ono poprawliała paciuorki na szyi.

Naraz staraja jakby pomołodieła, jakby stała mensz nahniona, za toje jakijści złuosny pohliad pokazawsia w jeji oczach.

– Nu, diewko, diewko! Ty chorosza, rosła, toj miła dla oka, no nijakieji puolzy z tebe ne ma! Oj, ne tako treba żyćcio swoje prowoditi, jak ty żywesz! A, chaj pominiajećcia, koli uże pora!

I starowinka raptom propała!

Zorwawsia wietior, zaszumieli derewa, zameło pyłom dorohu.

Jemioła poczuła, jak krużyćcia juoj w hołowie, jak sztości z jeju robićcia, jakby wylitieła czerez okno z chaty!

Oj, szto to, szto to!?

Litieła sztoraz to wyżej i wyżej, nad ruodnoju chatoju, nad puodwuorom, nad sadom!

Aż obsieła na wysokuj topoli, jakaja rosła koło kłuni.

Diwit'cia diewka na świet i sama joho ne poznaje z wysoka!

Diwit'cia na sebe , i sebe ne poznaje!

Oj, szto to, szto to?

Ne maje ruk, ono jakijeś zielony patyczki, ne maje wołosów, no maleńki listoczki, a z paciuorków bieły jahodki zrobiliś! Oj, szto ta narobiłoś, oj szto?!

Sidit diewka na topoli i baczyt, jak mati z bratami z roboty wertajućcia.

Chodiat po chati, chodiat po puodwuoru, szukajut jeji, kliczut, zahliadajut. A wona usio baczyt, no odozwatiś ne może.

Zapłakała Jemioła na derwi, zapłakała perszy raz w życiu huorkimi śliozami.

Płakała na zemlie sim'ia jeji szukawszy, no ne naszła.

Proszło lieto... proszła oseń... nastupiła zima.

Sidieła diewczyna na wysokuj topoli sama odna.

Prylitieli ptaszoczki, takije śmieszny, z czubkami na hołowach, posiadali na topoli, toj naczali objidati Jemioliny paciuorki. Tym razom diewczyna ne szkodowała. Skubali jahody, a odna bubka upała na zemlu. Jakraz najstarszy brat iszow, a jahoda pokotiłaś jomu pod nohi.

Staw chłopeć, nahnuwsia i puodniaw jeji. Była takaja bielieńka, jak paciuorki u sestrye... Potum pohlianuw na derwo i obaczyw malieńki, zielony korczyk, zielony, chocz usie derwa byli siwy bez listowia, a kruhom lieżaw śnieh.

Diwiwsia na sestru, a wona na joho, no niszto uże ne mohło zniati czarów, jakija pominiali jeji z diewczyny w roślienije, kotore żywe, bo tiahne soki z druhoho, żywoho.

Barbara Goralczuk

Отцу Грыгорыю Сосне

Шуметэ, шуметэ, бэрозы
над могілою сырой.
Тут лежат косьці і оддыхают
од роботы своёй.
Я подзіўлюсь на голі бэрозы
і бачу як лісьце молящца тут,
шумом говорат,
як розы
пахнут далеко ўсім.
Ось)вэчаны Крыж укопаны
ў зэмлю,
кусьнік на нём прывязаны
тутай чэпіт.
Рай на могіле посаджаны,
вуон жывые слова росьціт.
Тутай водою дождж покропіт,
умые песок могілы сёй
і жаворонок на Крыж вэсною

прысядэ цьвіркотаці станэ над ёй.
Шуметэ, шуметэ, бэрозы
над могілой сырой.
І высохнут сьлёзы якіе коцілісь
по тварові з росой.
Воны подлілі корыне бэрозы,
ужэ жоўкнуці лісьце
нэ будут вэсной.
Тулькі жаворонок
цьвіркотаці станэ
на могілою сёй,
молітву скажэ простую
і лёгко станэ душэ,
на крыла слова почэпіт родные
і ўгору іх понэсэ.
Мы будэм слухаці мову
якую вецёр нэсэ,
з далёкого сьвета там дэ
Отэц Мітрофорны
Грыгорый жывэ.
Вуон до нас нэ вэрнэццэ
з другой краіны своёй.
Мы тулькі над могілою станэм
і прыпомнім о Нём.
І жаворонка просіці будэм
што б прылітаў тут часьцей,
прочытаў з Крыжа слово родное,
дэ напісанэ ўсё о Отцэ
Мітрофорном
Протоіерэю
Рыгору Сосне.
Быў Вуон з вэлікім талантом
сьвяшчэннік-духоўнік-бацюшка.
Стараўся ўсех людзей прывэсьці
на стэжку якая вэдэ до Бога
тут у госьцях на Зэмле.
Напісаны вышлі кніжкі правою
рукою Отца і друком покрылісе,
словы што б памэць о Нём
по сьвеце плыла.
І пахнулі ўсім сторонкі
позначэны нумэром своім,
як кветкі которые оставіў Отец
для нас тут на Зэмле.
А молітва ў Цэркві
коло прэстола
дэ служыў з верой у Бога Отец
будэ цьвіла з Анёлом нааколо
словом. Упокой, Божэ,
Мітрофорного Протоіерэя
Отца Грыгорыя во векі.

Вера Русіновіч,
Нарва

Лечымся зёлкамі

Здароўе ў вазоне – каланхоэ

Каланхоэ – «жыварoдка» – паходзіць з трапічных краін. На тэрыторыі Усходняй Еўропы ў прыродзе гэта цеплалюбівая расліна не расце. Каланхоэ – расліна сукулент, то ёсць здольна назапашваць запас вады ўнутры сцябла і лісця. Назва роду каланхоэ паходзіць ад кітайскай назвы аднаго з відаў каланхоэ.

У медыцынскіх мэтах у асноўным прымяняюцца два віды расліны (усяго відаў каля двухсот): каланхоэ пёрыстае і каланхоэ дэгрэмона. Звычайна людзі, пачуўшы слова „каланхоэ”, успамінаюць менавіта каланхоэ дэгрэмона. Гэта расліна запамінаецца з-за сваёй характэрнай асаблівасці: паміж зубчыкамі яго лісця размяшчаюцца маленькія даччыныя расліны – „дзеткі”. У каланхоэ дэгрэмона шмат неафіцыйных назваў і адно з іх – кветка Гётэ.

Каланхоэ пёрыстае валодае менш эфектнай знешнасцю, але мае вялікую медыцынскую славу.

Менавіта каланхоэ пёрыстае атрымала статус лекавой расліны. З яго вырабляюць і прадаюцца ў аптэцы прэпараты каланхоэ. Каланхоэ дэгрэмона значна менш даследавана фармакалагічна.

Памаладкі і лісце каланхоэ ўтрымліваюць мноства біялагічна актыўных рэчываў. Да іх, у прыватнасці, ставяцца флаванаіды (кемпферол, кверцэтын), дубільныя рэчывы, буфадыеналіды (рэчывы стэроіднай прыроды, якія ўплываюць на тонус сардэчнай мышцы), ферменты, пектыны, арганічныя кіслоты. У хімічны склад соку каланхоэ пёрыстага ўваходзяць: флаванаіды, дубільныя рэчывы, поліцукрыды, арганічныя кіслоты (шчаўевая, яблычная, лімонная і ізалімонная), вітаміны С і Р, мікраэлементы і макраэлементы (магній, алюміній, крэмній, жалеза, медзь, кальцый, марганец), розныя ферменты.

Каланхоэ – жыварoдка

Сок каланхоэ пёрыстага праславіўся сваімі супрацьзапаленчымі і антыбактэрыйнымі ўласцівасцямі. У лекавых мэтах выкарыстоўваюцца лісце і свежыя памаладкі каланхоэ пёрыстага. З іх выціскаюць сок. Нарыхтоўка адбываецца наступным чынам: лісце і памаладкі прамываюць у праточнай халоднае вадзе, затым пакідаюць на гадзіну ў цёмным прахалодным месцы пры тэмпературы не вышэй за 10ºС. Вытрымліваецца мытая сыравіна не больш за сем дзён. Затым яе раздрабняюць, аж сыравіна прымае выгляд напаўвадкай аднастайнай масы, адціскаюць сок, пакідаюць адстойвацца ў прахалодным месцы на пару гадзін, затым фільтруюць. Каб

захаваць сок каланхоэ пёрыстага, яго разводзяць спіртам у прапорцыі пяць да аднаго. Захоўваюць такі сок у халадзільніках не больш дванаццаці месяцаў. Важна, каб перад зборам сыравіны расліны не паліваць на працягу сямі дзён.

Сок або мазь з каланхоэ пёрыстага ўжываюць у хірургіі (лячэнне ран, язваў), стаматалогіі (лячэнне парадантозу, гінгівіту), акушэрска-гінекалагічнай практыцы (лячэнне маткавай эрозіі, цэрвіцытаў, прамежнасных родавых парываў, расколін саскоў), оталарынгалогіі (лячэнне тонзілітаў хранічнага характару), афтальмалогіі (лячэнне кератытаў розных форм, траўмаў рагавіцы, эрозій рагавіцы, апёкаў вачэй). Сок з лісця выкарыстоўваецца пры лячэнні гнойных ран, язваў, пролежняў, акне, апёках, экзэме. Трэба шмараваць хворы ўчастак некалькі раз у дзень сокам. Для гаенна ран і апёкаў варта ўжываць марлю, змочаную ў соку. Сок жывародкі таксама палегчыць сверб і ацёк пасля ўкусу насякомых. Жывародка карысная пры запаленнях паражніны рота, парадантозе, гінгівіце, танзіліце, катары горла. Ліквідуе непрыемны пах з рота. Прамываецца кавалачак ліста і жуецца на працягу 15 хвілін ды паўтараецца аперацыю, калі гэта неабходна. Пры захворванні дыхальнага шляху з'яўляецца карыснай – у лячэнні бранхіяльнай астмы і алергічнага бранхіту, пнеўманіі, ангіны. Пры вышэйзгаданых захворваннях варта піць па 30 кропель соку з каланхоэ ў дзень.

Гумарэска

Прэзідэнт

(Па МакХоладу)

Мядзведзь Сандар Жоржавіч зранку заўзята качаўся ў сваёй бярлозе, надоўга да ўселяснога сходу. І заснуць было цяжка, і стаў прачынацца рана. Гэта былі адзнакі, здаецца, блізкай старасці. Тым больш, што на сваім падбароддзі звочыў срэбныя валасіны, і на макаўцы паявілася штосьці накшталт залысінак. Яшчэ крыху, і на выбарчыя плакаты трэба будзе ставіць старыя, выдзяўбаныя Стукачом у дубовай кары партрэты. А выбірацца трэба будзе. Мінае, вось, пяты тэрмін ягонай улады. Што нам нетутэйшыя законы! Не наша брошка, як казаў Патап Мікітавіч, Сандараў дзед, тыя палітычныя выкрунтасы. Тутэйшая канстытуцыя была больш сучаснай нават ад Секвойскай, не кажучы ўжо аб Баабабнай. Тым больш, што, у прынцыпе, ніякі ён не прэзідэнт, а старшыня ўселяснога сходу – галоўнае дзяржаўнае рады. Хоць паўнамоцтвы ў яго, што ні казаць, прэзідэнцкія. Ды тут панараблялася гэтых прэзідэнтаў – за кожным кусцікам сядзяць, ледзь пару падуладных ці звычайных работнікаў пад імі, а ўжо, гляньце – прэзідэнт! Нават Сандару Жоржавічу гэтак даводзілася да іх звяртацца. Найбольш бойкі з іх – сваяк зайца Геніка, ціхмянага сябры ўселяснога сходу, Зай Гамолка, і гэты вельмі ж нервуе Сандара Жоржавіча. Такое малое, хваста ў жменю не ўхопіш, а скача!.. Дырэктар кааператыва „Наш заечы шчавель". Прэзідэнт!.. Кажа, калі што, то са шчаўя на кару пераб'юцца, а выжывуць, зайцы гэныя! Здасіся, шарсцюк! Уперыць засранцаў падаткамі, камісіямі, перарэгістрацыямі, кантролямі, не выпускаць тутэйшы шчавель за мяжу!.. Не будзе тут дзыгаць якісь там Зай! І яшчэ бартэрнага гандлю захацелася! За добры шчавель навязуць нейкай поскудзі, расхваляць яе, і лясная брацiя як дурная мяняе свой традыцыйны густ!.. Мядзведзь аж засоп ад злосці. Аддыхаўшыся, пашлэпаў на паляну.

– Аціхнуць і слухаць! – узняў лапу мядзведзь. – Мой загад. Адмяніць усе тытулы гэтых самых... кіраўнікоў... Каб не было ні аднаго прэзідэнта ў нашым лесе.

– А вы? – вылупіла вочы вавёрка.

– А вы, Кацюша, у палітыцы не разбіраецеся? У прынцыпе я – народна абраны прэзідэнт, і гэтак мяне народ узвышае. А тытул у мяне тутэйшы. І народ мяне выбярэ няраз яшчэ. Такія ў нас правы, найболш сучасныя. Калі не, дык ухвалім ды падпішам. Мабыць, царом патомным мне нельга пакуль быць, дык хай будзе Вялікі князь. Але прэзідэнтаў у нас больш быць не можа. Стукач, адстукайце на бярозавай кары што трэба. А вы, Генік, на адным дыху – адразу да свайго брата-багацея, паведаміць, што за парушэнне закону наступіць канфіскацыя ўсяго шчаўя і бартэрнага тавару. Дарэчы, здаецца, пастанова гаспадарчага суда з заўтрашняй датай ужо гатова. Не лупіцеся, зай, на наша вялічаства. Хопіць вам дзерці скуру з ляснoе брацii. Дывідэнды! Трэнды!

Заяц Генік апусціў вушы.

– Ы-ы-гм. Шчавель жа ж... нічога такога. Наша ляснoе багацце... А мы, зайцы, дык хоць на гэтым заробім крыху...

– У вас, Генадзь, дэпутацкая дыета. А гэтых... каапeратыўшчыкаў... самазванцаў... я іх!!! – Сандар Жоржавіч аж пакаціўся на мох ад хвалявання.

– Ваша рацыя, шаноўны наш Прэзідэнт! – спалохалася Кацюша і захвалявала над старшынёй кіраўніцтва сваёй пышнай кітай.

– Кацька! Азадкам да прэзідэнта!? Цьфу! – прачухаўся Сандар Жоржавіч.

Міра Лукша

Рэцэпты

Сок каланхоэ пёрыстага для лячэння язвы страўніка, туберкулёзу лёгкіх. Зрэзаць лісце і сцёблы каланхоэ, прамыць вадой, пакінуць у халадзільніку на сем дзён. Раздрабніць, адціснуць сок. Адстаяць сок у халадзільніку некалькі гадзін, прафільтраваць. Каб закансерваваць сок для большага тэрміну захоўвання, неабходна дадаць у яго спірт медыцынскі ў прапорцыі адзін да пяці (пяць частак соку і адна частка спірту). Захоўваць сок каланхоэ неабходна ў халадзільніку. Прымаць да ежы за дваццаць-трыццаць хвілін па адной чайнай лыжцы, тройчы ў дзень (пры язве страўніка). Або з вадой (адзін да трох) па адной чайнай лыжцы два разы на дзень (пры сухотах).

Сок каланхоэ можна закрапваць у вочы пры захворваннях зроку, у нос пры катары, пры гаймарыце. Для лячэння кашлю сок можна змешваць з мёдам.

Настойка каланхоэ пёрыстага спіртавая. Раздрабніць лісце і сцёблы расліны, заліць гарэлкай ці 40-працэнтным спіртам. Настаяць у цёплым месцы на працягу дзесяці сутак. Працадзіць. Такую настойку можна выкарыстоўваць пры варыкозным пашырэнні вен у якасці расціркі ног. Захоўваецца настойка ў халадзільніку.

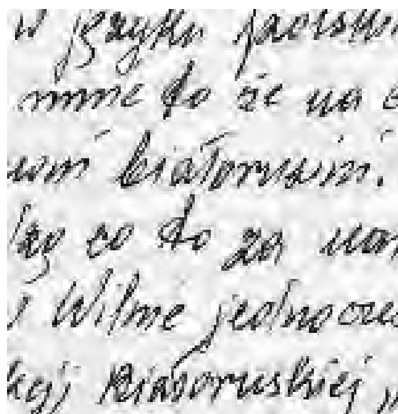
Мазь з каланхоэ пёрыстага. Бярэм адну чвэрць шклянкі соку з лісця расліны, паўшклянкі топленага сметанковага масла (можа быць алей аліўкавы або гусіны тлушч). Сумесь падаграваць на вадзяной лазні на працягу трыццаці хвілін.

Чвэрць шклянкі соку каланхоэ пёрыстага змяшаць з адной сталовай лыжкай святаянніку і са ста грамамі таполевых почак з аліўкавым алеем. Настаяць сумесь яшчэ на працягу сутак. Выкарыстоўваць шляхам нанясення мазі на заатакаваныя паверхні скуры.

Пры апёках або расколінах можна выкарыстоўваць кашыцу з лісця каланхоэ, прыкладваючы яе да ран у выглядзе кампрэсаў.

Супрацьпаказанні. Любыя прэпараты на аснове каланхоэ пёрыстага маюць свае супрацьпаказанні. Гэтую расліну нельга ўжываць людзям, якія пакутуюць: цырозам печані, гломерунэфрытам, рэўматызмам, гепатытам, цукровым дыябетам, хваробай Уіпла, і ў перыяд цяжарнасці. Перад ужываннем лекаў з дадзенай расліны неабходна кансультавацца з лекарам.

Міраслава Кастанчук ■

Радкі з лістоў, адгалоскі

Hajnówka, 24.02.2016 r.

List otwarty do Pana Prezydenta RP Andrzeja Dudy i Prymasa Polski Wojciecha Polaka

Szanowny Panie Prezydencie,
Wasza Eminencjo Księże Prymasie,

My, mieszkańcy Hajnówki i okolic, wyrażamy zaniepokojenie wobec organizacji „I Marszu Żołnierzy Wyklętych”, który z inicjatywy Obozu Radykalno-Narodowego oraz Stowarzyszenia Historycznego im. Danuty Siedzikówny „Inki” ma się odbyć w naszym mieście dnia 27 lutego 2016 roku. Oświadczenie o odmowie objęcia marszu patronatem głowy państwa przyjęliśmy z ulgą. Nie jesteśmy przeciwni inicjatywom poświęconym upamiętnieniu Żołnierzy Wyklętych, bo wśród nich byli bohaterowie walczący o wolną Polskę.

Nasze zaniepokojenie wynika z promowania marszu za pomocą wizerunku kontrowersyjnej postaci kpt. Romualda Rajsa „Burego”, którego III Wileńska Brygada NZW-PAS w roku 1946 dokonała w naszych okolicach „zbrodni przeciw ludzkości o znamionach ludobójstwa”. Takie słowa padają w informacjach końcowych śledztwa białostockiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej, który w

2005 roku badał tę sprawę. Postać „Burego", widniejąca zarówno na plakacie marszu jak też ulotkach organizatorów, po raz kolejny otwiera niezagojone jeszcze po wojnie rany i rodzi niepotrzebne podziały w naszej lokalnej społeczności. Organizację marszu w takiej formie uważamy za prowokację oraz zaprezentowanie wrogości. Jest to próba skłócenia naszej mieszanej narodowościowo i wyznaniowo społeczności, a dla mieszkających w Hajnówce rodzin ofiar „Burego" to bolesny cios.

Według informacji organizatorów marsz ma wyruszyć sprzed kościoła Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Hajnówce a zakończyć się Mszą świętą sprawowaną w kościele świętych Cyryla i Metodego. Czy to oznacza zgodę Kościoła na promowanie patriotyzmu za pomocą wizerunku kpt. Romualda Rajsa „Burego", który podczas swego krwawego rajdu mordował kobiety i dzieci? Jesteśmy zaniepokojeni przyzwoleniem hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego na tego typu działania oraz wsparciem dla przedsięwzięć, które nie służą współżyciu społeczności katolickiej oraz prawosławnej.

Wyrażamy stanowczy sprzeciw wobec organizacji tego rodzajów marszów w Hajnówce. Eksponowanie wizerunku osoby odpowiedzialnej za zbrodnie na tle narodowościowym i wyznaniowym, którego działaniom przyświecała idea „Polski dla Polaków" budzi nasze zaniepokojenie. Do podpisania listu zapraszamy osoby, którym bliskie jest wzajemne poszanowanie, zrozumienie w duchu tolerancji i godnego współżycia wielonarodowej tradycji Rzeczypospolitej.

Mieszkańcy Hajnówki i okolic:
Mirosław Romaniuk – starosta hajnowski
Andrzej Skiepko – zastępca burmistrza miasta Hajnówka
Halina Surel – wicestarosta powiatu hajnowskiego
Jerzy Sirak – burmistrz miasta Hajnówka
Lucyna Smoktunowicz – wójt gminy wiejskiej Hajnówka
Joanna Kojło – radna powiatu hajnowskiego
Eugeniusz Saczko – dyrektor II Liceum z BJN
Nina Łukasik – zastępca dyrektora II LO
Ewa Moroz-Keczyńska – edukator, lokalny animator kultury
Andrzej Keczyński – mieszkaniec
Bartosz Parfieniuk – mieszkaniec
Mikołaj Buszko – regionalista
Helena Buszko – mieszkaniec
Lucyna Ruszuk – nauczycielka
Ewa Rygorowicz – radna miasta Hajnówka
Adam Czurak – radny miasta Hajnówka
Tomasz Tichoniuk – dyrektor Muzeum i Ośrodka Kultury Białoruskiej w Hajnówce
Agnieszka Tichoniuk – Stowarzyszenie Kulturalne TYBEL
Katarzyna Sztop-Rutkowska – socjolog
Irena Parfieniuk – animator kultury
Paulina Skiepko – mieszkanka
Rościsław Kuncewicz – dyrektor Hajnowskiego Domu Kultury
Mirosława Majewska-Iwaniuk – dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Dubinach
Aneta Prymaka-Oniszk – portal www.biezenstwo.pl
Katarzyna Czurak – Stowarzyszenie Metamorphosis
Jego Ekscelencja Najprzewielebniejszy Paisjusz – prawosławny biskup gorlicki

Do wiadomości:
Beata Szydło, premier RP
Sawa, prawosławny metropolita warszawski i całej Polski
Tadeusz Pikus, biskup drohiczyński Kościoła rzymskokatolickiego
Bohdan Józef Paszkowski, wojewoda Podlaski
Jerzy Leszczyński, marszałek województwa podlaskiego
(W Internecie pod listem podpisało się blisko tysiąc osób – red.)

Trzeba o tym uczyć w szkołach

Z rozmowy Arkadiusza Panasiuka z Tomaszem Sulimą, opublikowanej w Tygodniku „Przegląd nr 2836), zatytułowanej „Prawo do pamięci", dowiedziałam się, że 6 sierpnia 2015 r. prezydent Andrzej Duda powiedział: „Będę robił wszystko, by wiedza o żołnierzach wyklętych była obowiązkowym elementem nauczania historii w szkołach". Taka inicjatywa jest godna uznania, bowiem o zbrodniach „żołnierzy wyklętych", popełnionych na Białostocczyźnie, należy mówić, pisać i nauczać młodzież w szkołach, gdyż jest to część trudnej historii naszego kraju, Polski. W archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku, w aktach sądowych z procesów Zygmunta Szendzielarza pseudonim „Łupaszka" i Romualda Rajsa pseudonim „Bury" oraz w „Księdze pamięci prawosławnych mieszkańców Białostocczyzny ofiar wydarzeń z lat 1939-1956 pod redakcją Konstantego Masalskiego (Białystok 2012) znajduje się bardzo dokładna dokumentacja zbrodniczych wyczynów „żołnierzy wyklętych", która mogłaby się znaleźć w podręcznikach. Właśnie ta dokumentacja może dać rzetelny, prawdziwy, obraz „żołnierzy wyklętych". Trzeba bowiem pamiętać, że był taki czas na Podlasiu, kiedy to niektórzy żołnierze oddziałów zbrojnych podziemia Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, powstałych z żołnierzy 5 Wileńskiej Brygady Armii Krajowej, z orzełkami w koronie na czapkach pacyfikowali białoruskie wioski, siali powszechny strach.

Ludzie, którzy przeżyli gehennę okupacji niemieckiej, musieli się przed nimi ukrywać, a niektórzy w obawie o swoje życie wyjeżdżali do Związku Radzieckiego, pozostawiając swoje chaty, ziemię. W śledztwie Instytutu Pamięci Narodowej zbrodnicza działalność takich „żołnierzy wyklętych" została jednoznacznie określona jako zbrodnia o znamionach ludobójstwa, czyli taka, która została popełniona ze względu na narodowość, rasę czy religię ofiar. Właśnie dlatego podręczniki powinny poświęcać więcej miejsca tej trudnej dla nas historii, żeby nigdy więcej w naszej ojczyźnie Polsce, obywatele polscy, bez sądów, oskarżeń nie mordowali innych obywateli polskich.

Halina Matejczuk, Gródek ■

Każdy, kto chociaż raz w swoim życiu spotkał Mikołaja Hajduka i odbył z nim dłuższą rozmowę, na długo zapisał go w swojej pamięci. Niekonwencjonalny sposób bycia, bystry refleks, dźwięczny głos, dynamiczna dystylacja – mowa ciała, bogata wiedza faktograficzna… I stanowcze, a nieraz wręcz uparte udawadnianie swoich racji – to tylko niektóre cechy jego osobowości. Był trudnym partnerem do dyskusji. Śmiało wypowiadał swoje poglądy, ale też wymagał od roz...

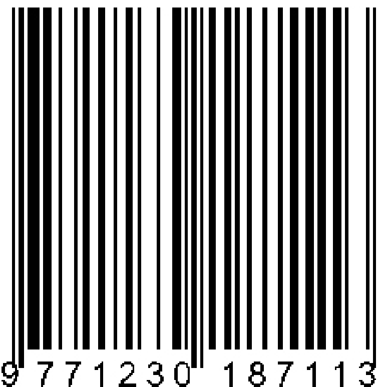
Уладзімір Ягоўдзік у літаратуру ішоў імкліва. Але гняздзіцца ў паэзіі ён не змог, бо мала яму было там месца, мала было шырыні, прастору. Перайшоў на прозу. І яна прынесла юнаку ўдачу і поспех. Першую „Стронгу” ён злавіў у 1984 годзе, куды ўвайшлі аповесць „І паклікала я…”, а таксама апавяданні. Другая „Стронга” да яго прыплыла з Масквы ў перакладзе Валянціны Шчадрыной у 1987 годзе. Да беларускай кнігі... (далей у наступных нумарах)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.

Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława

Łuksza, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Numer złożono 28 lutego 2016.